

TUKIHENKILÖTOIMINTA LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON TUKITOIMENA
-”Jokanen ihminen tarvitsee toisen ihmisen lähellensä”

ANNE TUOMIKANTA

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Pori

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Kesäkuu 2009

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Pori

TUOMIKANTA, ANNE: *”Jokanen ihminen tarvitsee toisen ihmisen lähellensä”* – Tukihenkilötoiminta lastensuojelun avohuollon tukitoimena

Pro gradu -tutkielma, 76 s., 1 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Satu Ranta-Tyrkkö

Kesäkuu 2011

Tutkielmassa tarkastellaan tukihenkilötoimintaa lastensuojelun avohuollon tukitoimena sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tässä tutkielmassa tukihenkilötoiminta pitää sisällään sekä vapaaehtoisen että ammatillisen tukihenkilötoiminnan. Tutkielman tavoitteena on, että tutkimuksen kautta saatuja tietoja voitaisiin käyttää tukihenkilötoiminnan kehittämiseen. Tutkimuksessa on lähdetty hakemaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin: voidaanko tukihenkilötoiminnalla auttaa lapsia ja nuoria, onko tukihenkilöitä riittävästi sekä miten vapaaehtoinen ja ammatillinen tukihenkilötoiminta eroavat toisistaan.

Tutkimusaineisto koostuu kahdeksan Satakunnassa työskentelevän lastensuojelun sosiaalityöntekijän teemahaastattelusta. Haastatteluaineisto on analysoitu induktiivisella sisällönanalyysillä.

Tutkimustulosten mukaan olennaista tukihenkilötoiminnassa on vapaaehtoisen ja ammatillisen tukihenkilötoiminnan erottaminen toisistaan. Vapaaehtoinen ja ammatillinen tukihenkilötoiminta vaikuttavat olevan kaksi eri tukitoimea saman nimikkeen alla. Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta voidaan katsoa olevan ennaltaehkäisevää tukea, ammatillinen tukihenkilökorjaavan tuen muoto. Tutkimustulosten perusteella tukihenkilötoiminta on pääsääntöisesti toivottu, pidetty ja tuloksellinen tukimuoto, jota asiakkaat toivovat ja johon he sitoutuvat. Epäonnistuneita tukisuhteita on harvoin.

Tukihenkilötoiminnan yksi isoimmista ongelmista on vapaaehtoisten tukihenkilöiden puute. Lapset joutuvat jonottamaan tukihenkilöitä pitkään, avun saaminen kestää. Ammatillisia tukihenkilöitä joudutaan palkkaamaan paikkaamaan vapaaehtoisten tukihenkilöiden vajetta.

Asiasanat: ammatillinen tukihenkilötoiminta, vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta, avohuolto, lastensuojelu

University of Tampere
Department of Social and Cultural Work Research

TUOMIKANTA, ANNE: *“Everyone needs another person beside him”* – Support person activity as a form of support in child welfare
Master’s thesis, 76 pages., 1 appendix page
Social Work
Supervisor: Satu Ranta-Tyrkkö
June 2011

In this thesis support person activity is examined as a measure of support in child welfare from the social workers' point of view. In this thesis support person activity contains both voluntary and vocational activity. The objective of the thesis is that the information that has been received through the study could be used for the developing of the support person activity. The aim of this study is to answer following questions: can children and young people be helped on the support person activity, are there enough support persons and how voluntary and vocational support person activity differs from each other.

The research material is composed of eight social workers’ interviews. These social workers work in the region of Satakunta. Interviews are semi-structured interviews. The interview material has been analysed on an inductive content analysis.

According to the research results, it is important to separate voluntary and vocational support person activity from each other. Voluntary and vocational support person activities seem to be two different measure of support under the same item. The voluntary support person activity seems to be preventive support and vocational support person a form of the repairing support. On the ground the research results, support person activity is usually a hoped, liked and successful form of support for which the customers hope and to which they commit themselves. There are seldom unsuccessful support relations.

One of the biggest problems in support person activity is the voluntary support persons' lack. The children have to queue for the support persons for a long time; it takes time to get help. The vocational support persons have to be employed to patch the voluntary support persons' deficit.

Index terms: vocational support person activity, voluntary support person activity, child welfare, open welfare

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUKIHENKILÖTOIMINTA TUTKIMUSTEN VALOSSA JA SOSIAALITYÖN TUTKIMUSKENTÄSSÄ	3
2.1 Aiemmat tutkimukset tukihenkilötoiminnasta	3
2.2 Sosiaalityön tutkimus	5
3 LASTENSUOJELUN ASIAKKUUS	9
3.1 Lastensuojelun avohuolto	10
3.2 Huostaanotto ja sijaishuolto	14
3.3 Jälkihuolto	15
4 TUKIHENKILÖTOIMINTA LASTENSUOJELUN TUKITOIMENA	17
4.1 Vapaaehtoistyön määritelmä	17
4.2 Ammatillisuuden määritelmä	18
4.3 Vapaaehtoinen ja ammatillinen tukihenkilötoiminta	19
5 SOSIAALINEN TUKI	23
5.1 Vanhemmilta saatu sosiaalinen tuki	23
5.2 Sosiaalinen tuki vertaisryhmässä	25
5.3 Ammatilliset nuoren tukena	27
6 TEEMAHAASTATTELU TIEDONKERUUMENETELMÄNÄ	31
6.1 Haastattelu aineiston hankintamenetelmänä	31
6.2 Haastateltavien valinta	32
6.3 Teemahaastattelu	34
7 INDUKTIIVINEN SISÄLLÖNANALYYSI	35
7.1 Analyysiprosessi	35
KUVIO 1. Analyysiprosessi	37
7.2 Luotettavuus laadullisessa tutkimuksessa	39
8 ”SE VAAN ON HYVÄ PALVELU”	41
8.1 ”Jatkuvasti on jonossa lapsia ja nuoria”	41
8.2 ”Minä teen sinne hakemuksen ja sitte odotan kun ne sieltä ilmottaa”	44
8.3 ”Tosi huonosti olen yhteydessä”	47
7.4 ” Se on yksi pyydetyimmistä tukitoimuodoist varmastikki”	50
7.5 ”Koen et niist on ollu apua”	53
7.6 Yhteenveto	58
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	61
LÄHTEET	65

LIITTEET	70
LIITE 1. Haastateltaville etukäteen lähetetyt kysymykset.	70

KUVIOT JA TAULUKOT

KUVIO 1. Analyysiprosessi	37
---------------------------------	----

1 JOHDANTO

Kansainvälisissä julkaisuissa Suomen ja muiden Pohjoismaiden on kuvattu usein olevan lapsikeskeinen hyvinvointiparatiisi lapsille. Myös tutkimustulokset ovat osoittaneet hyvinvointivaltion perinteen merkitsevän lasten ja perheiden kanssa tehtävälle sosiaalityölle ymmärtämistä, anteliaisuutta, universalismia, sukupuolten tasa-arvoja ja pyrkimystä yleiseen tasa-arvoon. (Forsberg & Kröger 2010, 1.) Vuosituhannen vaihteen jälkeen on kuitenkin alettu puhua paljon suomalaisten lasten ja nuorten pahoinvoinnista ja aihe on ollut laajasti esillä myös suomalaisessa mediassa. Lasten pahoinvoinnin ei katsota rajoittuvan vain marginaaleissa eläviin perheisiin, vaan myös ”normaalien” keskiluokkaisten perheiden lapset näyttäisivät voivan huonosti. Pahoinvoinnin katsotaan näkyvän myös lastensuojelun asiakkaiden määrän kasvussa. Mediassa lasten ja nuorten pahoinvoinnista on tullut yläkäsite, sateenvarjo, jonka alle mahtuu hyvin laaja kirjo monenlaisia lapsiin ja nuoriin liittyviä ongelmia. Median kiinnostus lasten ja nuorten pahoinvointiin on osaltaan lisännyt aiheeseen liittyvien tutkimusten määrää. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2010, 47 - 54.) Lapset ja lapsilähtöisyys ovatkin olleet viime vuosina mielenkiinnon kohteena sosiaalityön kentällä. Sosiaalityössä on haluttu oppia ja kehittää lasten huomioimista sekä lapsilähtöisiä työmenetelmiä ja työskentelyä. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 5, 14.) Tutkittua tietoa tarvitaan myös median luomien yksipuolisten ja värittyneiden faktojen vastapainoksi. Vaikka median kiinnostus aiheeseen onkin saattanut paisuttaa ongelmaa liiankin suuriin mittasuhteisiin, huoli lasten ja nuorten pahoinvoinnista ei ole aiheeton. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2010, 47 - 54.)

Myös oma pro gradu -tutkimukseni liittyy lapsiin ja nuoriin sekä heidän hyvinvointinsa tukemiseen. Tutkielmani sijoittuu lastensuojelun kentälle, jossa tutkin tukihenkilötoimintaa avohuollon tukitoimena. Lastensuojelun tehtävänä on tukea vanhempia lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa sekä järjestää heille tarvittavia palveluja ja tukitoimia hyvinvoinnin edistämiseksi. Tukihenkilötoiminta on yksi lain edellyttämistä lastensuojelun avohuollon tukitoimista ja sen tutkiminen on osa lastensuojelun kehittämistehtävää. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/471.)

Pro Gradu-tutkielmassani tutkin tukihenkilötoiminta sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkin millaisena avohuollon tukitoimena sosiaalityöntekijät näkevät tukihenkilötoiminnan. Tutkimuskysymykseni ovat

- 1) Voidaanko tukihenkilötoiminnalla auttaa lapsia ja nuoria?
- 2) Onko tukihenkilöitä riittävästi?

3) Miten vapaaehtoinen ja ammatillinen tukihenkilötoiminta eroavat toisistaan?

Näihin kysymyksiin haen vastauksia haastattelemalla kahdeksaa kolmessa eri Satakunnassa sijaitsevassa lastensuojelun toimipisteessä työskentelevää sosiaalityöntekijää.

Tutkimukseni tavoitteena on, että tutkimustulosten kautta saatuja tietoja voitaisiin osaltaan käyttää tukihenkilötoiminnan kehittämisen pohjana. Tukihenkilötoiminnan kehittäminen on tärkeää, jotta kehitystyön tuloksena tukihenkilötoiminta kykenisi vastaamaan entistä paremmin lasten sekä perheiden tarpeita ja jotta pystyttäisiin takaamaan riittävä määrä pitkäjänteisesti toimintaan sitoutuneita tukihenkilöitä. Tutkimuksen avulla voitaisiin tehdä näkyväksi myös tukihenkilötoiminnassa mahdollisesti olevia ongelmakohtia. Ongelmakohtiin panostamalla tukihenkilötoiminnalla pystyttäisiin entistä paremmin vastaamaan sille asettuja tavoitteita.

Tukihenkilötoiminnan tutkiminen kiinnostaa minua, koska olen myös itse toiminut vapaaehtoisena tukihenkilönä lastensuojelun avohuollon asiakkaille. Työskentelen lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijänä, joten myös työni puolesta olen tekemisissä tukihenkilötoiminnan kanssa lähes päivittäin. Olen työssäni huomannut, miten tärkeä ja hyvä tukitoimi tukihenkilötoiminta on ja haluan kantaa oman vastuuni sen kehittämisessä ja eteenpäin viemisessä. Olen kuitenkin joutunut tekemisiin myös tukihenkilötoimintaan liittyvien epäkohtien kanssa. Erityisesti törmään työssäni useasti siihen tosiasiaan, että tukihenkilöitä ei ole tarpeeksi kaikille tukihenkilöä tarvitseville. Suurin ennakko-oletukseni tutkimustani kohtaan onkin, että tukihenkilöitä on liian vähän ja että lapset joutuvat odottamaan pitkään tukihenkilön saamista.

Tässä tutkielmassa tarkastelen neljässä seuraavassa luvussa tukihenkilötoimintaan liittyvää teoriataustaa. Toinen luku käsittelee tukihenkilötoimintaa aiempien tutkimusten valossa ja sosiaalityön tutkimuksen kentällä, kolmas lastensuojelun asiakkuutta ja sitä, mitä perhekohdainen lastensuojelu pitää sisällään. Neljännessä luvussa kerron tukihenkilötoiminnasta sekä vapaaehtoisesta että ammatillisesta näkökulmasta. Viides luku käsittelee sosiaalista tukea ja sen merkitystä lapselle ja nuorelle. Tämän jälkeen luvuissa kuusi ja seitsemän esittelen tutkimuksen metodologisen taustan. Tämän jälkeen kahdeksannessa luvussa kerron analyysin tulokset. Viimeinen luku sisältää tutkimuksen johtopäätökset ja pohdinnan.

2 TUKIHENKILÖTOIMINTA TUTKIMUSTEN VALOSSA JA SOSIAALITYÖN TUTKIMUSKENTÄSSÄ

Tässä luvussa tarkastelen tukihenkilötoimintaa aiempien tutkimusten valossa. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen tukihenkilötoiminnasta aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Toisessa alaluvussa tarkastelen ja pohdin oman tutkimukseni sijoittumista sosiaalityön tutkimuksen kentälle.

2.1 Aiemmat tutkimukset tukihenkilötoiminnasta

Tukihenkilötoimintaa on tutkittu vasta vähän ja aikaisemmat tutkimukset ovat harvassa. Vaihtaisi kuitenkin siltä, että viime vuosina on herännyt kiinnostus tukihenkilötoiminnan tutkimiseen, sillä suurin osa löytämistäni tutkimuksista ajoittuu kolmen viimeisen vuoden sisälle. Kaikki löytämäni tutkimukset ovat pro gradu -tutkielmien tai ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden taseisia.

Sanna Rantalainen (2010), Sami Lindell (2003) ja Anna Forsman (2010) ovat pro gradu -tutkielmissaan haastatelleet lapsia ja nuoria, joilla on tukihenkilö avohuollon tukitoimena. Forsman haastatteli lisäksi haastatteluun osallistuneiden nuorten vanhempia ja Lindell haastatteluun osallistuneiden nuorten tukihenkilöitä. Rantalaisen, Lindellin ja Forsmanin tutkimustulosten mukaan nuoret hyötyvät tukihenkilötoiminnasta ja pääsääntöisesti tukisuhteet ovat onnistuneita. Heidän mukaansa sekä tuettavat että tukihenkilöt ovat yleensä tyytyväisiä tukisuhteisiin. Tukihenkilön ja tuettavan välille muodostuva suhde nousee merkitykselliseksi tekijäksi tukisuhteen onnistumisessa. Rantasen tutkimustuloksissa tukihenkilön rooli nuorten elämässä jakautuu kahteen tukijan ja kontrolloijan välillä. Erityisesti ystävän ja turvallisen aikuisen rooli korostuu. Sekä Rantalaisen, Lindellin että Forsmanin tutkimustuloksissa korostuu tukihenkilön rooli huomion antajana ja kuuntelijana. Tukisuhde merkitsee nuorelle muun muassa luottamusta, ymmärtämistä, puhumista ja erilaista arjesta poikkeavaa tekemistä.

Pirjo Jokinen (2011) on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut jälkihuollossa olevien nuorten kokemuksia ammatillisesta tukihenkilötoiminnasta. Jokisen tutkimustulokset ovat monelta osin samansuuntaisia kuin aiemmassa kappaleessa esitetyt tulokset. Jokisen mukaan onnistuneesta

tukisuhteesta muodostuu nuorille merkityksellinen osa heidän elämäänsä. Suurin merkitys tukisuhteen onnistumiselle on nuoren ja tukihenkilön välisellä hyvällä ja toimivalla suhteella.

Johanna Moilanen (2006) on tutkinut tukihenkilötoimintaan läheisesti liittyvää mentorointia ehkäisevän lastensuojelutyön muotona. Jyväskylässä toteutettiin vuosina 2002 - 2004 Sukupolvet verkoksi -hanke. Hanke koettiin onnistuneeksi ja mukana olleet lapset ja nuoret olivat sitä mieltä, että mentorista, aikuisystävästä, oli ollut hyötyä. Suhde koettiin erityisen onnistuneeksi silloin, kun molemmat osapuolet olivat tasavertaisesti päättäneet yhdessä tapaamisista ja ne olivat toteutuneet luotettavasti ja täsmällisesti. (Moilanen 2006, 165 - 161.)

Sosiaalipsykologi Emmi Utti (2009) on puolestaan tutkinut pro gradu-työssään tukihenkilötoimintaa tukihenkilöiden näkökulmasta. Hänen tutkielmansa käsittelee lastensuojelun tukihenkilöiden sitoutumista toimintaan. Uttin mukaan kokemukset vapaaehtoistyöstä muodostuvat olennaisesti tukihenkilön ja tuettavan välisestä suhteesta. Hänen mukaansa onnistuneen tukisuhteen elementtejä ovat molemminpuolinen palkitsevuus ja merkityksellisyys. Tuettavan luottamus tukihenkilöön on tärkein tukisuhteen elementti. Sitoutuminen tukihenkilötoimintaan muodostuu kahden elementin kautta: usko itseen vapaaehtoistyöntekijänä ja tunne siitä, että auttaa tuettavaa. Tutkimuksen mukaan tukihenkilöiden keskeisin motiivi tukihenkilönä toimimiselle oli halu auttaa. Tukisuhteen aloitusvaiheessa valtaosaa haastateltavia yhdistivät pelon ja epätietoisuuden kokemukset. Tukihenkilöt pelkäsivät tuettavan mahdollista ongelmakäyttäytymistä, emotionaalista kuormittavuutta sekä tuettavan vanhempien kohtaamista. Epätietoisuuden kokemus puolestaan liittyi tuettavan ja hänen perheensä taustoihin, korvauskäytäntöihin, suhteeseen sosiaalityöntekijään sekä tukihenkilön rooliin. Tutkimuksessa merkitykselliseksi nousi taustaorganisaation, etenkin lastensuojelun sosiaalityöntekijän antama sosiaalinen ja emotionaalinen tuki sekä tarvittavien tietojen ja neuvojen antaminen. Vapaaehtoistyöntekijöiden heikkoon organisaatioon sitoutumiseen vaikuttivat olennaisesti negatiiviset kokemukset suhteissa lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin. (Utti 2009, 85 - 106).

Myös itse olen tutkinut kandidaatin tutkielmassani tukihenkilötoimintaa avohuollon tukitoimena tukihenkilöiden kokemuksista käsin. Haastattelin tukihenkilöitä ja selvitin, millaisia kokemuksia heille itselleen on muodostunut tukihenkilönä toimimisesta. Tutkimukseni mukaan tukihenkilöiden kokemus tukihenkilönä toimimisesta rakentuu suhteessa kolmeen tahtoon: rakenteisiin eli tukihenkilötoimintaa järjestävän organisaation työntekijöihin ja lapsen asioista vastaaviin sosiaalityöntekijöihin, tuettavaan ja hänen perheeseensä sekä muihin tuki-

henkilöihin. Tärkein tukihenkilön kokemuksiin vaikuttavista tekijöistä tutkimuksen mukaan on suhde tuettavaan ja hänen perheeseensä. Tukihenkilön ja tuettavan välinen suhde vaikuttaa määrittävän eniten tukihenkilöiden kokemuksia tukihenkilönä toimimisesta. Tukihenkilötoimintaa järjestävät taustaorganisaatiot, tukihenkilötoimintaa järjestävä organisaatio ja sosiaalityö, ovat melko vähän konkreettisesti mukana tukihenkilön ja tuettavan välisessä suhteessa. Etenkin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tukihenkilöt mieltävät etäiseksi. Vertaisryhmällä eli muilla tukihenkilöillä on myös keskeinen rooli tukihenkilökokemusten määrittämisessä. Tukisuhteen laadusta huolimatta muut tukihenkilöt vaikuttivat positiivisesti kaikkien haastattelemieni tukihenkilöiden kokemuksiin. Muut tukihenkilöt ovat keskeisin tuen saamisen lähde.

Kuten tässä luvussa aiemmin olen esitellyt, tukihenkilötoimintaa on tutkittu tukihenkilöiden ja tuettavien näkökulmasta, mutta sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta ei ole aiemmin tehty tutkimusta. Koen tärkeäksi, että aihetta tutkitaan myös sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta, jotta myös heidän kokemuksensa ja ajatuksensa tukihenkilötoiminnasta saadaan selville. Tämä edesauttaa sitä, että toiminnasta voidaan saada mahdollisimman kattava kuva ja että toimintaa pystytään tarkastelemaan mahdollisimman monen toimijan näkökulmasta. Tämä antaa entistä kattavamman tietopohjan tukihenkilötoiminnan kehittämiseksi.

2.2 Sosiaalityön tutkimus

Sosiaalityö on professio, jonka tieto perustuu tieteellisesti tutkittuun tietoon, ei käytännön kokemuksesta saatuun tietoon. Tämä antaa tieteellisen pohjan sille, miten tehdä väliintulo, interventio, mahdollisimman tehokkaasti. Tieteellisesti tutkittu tieto perustuu useille erilaisille tutkimuksille pitkällä aikavälillä. Tieteellisen tiedon haasteena on, että se on riippuvainen lukuisista siihen liittyvistä ongelmista, sisältäen tieteellisen infrastruktuurin kehittämisen tietoa tuottamaan, eri tutkimusten tietojen yhdistämisen ja niiden tuomisen ammatinharjoittajille käyttöön otettaviksi sopivalla tavalla. Eri tutkijat ovat tehneet paljon työtä tuodakseen tieteellisesti tuotetun tiedon ja käytännön lähemmäksi toisiaan. (Parton & Kirk 2010, 27 - 28.)

Sosiaalityössä haasteena onkin käytännön työn interventioiden ja tutkitun tiedon välisen kiulun sulkeminen ja niiden tuominen yhteen. Tämä on tärkeää, sillä laajennetun, yhteisesti tuotetun tiedon avulla pystyttäisiin auttamaan mahdollisimman monia lapsia ja perheitä. Jotta

palvelujen laatua voidaan parantaa ja positiivisten lopputulosten todennäköisyyttä lisätä, tutkijoiden pitäisi keskittyä palveluiden piiriin pääsyyn sekä tapoihin, joilla organisatorisia rakenteita ja koordinoitua voidaan parantaa perhe- ja lapsipalveluissa. Tärkeää olisi myös kehittää opintoja, jotka auttavat sosiaalityön ammatinharjoittajia, kartoittaa sosiaalityöntekijöiden riskin arviointikykyä sekä kykyä tehdä päätöksiä palvelusysteemien kriittisissä kohdissa. Merkittävää olisi myös selvittää, miten tutkimukseen voitaisiin parhaiten sisällyttää asiakkaan ja työntekijän välisen suhteen muuttuva laatu. Nämä tutkimukset pitää tehdä tosielämän ympäristöissä ja niissä pitää lopputulosten lisäksi tarkastella, mikä kussakin ympäristössä vaikuttivat toivotun lopputuloksen saavuttamiseen. (Ruffolo, Thoburn & Allen-Meares 2010, 390 - 391.)

On tärkeää, että tutkijat tuottavat tietoa, jonka avulla voidaan saavuttaa parempi ymmärrys asiakkaan olevien perheiden konteksteista ja työskentelyn lopputuloksista. Usein tutkimukset antavat vain rajoittunutta tietoa ammatinharjoittajille ja johtajille siitä, miten missäkin tilanteessa tai kunkin asiakkaan kohdalla tulisi toimia. Organisatoriset ja kliiniset interventiot, jotka toimivat yhdessä tilanteessa, eivät välttämättä ole helposti siirrettävissä toiseen ympäristöön. Näin ollen onkin tärkeää, että palvelujen integroitumista tutkitaan ja saadaan tietoa siitä, mitkä ovat integroitujen palveluiden tehokkaimmat mallit ja miten perheiden sekä lasten tarpeisiin pystytään parhaiten vastaamaan nykyisissä rakenteissa. (Ruffolo, Thoburn & Allen-Meares 2010, 390 - 391.) Tiedolla, joka ei tavoita sosiaalityön moniulotteisuutta sen käytännössä, ei ole suurta sovellutusarvoa tai selitysvoimaa (Karvinen 2000, 13). Seuraava askel sosiaalityön tutkijoille olisikin jatkaa käytäntöön perustuvan tiedon rakentamista sekä kehittää interventioita yhteistyössä ammatinharjoittajien ja asiakasperheiden kanssa, jotta löydettäisiin keinot ja välineet, jotka vaikuttaisivat parhaiten vastaavan erilaisten ryhmien erilaisiin tarpeisiin. (Ruffolo, Thoburn & Allen-Meares 2010, 390 - 391.)

Teorian ja käytännön kietoutunutta suhdetta sosiaalityössä on pyritty jäsentämään jakamalla teoriapohja kolmeen eri tulokulmaan tutkittavan ilmiömaailman suhteen. Teoriat sosiaalityöstä avaavat sitä, mitä sosiaalityö on, mitkä ovat sen yhteiskunnalliset tavoitteet, funktiot ja periaatteet. Teoriat sosiaalityössä jäsentävät käytännön toimintaa, sen sisältöjä, prosesseja, reuna-ehdoja, eettisiä suhteita ja kysymyksiä työn merkityksestä. Kolmas tulokulma on teoriat sosiaalityön kohteesta, eli teoriat kansalaisten elämisen todellisuudesta ja sen tuottamista haasteista sosiaalityölle eli tyypillisesti monimuotoisista sosiaalisista ongelmista. (Mäntysaari,

Pohjola & Pösö 2009, 8.) Oma tutkimukseni lukeutuu pääsääntöisesti teorioihin sosiaalityössä, mutta osittain suhteutuu myös teoriaan sosiaalityöstä.

Sosiaalityön voidaan katsoa olevan ”käytäntöprofessio” eli sosiaalityö on yhteiskunnallista toimintaa, jota toteutetaan ja tehdään todeksi ammatillisissa ja institutionaalissa käytännöissä. Käytäntöjen voidaan katsoa olevan ainutlaatuisia, tässä ja nyt tapahtuvia, mutta toisaalta niissä toistetaan vakiintuneita määrittely- ja toimintatapoja. (Juhila 2009, 50.) Ammattikäytännöt ja se ammatillinen ajattelu, joka ohjaa työntekijän toimintaa ja kokemuksia työstään, ovat ajallisen, paikallisen ja työnjaollisen kehityksen myötä sosiaalisesti muotoutuneita. Ammatilliset toimintakäytännöt ovat osaltaan yhteiskunnallisia valta- ja toimintarakenteita. Nämä valtakäytön rakenteet todellistuvat arkipäiväisiltä tuntuissa rutiineissakin. (Karvinen, 2000, 12.)

Käytäntötutkimus on yksi sosiaalitutkimuksen lähestymismenetelmistä. Oma tutkimukseni voidaan katsoa lukeutuvan käytäntötutkimuksen piiriin. Käytäntötutkimukselle on ominaista, että tutkimuksen ongelmanasettelu liittyy sosiaalialan käytäntöihin ja tavoitteena on palvella sosiaalialan erilaisia intressitahoja. Tutkimusprosessia luonnehtii muutosorientoituneisuus eli transformatiivisuus jolloin tutkimuksen avulla etsitään keinoja ja vastauksia käytäntöjen muuttamiseen ja kehittämiseen. Käytäntötutkimuksessa tutkimustapa on interaktiivinen ja tutkimusprosessiin osallistuu useita tahoja. Kaikki mukanaolijat ovat tiedon kantajia ja heillä on oikeus olla mukana myös tiedon tuottamisessa. Tutkijan ja käytännön työntekijän roolit ovat limittäiset ja tutkija on sekä subjekti että objekti. Osa käytäntötutkijoista edellyttää, että tutkimuksen tekijän tulee olla aktiivisesti toimiva käytännön työntekijä, sosiaalityöntekijä. Tiedon tuottaminen ja tiedon käyttöönotto on päällekkäistä. Sosiaalialan käytäntötutkimus on tutkimusote, jonka ongelma-asettelu ja aihe liittyvät sosiaalialan käytäntöihin ja jonka luonne on soveltava ja monia intressitahoja palveleva. Sosiaalityön käytäntötutkimuksen tehtävänä on uutta luovan tutkimus- ja tiedonmuodostuskulttuurin vahvistaminen sosiaalialalla, jonka vuoksi sen katsotaankin erottuvan perinteisemmästä sosiaalitutkimuksen alasta. Käytäntötutkimuksessa sitoudutaan marginaaliin joutuneiden ihmisten ja heikosti puolustuskykyisten kansalaisten kokemusten ja tiedon esiintuomiseen. (Saurama & Julkunen 2009, 294 - 305.)

Käytäntötutkimuksen voidaan katsoa olevan arvosidonnaista. Tämä tarkoittaa, että tutkimus on kiinnittynyt käytäntöön ja sen kehittämiseen, sosiaalityön näkyväksi tekemiseen ja uudelleen käsitteellistämiseen, yhteisölliseen työskentelytyyliin ja sosiaalialan etiikkaan. Käytäntötutkimuksessa pyritään rajoja ylittäviin tapoihin tuottaa tietoa. Käytäntötutkimus hyödyntää

tarinoita, metaforia, vertauskuvia ja dialogisia kohtaamisia, jotka jäsentävät todellisuutta. Koska tutkija on yleensä osa tutkimaansa kohdetta, on hänen pystyttävä tekemään tietoinen ero aineiston keruun ja aineiston analyysin välillä. Aineiston keruussa hän saattaa hyvinkin samaistua työryhmänsä ajatuksiin ja asiakkaisiin, mutta aineiston analyysin on tapahduttava koeteltuja tutkimusmenetelmiä käyttäen ja omaa roolia kentällä on reflektoitava. (Saurama & Julkunen 2009, 305 - 308.)

Koen, että oma tutkimukseni on osaltaan vastaamassa siihen sosiaalityön tutkimuksen haasteeseen, jossa käytännön työtä ja tutkimusta pyritään tuomaan lähemmäs toisiaan. Tutkimukseni on hyvin käytännönläheinen ja se on toteutettu yhteistyössä käytännön työntekijöiden kanssa. Tutkimukseni tarkoitus antaa lisätietoa tukihenkilötoiminnasta, hyvin toimineista käytännöistä sekä epäkohdista. Tämä tiedon avulla käytännön toimijoiden on mahdollista pyrkiä parantamaan tukihenkilötoiminnan laatua avohuollon tukitoimena niin, että se entistä paremmin vastaisi sekä perheiden että sosiaalityöntekijöiden sille asettamia tavoitteita ja jotta sen avulla kyettäisiin entistä paremmin auttamaan monenlaisia ja monenlaisissa tilanteissa olevia lapsia ja nuoria.

3 LASTENSUOJELUN ASIAKKUUS

Tässä tutkimuksessa tutkin tukihenkilötoimintaa lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Avohuolto ja sen tukitoimet ovat yksi osa lakisääteistä perhekohtaista lastensuojelua, jota kunnan on tarjottava asukkailleen. Tässä luvussa kerron ensin yleisesti, mitä lastensuojelu tarkoittaa, jonka jälkeen perehdyn lastensuojelun prosessiin, eli avo-, sijais- ja jälkihuoltoon vielä tarkemmin.

Lastensuojelun sosiaalityötä ja työskentelyä säätelee lastensuojelulaki ja sen on osaltaan määrää toteuttaa Lapsen oikeuksien sopimusta. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata kaikkien lasten oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lainsäädännön perustana on, että vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsistaan, mutta laki edellyttää, että sosiaalihuollon pitää ryhtyä avohuollon tukitoimiin, jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Lain mukaan sosiaalihuollon pitää toimia myös, jos lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Lastensuojelun työntekijöiden tehtävänä on edistää lasten ja nuorten hyvinvointia vaikuttamalla kasvuoloihin ja kehittämällä palveluja kasvatuksen tukemiseksi ongelmia ehkäisevästi sekä turvaamalla lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu perheen tukemisesta avohuollon keinoin aina lapsen huostaanottoon asti. (Bardy 2009, 39; Lastensuojelulaki 13.4.2007/471.)

Lastensuojelun ydintehtävänä voidaan katsoa olevan lapsen oikeuksien turvaaminen arvokkaaseen elämään sekä turvallisiin ihmissuhteisiin. Tähän pyritään lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla, joka muodostuu lastensuojelutarpeen selvityksestä, avohuollon tukitoimista, lapsen kiireellisestä sijoituksesta, huostaanotosta, kiireelliseen sijoitukseen ja huostaanottoon liittyvästä sijaishuollosta sekä jälkihuollosta. Lastensuojelussa on käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia ja tarjottava tukea lapsen omaan kotiin, ellei lapsen etu muuta vaadi. Aina avohuollon tukitoimet eivät kuitenkaan ole riittäviä ja lapsen edun mukaisia. Tällöin lapsi joudutaan sijoittamaan pois kotoaan. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/471.) Tässä tutkimuksessa keskityn lastensuojelun avohuoltoon ja sen aikana tarjottaviin tukitoimiin.

Lastensuojelu on pitkälti käytännöllistä työtä, jonka keskiössä on konkreettisen avun ja tuen järjestäminen inhimillistä arvokkuutta osoittavalla tavalla. Sen rinnalla ja siihen liittyen las-

tensuojelu on myös tunteiden kanssa työskentelyä ja luottamuksen hankkimista sekä erilaisissa suhdeverkoissa työskentelemistä. (Bardy 2009, 42.)

3.1 Lastensuojelun avohuolto

Lastensuojelun asiakkuus voi lähteä liikkeelle lastensuojeluilmoituksen tai perheen oman lastensuojeluhakemuksen kautta. Kun lastensuojeluviranomaiset saavat lastensuojeluilmoituksen tai -hakemuksen, heillä on velvollisuus ryhtyä selvittämään, onko lapsen tilanteessa sellaisia ongelmia, jotka edellyttävät lastensuojelutoimenpiteitä. Sosiaalityöntekijän on arvioitava seitsemän arkipäivän kuluessa, onko perheessä aloitettava lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen. Pääsääntöisesti, ellei perhe ole jo lastensuojelun asiakkuudessa tai ilmoitus on selkeästi aiheeton, aloitetaan lastensuojelutarpeen selvitys. Laki velvoittaa, että lastensuojelutarpeen selvitys on tehtävä kolmen kuukauden sisällä ilmoituksen vastaanottamisesta. Mikäli selvitys päätetään aloittaa, lapsi kirjataan lastensuojelun asiakkaaksi. Selvityksen aikana perheen tilannetta kartoitetaan monipuolisesti. Selvityksen painopiste tulisi olla lapsen ja hänen hoidostaan ja hyvinvoinnistaan vastuussa olevien henkilöiden arkielämän olosuhteiden, riskien sekä voimavarojen ja selviytymistä tukevien tekijöiden tarkastelussa. Selvityksen aikana tarkastellaan lapsen edun toteutumista ja lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Selvityksen jälkeen lastensuojeluviranomaiset päättävät, päättyykö perheen asiakkuus lastensuojelussa vai jatkuuko se. Asiakkuus päättyy, mikäli perheen tilanne ei vaadi lastensuojelullisia toimenpiteitä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/471.)

Mikäli perheen asiakkuus lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen jatkuu, perheestä tulee lastensuojelun avohuollon asiakas ja hänelle nimetään lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä pitää olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) mukainen pätevyys. Lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkaminen tarkoittaa, että lapsen kasvu ja kehitys ovat vaarantuneet siinä määrin, ettei perhettä ja lapsia voida auttaa riittävästi kunnan peruspalveluiden kautta, vaan tueksi tarvitaan lastensuojelun sosiaalityötä ja avohuollon tukitoimia. (Heino 2009b, 53.) Peruspalveluita ovat muun muassa neuvola, päivähoito, koulu, nuorisotyö, kotipalvelu, mielenterveys- ja päihdepalvelut, terveysthuolto sekä liikuntatoimi (Taskinen 2007, 13).

Avohuollossa lapselle tehdään asiakassuunnitelma, johon kirjataan olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Asiakassuunnitelman mukaisesti perheelle voidaan järjestää avohuollon tukitoimina erilaisia palveluja lapsen ja perheen tukemiseksi. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoja ja -mahdollisuuksia. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/471.) Kaikki perheet eivät halua eivätkä hyödy aina samoista tukitoimista. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee räätälöidä tukitoimet siten, että ne vastaavat mahdollisimman hyvin perheen tuen tarpeeseen ja edistävät lapsen hyvinvointia. (Taskinen 2008, 42.) Lastensuojelulaki määrittää avohuollon tukitoimet, joita jokaisen kunnan tarjoavan lastensuojelun asiakkuudessa oleville lapsille. Tässä tutkimuksessa tutkittiin tukihenkilötoimintaa, joka on yksi lain edellyttämistä tukitoimista.

Saila Huuskonen ja Johanna Korpinen ovat tutkineet lastensuojelun asiakkaiksi tulleiden lasten asiakkuuden tilaa noin kahden vuoden päästä asiakkuuden alkamisesta. Seurantatutkimuksessa oli mukana 203 lasta Hämeenlinnasta, Porista ja Tampereelta. Huuskosen ja Korpinen tutkimuksen mukaan lähes puolen seurannassa olleiden lasten asiakkuus avohuollossa päättyi kahden vuoden seurantajakson aikana. Heidän mukaansa yleisimmät syyt asiakkuuden päättymiseen ovat lastensuojelun tarpeen lakkaaminen, muutto paikkakunnalta sekä huostaanotto. Yleisimmät avohuollon tukitoimet tutkimuksen mukaan ovat kotiin tehtävä perhetyö sekä perheen taloudellinen tukeminen. Tutkimuksen mukaan perhetyön ja taloudellisen tuen jälkeen yleisimpiä tukimuotoja ovat tukiperhe sekä lastensuojelulain mukainen päivähoitopaikka. Seurannassa mukana olleista lapsista lähes viidennes oli kokenut kiireellisen sijoituksen. Tutkimuksen mukaan lähes kolmannes asiakkaana olevista lapsista ei saa kaikkia tarvitsemiaan palveluita lastensuojelun avohuollossa. Merkittävimmät syyt tähän ovat resurssipula sekä pitkät jonot palveluihin. (Huuskonen & Korpinen 2009, 1 - 2, 22.)

Lastensuojelun asiakasmäärä on jatkuvasti lisääntynyt viimeisen 10 - 15 vuoden aikana. Vuonna 2007 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 62 485 lasta ja nuorta. Luku on 5,8 % suurempi kuin edellisenä vuotena. 1990-luvun alkupuolella lastensuojelun asiakasmäärä oli n. 30 000. Myös uusien lastensuojelun avohuoltoon asiakkaaksi tulleiden lasten määrä on kasvanut. Viime vuosina lastensuojeluun on vuosittain tullut enemmän asiakkaita kuin sieltä on poistunut. (Solantaus & Pruuki 2010, 318 - 319; Heino 2009a, 199; Heino 2009b, 54.)

Syitä kasvaneelle asiakasmäärälle on useita. Lastensuojelun tarve on lisääntynyt ja lasten pahoinvointia on raportoitu yhä enemmän. Lasten pahoinvoinnin lisääntyminen saattaa selittyä lasten ja perheiden arjen muutoksilla, vanhempien työttömyydellä, lisääntyneellä päihteiden käytöllä ja muilla lasten ja lapsiperheiden vaikeuksilla. Myös työntekijöiden vaihtuvuus sekä liiallinen työmäärä, joka kasaantuu vähenevälle joukolle päteviä työntekijöitä, vaikuttavat asiakasmääriin. Asiakasmääriä ovat nostaneet myös pyrkimys puuttua havaittuihin ongelmiin varhain, verkostoyhteistyö ja yhteistyömenetelmien kehittyminen sekä ilmoituskäytäntöjen muutokset. (Heino 2008, 11; Heino 2009a, 200.)

Alpo Heikkinen on tutkinut lastensuojelun asiakkaana olevia nuoria sekä nuorten kohdalla toimivia tukimuotoja ja palveluita. Hänen mukaansa lastensuojelun avohuollon asiakasmäärä on noussut etenkin kouluikäisten lasten ja nuorten kohdalla. Kuitenkin nuorten kohdalla käytetään muita ikäluokkia vähemmän tukitoimia. Hänen mukaansa tämä saattaa johtua siitä, että nuoret tulevat lastensuojelun asiakkuuteen niin myöhään, että psyykkiset ja sosiaaliset riskit edellyttävät nopeaa reagointia nuoren tilanteen turvaamiseksi. Toinen syy saattaa olla se, että nuorille on muita ikäryhmiä vähemmän omia palveluja ja tarpeeseen vastaavia tukitoimia. (Heikkinen 2007, 6.)

Heikkisen mukaan nuorten kohdalla lastensuojelun avohuollossa toimivat kohtuullisen hyvin intensiivisen tuen interventiomallit. Heikkilä tarkoittaa intensiivisellä tuella, että nuorella on mahdollisuus ottaa yhteyttä palvelun tuottajaan useasti viikon aikana tai tarvittaessa päivittäin. Tapaamisten tulisi olla viikoittaisia ja sisältää myös kotikäyntejä. Tukityö tulisi toteuttaa lähiyhteisössä, lähellä nuoren kotia ja koulua. Olisi hyvä, että nuoren kanssa olisi mahdollista käyttää kokonaisia ja peräkkäisiä päiviä yksilötapaamisiin, vertaisryhmätoimintaan tai leireihin. Heikkisen mukaan tarjottavan intensiivisen tuen tulisi olla suunnitelmallista, arvioitua ja tavoitteellista. Sillä tulisi olla myös selkeä aikaraja, esimerkiksi 6-12 kk. Palvelun tuloksellisuuden arvioinnissa olisi hyvä olla olemassa omat työvälineet ja niiden käyttäminen tulisi olla osana työtä. Tavoitteiden toteutumista tulisi seurata jatkuvasti ja vuorovaikutteisesti nuoren kanssa. Olisi tärkeää, että tuki olisi multisysteemistä eli se sisältäisi kotiin, kouluun ja vertaisryhmään vaikuttamisen. Tuen olisi hyvä olla lisäksi monimenetelmällistä eli sen tulisi sisältää kommunikatiivista, terapeutista ja toiminallista tukea sekä niin tapauskohtaista kuin ryhmäkohtaista tukea. Jotta työ olisi tuloksellista, tuen ei tulisi rajoittua pelkästään toimistotapaamisiin, terapiaan tai toiminnallisuuteen. Heikkisen mukaan olisi tärkeää, että intensiivisen tuen aikana nuori ei asioisi useassa eri ammattilaispisteessä, vaan palvelut olisi rajattu intensiivioh-

kelman ajan. Hän näkee tärkeäksi myös, että menetelmä on kulttuurisesti adekvaatti eli se on sovellettu paikallisiin erityisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin ja että työtiimi on ajallisesti joustava ja nopeasti reagoiva. Työntekijöillä olisi hyvä olla tiimissä jokin yhteinen menetelmäkoulutus. Heikkilä tuo esille, että avohuollossa pelkkä omasta ammatista tuleva tieto-taito ja omasta tehtävästä käsin toimiminen ei välttämättä aina riitä pysyvien moniammatillisten tiimirakenteiden luomiseen tai niiden koossapitämiseen. Yhteinen menetelmä sitouttaa ammattilaisia samoihin tavoitteisiin koko ohjelman ajan. (Heikkilä 2007, 61-62.) Ottaen huomioon edellä mainitut ominaisuudet hyvin toimivalle tukimuodolle nuorten auttamiseksi ja tukemiseksi, tukihenkilötoiminta, etenkin ammatillinen tukihenkilötoiminta vaikuttasi vastaavan hyvin nuorten palveluntarpeeseen.

Tarja Heino on tutkinut lastensuojelun asiakkuudessa olevia perheitä ja syitä lastensuojelun asiakkuudelle. Kun koko väestön lapsista enemmistö asuu kahden vanhemman perheissä, lastensuojelun asiakkaana olevista lapsista ydinperheessä asuu vain joka kolmas lapsista. Joka viides asui uusperheessä ja puolet lapsista asui yhden vanhemman perheessä. Huostaan otetuista lapsista vain joka neljäs tuli ydinperheestä ja 55 prosenttia otettiin huostaan yhden vanhemman perheestä. Lisäksi lastensuojelun asiakkuudessa oleville lapsille oli tyypillistä elämän monenlaiset muutokset. Perhemuutosten lisäksi monen asuinpaikka ja arjen ympäristöt ovat vaihtuneet, minkä vuoksi myös ystävyysuhteet ovat katkeilleet. (Heino 2009b, 62 - 63.)

Heinon mukaan lastensuojelun asiakkaaksi tulleet lapset ovat usein (40%) köyhistä perheistä. Hänen tutkimistaan lastensuojelun asiakkaana olevista lapsista lähes puolet asiakkuudessa olevista lapsista asuu perheissä, joissa jommallakummalla tai kummallakaan vanhemmista ei ole työhistoriaa. Vanhempien jaksamattomuus on Heinon mukaan useimmiten lastensuojelun asiakkuuden taustalla. Noin joka viidennen lapsen kohdalla syynä asiakkuuteen on perheristiriidat, vanhempien riittämätön vanhemmuus, vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus sekä vanhemman tai vanhempien mielenterveysongelmat ja vanhempien päihteiden käyttö. Muita syitä ovat muun muassa lapsen ja vanhempien väliset ristiriidat, koulunkäyntivaikeudet, lapsen tai nuoren huono psyykkinen terveys, fyysinen sairastelu, vammaisuus tai kehitysviivästyminen. (Heino 2007, 4.)

3.2 Huostaanotto ja sijaishuolto

Huostaanotto on yksi lastensuojelun toimenpiteistä. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on velvollisuus ryhtyä huostaanoton valmisteluun, mikäli lapsen kehitys tai terveys uhkaa vaarantua vakavasti puutteellisen huolenpidon tai muiden kasvuolosuhteista johtuvien tekijöiden vuoksi. Toinen peruste huostaanotolle on, että lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään muun muassa päihteidenkäytöllä, rikollisuudella tai muulla niihin rinnastettavalla vahingollisella käyttäytymisellään. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edunmukaisia tai jos ne ovat riittämättömiä. Sijaishuollon pitää lisäksi olla lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/471 .)

Huostaanotto tarkoittaa, että julkinen valta vastaa lapsen huolenpidosta ja päättää muun muassa siitä, missä lapsi asuu. Sijaishuollon tarkoituksena on, että lapselle pyritään luomaan lapsen kannalta turvallinen ilmapiiri ja yhteisö sekä asumisen jatkuvuus ja pysyvyys. Lapsen huostaanotto ei sinänsä turvaa lapsen etua. Tärkeintä on, millaisessa paikassa lapsi huostaan otettuna asuu sekä millaista huolenpitoa ja hoitoa hänelle järjestyy. (Heino 2009b, 73 - 74.)

Sijaishuolto jaetaan perhehoitoon ja laitoshuoltoon. Perhehoidolla tarkoitetaan yksityisessä perheessä tapahtuvaa, lastensuojelutoimenpiteenä toteutettua lapsen hoitoa ja kasvatusta. Perhehoitoa annetaan myös yritysmuotoisissa ammatillisissa perhekodeissa, joissa ainakin toinen vanhempi ansaitsee kasvatustoiminnalla toimeentulonsa. Vähintään toiselta vanhemmista edellytetään kasvatustutkimusta. Myös ammatillisissa perhekodeissa sijaisvanhemmat ovat sitoutuneet tehtäväänsä ympärivuorokautisesti. Perhekotien ja ammatillisten perhekotien rinnalla sijaishuollossa käytetään lastensuojelulaitoksia ja nuorisokoteja, joita on ympäri Suomea. Laitosten koot, toiminta-ajatukset ja käytännöt vaihtelevat. Osa laitoksista on erikoistunut hoitamaan tiettytyyppisiä lapsia tai nuoria. Laitos voi olla kunnan, yksityisen tai valtion omistama. (Kivistö 2006, 19.)

Huostaanotto voi astua lainvoimaiseksi kahdella eri tavalla. Mikäli huoltajat ja yli 12 vuotta täyttänyt lapsi suostuvat huostaanottoon, päätöksen tekee sosiaalihuollon johtava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän esityksestä. Jos yli 12 vuotta täyttänyt lapsi tai jompikumpi hänen huoltajistaan vastustavat sijaishuoltoon siirtymistä tai suunniteltua sijaishuoltopaikkaa, päätöstä ei voida tehdä sosiaalitoimessa, vaan sosiaalihuollon johtava viranhaltija

tija lähettää hallinto-oikeudelle hakemuksen huostaanotosta. Tällöin hallinto-oikeus tekee päätöksen huostaanotosta. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/471.)

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi. Se lakkaa viimeistään, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Lastensuojelulaki (47§) edellyttää, että huostaanotto on lopetettava, kun siihen ei enää ole perusteita. Tämä edellyttää, että kasvuolosuhteissa on tapahtunut olennainen muutos parempaan ja olosuhteet ovat säilyneet hyvinä riittävän pitkään. Päätöksen sijaishuollon lopettamisesta tekee aina johtava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän esityksestä huolimatta siitä, missä päätös huostaanotosta on tehty. Huostassapitoa ei saa kuitenkaan päättää, vaikka edellytykset siihen olisi, mikäli lopettaminen on selvästi vastoin lapsen etua. Tällöin arvioidaan muun muassa lapsen ja sijaisvanhempien välistä kiintymyssuhdetta, lapsen ja biologisten vanhempien välistä yhteydenpitoa sekä lapsen omaa mielipidettä siitä, missä hän haluaa asua. (Taskinen 2008, 64 - 65.)

Kuten lastensuojelun koko asiakasmääräkin, myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen, sekä huostaan otettujen että avohuollon tukitoimena sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on lisääntynyt joka vuosi. Vuoden 2007 aikana lastensuojeluviranomaisten toimesta sijoitettiin 16 059 lasta ja nuorta kodin ulkopuolelle, kun määrä 15 vuotta sitten oli alle 10 000. Myös uusien huostaanottojen määrä nousee vuosittain. Kun vuonna 1994 vuoden aikana huostaan otettiin 1 200 lasta, vuonna 2005 huostaan otettujen määrä oli 2 400 lasta. Alle kolmevuotiaat pikkulapset ja murrosikäiset nuoret muodostavat sijoitettujen lasten kaksi pääryhmää. Murrosikäisten nuorten huostaanotot ovat lisääntyneet kaikista ikäryhmistä suhteellisesti eniten. (Heino 2009b, 54.)

3.3 Jälkihuolto

Huostassa olleilla ja/tai sijoitettuna olleilla nuorilla on oikeus jälkihuoltoon, joka jatkuu siihen saakka, kunnes nuori täyttää 21 vuotta. Jälkihuolto on nuorella vapaaehtoinen tukimuoto hänen täytettyään kahdeksantoista. Nuoren niin halutessa kunnan on järjestettävä hänelle tarpeellinen ja riittävä jälkihuoltopalvelu sijaishuollon päättymisen jälkeen. Huostaan otettujen lasten lisäksi jälkihuoltovelvoite koskee yli puoli vuotta yhtäjaksoisesti avohuollon tukitoimena sijoitettua lasta. Jälkihuollon tarkoituksena on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itseensä elämään ja varmistaa, ettei sijoitetun lapsen hyväksi tehty työ mene hukkaan. (Kivistö

2006, 22.) Sijaishuoltoapaikasta lähdön valmistelu ja siihen valmentaminen on aloitettava riittävän varhaisessa vaiheessa. Näin voidaan paremmin turvata myönteisen kehityksen jatkuminen ja arvioida sitä, minkälaisia ja -vahvuisia tukirakenteita nuori tarvitsee elämäänsä sijoituksen päätyttyä. Onnistuneen jälkihuollon perusedellytyksenä on, että nuori kokee tarvitsevänsä tukea ja on halukas myös vastaanottamaan sitä. Jälkihuolto rakentuu sen pohjalta, minkälaista tukea lapsi tai nuori itse kokee tarvitsevänsä. (Känkkänen 2009, 238.)

Jälkihuoltovelvollisuus edellyttää, että kunnalla on tarjolla ja käytettävissä monipuolinen jälkihuollon palvelukokonaisuus. Käytännössä se tarkoittaa samaa palveluvalikkoa, joka avohuollon tukimuotoina lastensuojelulaissa on esitelty. (Heino 2009b, 74.) Jälkihuollossa lasta ja nuorta voidaan tukea oman työntekijän antaman neuvonnan ja ohjauksen lisäksi muun muassa tukihenkilöiden tai -perheiden avulla, verkostokartoituksella sekä vertaistukiryhmillä. Olisi tärkeää, että viimeistään tässä vaiheessa lapselle tai nuorelle turvataan mahdollisuus elämäkerralliseen työhön, jolla pystyttäisiin vahvistamaan nuoren myönteisen identiteetin kehittymistä. Sisarussuhteilla ja nuorten keskinäisellä vertaistuellalla on suuri merkitys jaksamiseen ja elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Perusteltua onkin järjestää palveluja näiden suhteiden tukemiseksi sekä muun sosiaalisen verkoston laajentamiseksi. Muita jälkihuollon tukitoimia ovat lisäksi taloudellinen tukeminen sekä tukeminen arjenhallinnassa, esimerkiksi asunnonhankinnassa tai koulutuksen tai työpaikan hankkimisessa. (Taskinen 2008, 90 - 91.)

Tukihenkilötoimintaa voidaan järjestää lastensuojelun asiakkaille lastensuojeluprosessin jokaisessa vaiheissa riippumatta siitä, onko lapsi tai nuori avohuollon, sijaishuollon vai jälkihuollon asiakkaana. Tässä tutkimuksessa keskityn kuitenkin tutkimaan tukihenkilötoimintaa vain avohuollossa olevien asiakkaiden kohdalla ja tarkastelen, millaisena tukitoimena tukihenkilötoiminta näyttäytyy avohuollon sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

4 TUKIHENKILÖTOIMINTA LASTENSUOJELUN TUKITOIMENA

Lastensuojelun tukihenkilötoiminta voidaan jakaa kahteen osaan sen toimintaperiaatteen mukaan. Tukihenkilöt voivat olla joko vapaaehtoisia tai ammatillisia. Tässä kappaleessa käsittelem tukihenkilötoimintaa sekä vapaaehtoisesta että ammatillisesta näkökulmasta. Ensin kerron vapaaehtoistyön ja ammatillisuuden määritelmistä, jonka jälkeen esittelen tukihenkilötoimintaa kummastakin lähtökohdasta.

4.1 Vapaaehtoistyön määritelmä

Antti Eskolan ja Leena Kurjen (2005) mukaan ”vapaaehtoistyö on osallistumista vuorovaikutukseen perustuvaan organisoituun auttamis- ja tukitoimintaan, joka tähtää henkisen ahdingon lievittämiseen tai elinoloihin liittyvän puutteen korjaamiseen” (Eskola & Kurki 2005, 10). Eskolan ja Kurjen mukaan vapaaehtoistyötä ei tehdä taloudellisena yritystoimintana, palkkatyönä eikä erityisenä harjoitteluna, vaan tehtävään valmennusta saaneen auttajan motiivi pohjautuu ajatukseen, että hän voi olla avuksi ja oppii jotakin tärkeää. Määritelmä tekee eron työstään palkkaa saavan ammattiauttajan ja palkatta toimivan vapaaehtoistyöntekijän välillä. Järjestöt, jotka järjestävät vapaaehtoistoimintaa, voivat hankkia varoja ja yleensä niissä on palkattua henkilökuntaa, mutta nämä järjestöt toimivat vain puitteina vapaaehtoistyön tekemiseksi. Lisäksi määritelmästä käy ilmi, että vapaaehtoistyöhönkin tarvitaan valmennusta ja että toiminnan keskeisiä motiiveja ovat oppiminen sekä avuksi ja hyödyksi olemisen kokemus. (Mt., 10.)

Vapaaehtoistoiminnan päälähtökohdat ovat, että se tapahtuu tavallisen ihmisen taidoin ja on vapaaehtoista niin palvelun tekijälle kuin sen saajallekin. Vapaaehtoistyöntekijöiltä ei edellytetä erityistaitoja, ammatillisia valmiuksia tai sosiaalialan tuntemusta. Jokainen toimii omalla persoonallaan, elämäkokemuksensa ja taitojensa pohjalta. Tasa-arvoisuuden periaate on tärkeässä roolissa vapaaehtoistyössä. Auttaja ja autettava ovat tasa-arvoisessa asemassa keskenään ja suhde perustuu molemminpuoliseen, tasavertaiseen vuorovaikutukseen. (Moilanen & Väisänen 2007, 14; Korhonen 2005, 14 - 17.) Auttamisen etiikkaan kuuluu ihmisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja yhteiskunnan mahdollisimman normaalin jäsenyyden tur-

vaaminen. Vapaaehtoistoiminnan tulee edistää ihmisten välistä vuorovaikutusta ja tasa-arvoa. (Nyman 1996, 7.)

Vapaaehtoistoimintaa on tehtävä omien voimavarojen puitteissa, sillä oma jaksaminen on toiminnan mielekkyyden ja jatkumisen ehto. (Puustinen 2009, 105 - 106) Uupunut ja kyllästännyt vapaaehtoistyöntekijä on kykenemätön kehittämään itseään ja työtään, saati sitten tukemaan toista ihmistä (Nyman 1996, 7). Vapaaehtoistyöntekijöiden on tärkeää tuntea omat rajansa ja asettaa työskentelylle puitteet, joiden sisällä toimii, joihin tuntee itse kykenevänsä ja joihin on itse valmis sitoutumaan. Vapaaehtoistyössä toimitaan omalla vapaa-ajalla, jolloin on riittävää, että sitoutuu siinä määrin, kuin itsestä tuntuu hyvältä ja johon oma aika sekä voimavarat riittävät. Vapaaehtoistyöstä ei siis saisi tulla velvollisuutta tai pakkoa, vaan vapaaehtoisuuden tulee olla aina omaa jaksamista ja voimaantumista tukevaa. (Puustinen 2009, 105 - 106; Korhonen 2005, 17 - 18, 64.)

4.2 Ammatillisuuden määritelmä

Vaikka ammattitaidon perusta luodaan ammatillisessa koulutuksessa, ammatillinen pätevyys ei tarkoita vain koulutuksen avulla hankittua ammattitutkintoa eikä ammatillinen pätevyys ei ole pysyvä, suoritettun tutkinnon myötä saavutettu ominaisuus tai valmius. Ammatillisuuden voidaan katsoa olevan ennemminkin muutokseen suuntautuva jatkuva oppimisprosessi. Etenkin sosiaalialalla työntekijä joutuu työssään kohtaamaan monimutkaisia tilanteita, uusia muutoksia ja epävarmuutta sekä toimimaan monenlaisissa yhteistyösuhteissa. Pätevyys perustuu yhteiskunnallisen kehityksen asettamiin ehtoihin. Tällöin niin ammatin tieto- ja taitoperusta kuin ammatillisen toimijan persoonallisuuden ominaisuudetkin on nähtävä kehittyvänä kykyinä vastata toiminnan haasteisiin. (Karvinen 1993, 17 - 26.)

Ammatillisen pätevyyden keskeinen elementti onkin kyky vastata muuttuvan toiminnan haasteisiin. Työntekijän on kyettävä kohtaamaan ja ratkaisemaan työhön liittyvät kysymykset punnitsemalla niitä niin työtoiminnan ehdoista kuin ammattinsa perusteista käsin. (Eskola 1993, 11.) Koska työskentely sosiaalialalla on suurimmaksi osaksi inhimillistä vuorovaikutustyötä, toimijan henkilökohtainen panos sekä omat henkilökohtaiset suhtautumis- ja reagoitavat korostuvat. Sosiaalialalla ammatillisuuteen kuuluu myös, että työntekijä sitoutuu ammatin eettisiin lähtökohtiin. Sosiaalialalla työskentelyyn kuuluvat työntekijän vastuullisuus sekä

toiminnan muuttuva luonne. Nämä ominaisuudet edellyttävät työntekijältä kykyä reflektiivisyyteen. Reflektiivisyys tarkoittaa valmiutta sekä työn kehittämiseen että ammatillisten ja henkilökohtaisten lähtökohtien tiedostamiseen ja arviointiin. (Karvinen 1993, 17.)

Ammatillisuus ja ammattitaito koostuvat monista eri osatekijöistä, mutta yksinkertaistettuna ammattitaidolla ymmärretään kykyä hallita koko työprosessi ajattelun tasolla ja toimia oikein vaihtuvissa tilanteissa. Toimintaympäristön, työtehtävien ja työpaikan muuttuessa siihen sisältyy vahva vaatimus kyvyllä oppia uutta. Yleisesti ammattitaitoon on liitetty muun muassa taitotieto-osaaminen, ammatillisuus ja persoonallisuus, yhteistyötaidot ja yhteiskunnan jäsenyys, arviointi- ja oppimistaidot, kehittämis- ja uusintamistaidot sekä yhteiskuntajärjestelmän ymmärtäminen osana ammatillista toimintaa. Yksilön ammattitaidossa on keskeistä myös se, miten hän sitoo osaamisensa muiden osaamiseen, jolloin työntekijöiden ammatillisuuden yhteisöllisyydestä syntyy moniammatillisuus. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2002.)

4.3 Vapaaehtoinen ja ammatillinen tukihenkilötoiminta

Tukihenkilö voi toimia joko ammatilliselta tai vapaaehtoiselta pohjalta. Toimintaperiaatteet eivät ole toisiaan poissulkevia eivätkä ne voi korvata toisiaan. Sekä ammatillinen että vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta perustuvat lastensuojelulain (417/2007, 36§) edellyttämiin avoimuuden tukitoimiin, joita sosiaalihuollosta vastaava toimielin on velvollinen tarpeen mukaan järjestämään.

Tukihenkilötoiminnan tavoitteena on vaikuttaa myönteisesti lapsen elämään, edistää lapsen tervettä kasvua ja kehitystä sekä ennaltaehkäistä vaikeuksia. Tukihenkilö on lapselle tai nuorelle aikuinen, joka kuuntelee häntä, jonka kanssa hän voi keskustella, toimia ja harrastaa. (Korhonen 2005, 9.) Tukihenkilötoiminnan tehtävänä on auttaa ihmisiä, joiden omat sosiaaliset verkostot ovat syystä tai toisesta hajonneet tai ovat aina olleet puutteellisia. Toiminnan tavoitteena on auttaa rakentamaan ja vahvistamaan näitä verkostoja. Lisäksi tukihenkilön avulla pyritään helpottamaan luonnollisten auttajien painetta selvittää elämästään paljon tukea tarvitsevan ihmisen rinnalla. (Lehtinen 1994, 14.) Tuen rinnalla tukihenkilötoiminta on myös yksi lastensuojelun perheeseen kohdistaman kontrollin muoto. Koska tukihenkilö raportoi tapaamisista sosiaalityöntekijälle, tukihenkilötoiminta auttaa osaltaan sosiaalityöntekijää py-

symään perillä perheen tilanteesta ja antaa lapsesta sekä perheestä tärkeää tietoa, jota muulla tavoin ei välttämättä olisi saatavissa.

Tukihenkilötoiminta perustuu toisen ihmisen sosiaaliseen tukemiseen. Sosiaalisen tukemisen perustana on tuettavan ja tukihenkilön välinen kommunikaatio, mutta sen toteuttamisessa yhdistyvät niin keskusteluun perustuva vuorovaikutus kuin yhdessä tekeminen. Osapuolten persoonien ja suhteelle asetettujen tavoitteiden vuoksi nämä painottuvat kussakin tukisuhteessa eri tavoin. (Lehtinen 1994, 38.)

Tukihenkilöllä voi olla monenlaisia rooleja, jotka määrittyvät kunkin tukisuhteen laadun ja tavoitteiden mukaan. Tuki voi olla puuttumista, holhoamista, rajoittamista, kuuntelemista, eteenpäin tuuppmista, keskustelemista, koskettamista tai neuvomista. Siinä missä empatia ja ymmärtäminenkin, myös kontrolli ja kieltäminen ovat tuen muotoja. On hyvin vaikea määrittellä, mikä oikeastaan on tukemista, sillä tukea ei voi määrittellä tuen antaja vaan sen saaja. Tuki on subjektiivinen kokemus. Tukemista ei voida määrittellä erilaisten toimenpiteiden kautta, vaan se tarkoittaa ennemminkin tukisuhteen laatua. Tukeminen on ennen muuta välittämiseen perustuva ihmissuhde eikä vain tietynlaista toimintaa. (Lahtinen 2003, 45 - 46.)

Kun kyse on lastensuojelun avohuollon tukitoimesta, tuettavat ovat lastensuojelun asiakkaina olevia lapsia ja nuoria. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekee päätöksen tukihenkilön hankkimisesta. Sosiaalityöntekijä arvioi, hyötyykö lapsi tilanteessa enemmän ammatillisuuteen vai vapaaehtoisuuteen perustuvasta avusta. Arvio määrittää sen, aletaanko lapselle hakea vapaaehtoista tukihenkilöä vai ostetaanko ammatillinen tukihenkilöpalvelu yksityisiltä palveluntuottajilta. Yleisimmät syyt tukihenkilön hankintaan ovat vanhempien vaikea elämäntilanne, kuten väsymys, taloudelliset vaikeudet, päihde- tai mielenterveysongelmat, lapsen omat vaikeudet esimerkiksi koulunkäynnissä tai kaverisuhteissa tai heikko sosiaalinen verkosto. Itsenäistynyt nuori voi tarvita tukihenkilöä tukemaan oman elämän aloittamista. (Utti 2009, 39; Korhonen 2005, 19.)

Tukisuhteen lähtökohta on, että suhde perustuu molemminpuoliseen halukkuuteen. Sekä ammatillisessa että vapaaehtoisessa tukihenkilötoiminnassa jokaiselle tuettavalle pyritään löytämään paras mahdollinen ja hänelle sopivin tukihenkilö. Tukihenkilö ja tuettava voivat esittää toisistaan toiveita, jotka pyritään mahdollisimman hyvin saattamaan yhteen. Toiveiden avulla

pyritään varmistamaan, että alkavasta tukisuhteesta tulisi mahdollisimman onnistunut ja antoisia molemmille osapuolille. (Korhonen 2005, 18, 20.)

Lastensuojelun tukihenkilötoiminta on tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa. On toivottavaa, että tukisuhteen alkaessa tuettava, hänen vanhempansa, tukihenkilö sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijä sopivat yhdessä tukisuhteen sisällöistä ja tavoitteista. Tukihenkilö sitoutuu olemaan turvallisen aikuisena lapsen elämässä sovitun ajan. Tukihenkilöksi ryhtyvältä toivotaan sitoutumista yleensä vähintään vuodeksi, sillä luottamuksellisen suhteen rakentuminen lapseen vie aikaa. (Utti 2009, 39 – 40; Korhonen 2005, 9 - 10.)

Tärkeä osa tukihenkilötoimintaa on yhteistyö sosiaalityöntekijän, lapsen vanhempien ja mahdollisesti muiden lapselle tärkeiden henkilöiden kanssa. Yhteisymmärrys tukihenkilön ja tuettavan perheen välillä on onnistuneen tukisuhteen edellytys. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on perehdyttää, auttaa ja tukea tukihenkilöä hänen toiminnassaan. On tärkeää, että yhteydenpito sosiaalityöntekijän ja tukihenkilön välillä on molempien kannalta riittävää. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on myös seurata ja valvoa tukisuhteen edistymistä. Tukihenkilö on velvollinen toimittamaan sosiaalityöntekijälle säännöllisin väliajoin kirjallisen selvityksen tukisuhteen kuluista, tukisuhteen tapahtumista sekä huomioistaan tuettavasta. (Korhonen 2005, 10, 23, 25.)

Sini-Tuulia Lehtinen on tutkinut vapaaehtoistoimintaa sekä tukihenkilötoimintaa yhtenä sen muotona. Tutkimustulostensa pohjalta Lehtinen on pohtinut, miten vapaaehtoisuus ja ammatillisuus eroavat toisistaan asiakkaan kanssa työskenneltäessä ja mitkä ovat niiden hyvät ja huonot puolet toisiinsa nähden. Lehtisen mukaan vapaaehtoistoiminnan on havaittu olevan tuloksellista etenkin psykososiaalisissa ongelmissa. Hän katsoo vapaaehtoistyön tuloksellisuuden perustuvan ammattilaisen ja vapaaehtoisen erilaiseen asemaan suhteessa autettavaan. Ammatillisessa toiminnassa asiakkaan ja ammattilaisen välillä säilyy usein jonkinasteinen etäisyys ja toiminnassa pyritään hyödyntämään systemaattista tietoa. Ammatillinen tapaa asiakasta työnsä puolesta, josta hänelle maksetaan palkkaa. Nämä asiat saatavat vaikeuttaa autettavan luottamuksen rakentumista auttajaa kohtaan. Lehtisen mukaan ongelmana ammattilaisen ja asiakkaan välisessä suhteen muodostumisessa saattaa toisinaan olla, että asiakas epäilee auttajan olevan kiinnostunut vain työstään eikä niinkään asiakkaastaan. Suhteen ja luottamuksen syntyemisessä Lehtinen näkee vapaaehtoistyön hyvänä puolena juuri palkattomuuden. Hänen mukaansa autettavalle saattaa välittyä helpommin tunne, että auttaja on kiin-

nostunut hänestä itsestään, kun työntekijä ei saa palkkaa tapaamisista. (Lehtinen 1997, 47 - 50.)

Lehtisen mukaan inhimillinen ja läheinen suhde auttajan ja autettavan välillä on tärkeää, oli kyse sitten ammatillisesta tai vapaaehtoisesta toiminnasta. Autettavalle on tärkeää, että auttaja hyväksyy hänet ihmisenä. Olennaista on, että auttaja on ensisijaisesti kiinnostunut autettavan persoonasta ja vasta toissijaisesti hänen ongelmastaan. Autettava kokee jokaisen auttajan ilmaiseman välittämisen tunteen erittäin merkitykselliseksi. Lehtisen mukaan myös tämä on yksi vapaaehtoistyön vahvuuksista, sillä vapaaehtoistyöntekijällä ei ole samanlaista tarvetta pitää yllä itsesuojeluetäisyyttä kuin ammattityöntekijöillä. (Lehtinen 1997, 47 - 50.)

Ammatillisen ja vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan näkökulma ja toimintamenetelmät ovat erilaiset, mutta molempien yhteinen tavoite on lapsen tai nuoren parhaaksi toimiminen. Tukihenkilötoiminnassa lastensuojelun ammattityöntekijä toimii lastensuojelulain, koulutuksensa ja ammattietiikkansa pohjalta ja vapaaehtoinen tukihenkilö puolestaan oman henkilökohtaisen tietonsa, elämäkokemuksensa ja tukihenkilökurssilla saamansa tiedon pohjalta. (Korhonen 2005, 28.) Myös työskentelyn perusta on erilainen vapaaehtoisessa ja ammatillisessa tukihenkilötoiminnassa. Ammattityöntekijän toiminta pohjautuu virkavastuuseen ja ammattietikkaan, vapaaehtoinen pohjaa oman toimintansa omiin moraali- ja etiikkakäsityksiinsä. Lisäksi vuorovaikutus ja kommunikointi tapahtuvat eri lähtökohdista. (Korhonen 2005, 28.)

5 SOSIAALINEN TUKI

Tukihenkilötoiminnan yksi merkityksellisimmistä auttamisen muodoista on olla lapselle läsnä oleva aikuinen, kuuntelija ja tukija. Näin ollen tukihenkilön lapselle antama sosiaalinen tuki on tärkeää. Tässä luvussa tarkastelen sosiaalista tukea juuri lasten ja nuorten näkökulmasta. Mitkä ovat tärkeimmät sosiaalisen tuen lähteet? Miten sosiaalinen tuki ja sen saaminen vaikuttavat lapsen ja nuoren kehitykseen? Miten sosiaalisen tuen puute saattaa vaikuttaa lapseen?

Sosiaalinen tuki liittyy olennaisesti ihmisten elämäntilanteiden muutosmahdollisuuteen ja ihmisten kykyyn tehdä itseään ja kanssaihmissään koskevia ratkaisuja. Sosiaalinen tuki voidaan katsoa olevan ihmisten, lähiyhteisöjen ja julkisen järjestelmän toimintoja, joiden kautta luodaan edellytyksiä elämänhallinnan autonomisuudelle. Sosiaalinen tuki käsitteenä viittaa niihin käytäntöihin, joiden kautta ihminen itse, hänen lähiyhteisönsä, yksityiset tai julkiset toimijat pyrkivät turvaamaan yksilön hyvinvoinnin. Sosiaalinen tuki voi olla luonteeltaan aineellista, tiedollista, taidollista, henkistä tai emotionaalista. (Kinnunen 1999, 102 - 103.) Sosiaalisella tuella voidaan tarkoittaa muun muassa yksilön muilta ihmisiltä saamaa hyväksyntää, kunnioitusta, arvonantoa, välittämistä ja myönteistä suhtautumista (Salmela 2006, 30).

5.1 Vanhemmilta saatu sosiaalinen tuki

Terve, turvallinen ja tasapainoinen elämä alkaa perheestä ja vaikuttaa koko yhteiskuntaan (Cacciatore 2010, 11). Vanhempien tehtävänä on edistää lapsen ja nuoren kasvua, ylläpitää perhejärjestelmää ja tarjota sosiaalisia suhteita. Vanhempien sosiaalinen tuki auttaa nuorta mukautumaan perheeseen, edistää vuorovaikutussuhteita parantaa perheilmastoa ja edistää nuoren kognitiivista ja emotionaalista kehitystä sekä itseluottamusta ja hyvinvointia. (Salmela 2006, 34.)

Lapsen kehityksen kannalta on tärkeää, että hänellä on syntymästään saakka läheisiä, turvallisia ja pysyviä aikuisia ympärillään. Jokainen lapsi tarvitsee yhteisön, jossa hänet huomataan, häntä arvostetaan, jossa hän on tärkeä ja jossa hänen ystävyysuhteensa muodostuvat. Muihin kuulumisen tunne vahvistaa perusturvallisuutta. Hyväksytyksi tuleminen ja ystävyysuhteiden muodostuminen vaikuttavat lapsen myöhempään kehitykseen. Ryhmässä hyväksytyksi tule-

minen ja läheiset ihmissuhteet edistävät myönteistä kehitystä ja suojaavat lasta erilaisilta vaikeuksilta vertaissuhteissa. Lapsen sosiaaliset taidot ja sosiaalisuus kehittyvät pääasiallisesti vuorovaikutuksessa omien vanhempien ja vertaisten kanssa. (Ritokoski 2010, 59 - 60.)

Lapsen itsetuntoja koko persoonallisuus muovautuvat läheisistä ihmissuhteista. Turvallisuuden kokemus on lapselle ensiarvoisen tärkeää. (Cacciatore 2010, 11 - 12.) Jo kolmivuotias lapsi voi kokea sosiaalista yksinäisyyttä. Pienten lasten yksinäisyyskokemukset liittyvät aluksi eniten fyysiseen yksinään olemiseen ja fyysisten kontaktien puutteeseen. Lapsen vanhetessa kokemukset muuttuvat abstraktimpaan syrjäytymiseen, etäännyneisyyden, yksin olemisen ja muiden välinpitämättömyyden kokemiseen. Kaikissa emotionaalisen ja sosiaalisen kehityksen vaiheessa lapsen kokemukset yksinäisyydestä saattavat hänet alttiiksi pysyvälle yksinäisyydelle. (Laine 2005, 166.)

On tutkittu, että mikäli lapsen ja vanhemman välille on jo lapsuusiässä muodostunut turvallinen suhde, se pääsääntöisesti jatkuu myös nuoruusiässä. Mikäli suhde nuoruusiässä muuttuu huonompaan suuntaan, syynä ovat usein nuoren rikollisuus tai psyykkiset häiriöt. Myös yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset voivat vaikuttaa nuoren ja vanhempien suhteisiin. Perhesuhteiden moninaistuminen, tuen puute ja lisääntyneet sosiaaliset ongelmat saattavat vaikeuttavat vanhempien roolia nuorten elämässä. Yksinhuoltaja- ja uusperheissä on havaittu olevan enemmän perheristiriitoja ja nuoruusiän irrottautumista kuin perinteisissä ydinperheissä. (Salmela 2006, 35.)

On tutkittu, että nuoruusiässä omaksutut normaalikäyttäytymisestä poikkeavat tottumukset, kuten huumeiden käyttö, tupakointi, alkoholinkäyttö ja poikkeava käytös, jatkuvat ja pysyvät usein aikuisikään saakka. Tästä syystä on tärkeää, että vanhemmat ensisijaisen sosiaalisen tuen antajina ohjaavat ja tukevat nuoren psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista kehitystä. Sosiaalisen tuen lähteistä vanhempien tuella on usein suurin merkitys nuoren kehitykselle ja hyvinvoinnille. Jos vanhemmat eivät kykene tarjoamaan nuorelle riittävää tukea, seurauksena voi olla nuoren epäonnistuminen myös muiden sosiaalisen verkostojen luomisessa. (Salmela 2006, 35.)

Tutkimusten mukaan lapsen ja vanhempien välisellä kiintymyssuhteella on vaikutusta lapsen kykyyn solmia sosiaalisia suhteita myöhemmin elämässään. Mikäli lapsi kokee itsensä rakastetuksi ja arvostetuksi vuorovaikutussuhteessa vanhempiensa kanssa, lapsi suhtautuu yleensä

muihin ihmisiin luottavaisesti ja ottaa käyttäytymisessään muut huomioon. Jos vanhemman ja lapsen väliset suhteet taas ovat negatiivisia ja turvattomia, eli kiintymyssuhde on heikko, vaarana on, että lapsi alkaa tuntea itsensä arvottomaksi ja epävarmaksi sekä alkaa suhtautua muihin ihmisiin epäluuloisesti ja varauksellisesti. Jos lapsi kokee itsensä arvottomaksi ja muut ihmiset häntä torjuviksi kielteisten kiintymyssuhdekokemustensa vuoksi, tämä saattaa johtaa vaikeuksiin ihmissuhteiden solmimisessa ja yksinäisyyskokemuksiin. (Laine 2005, 167.)

Vanhempien kasvatustyyli vaikuttaa siihen, miten vanhemmat antavat nuorelle sosiaalista tukea ja siihen, miten nuori puolestaan kokee saamansa tuen. Autoritaarinen vanhempi osoittaa rakkautta ja hellyyttä, mutta edellyttää nuorelta ikätasoa vastaavaa käytöstä ja vahvistaa vaatimuksiaan pysyvällä kurinpitäjärjestelmällä. Kunnioittamalla nuoren psykologista itsemääräämisoikeutta, vanhemmat tukevat nuoren itsenäistymistä ja pätevyyttä. Auktoritatiivinen vanhempi puolestaan korostaa tunteiden näyttämisen sijasta vaatimuksien toteuttamista, jolloin nuoren psykologinen autonomia rajoittuu vakavasti. Salliva vanhempi osoittaa nuorelle lämpöä ja rakkautta, mutta vain vähän vaatimuksia. Kielteisessä vanhemmuudessa nuori ei saa kokea rakkautta eikä hänelle aseteta vaatimuksia. Tässä vanhemmuuden mallissa nuoren syrjäytymisen ja ongelmakäyttäytymisen riski on kaikkein suurin. (Salmela 2006, 36.)

Nuori kehittyy tasapainoiseksi perheessä, jossa vanhemmat tukevat nuoren minän kehitystä. Nuoren kehitykselle on tärkeää, että vanhemmat kuuntelevat hänen ongelmiaan ja ymmärtävät häntä. Minän kehityksen kannalta on olennaista lisäksi, että vanhemmat välittävät nuoren tunteista, osoittavat välittävänsä hänestä ja pitävänsä hänestä sellaisena kuin hän on. Merkityksellistä on myös, että vanhemmat pitävät nuoren tekemisiä tärkeinä. Vanhempien tuella on keskeinen asema sekä lapsuudessa että nuoruudessa sosiaalisen tuen lähteenä. (Salmela 2006, 36 - 37.)

5.2 Sosiaalinen tuki vertaisryhmässä

Ystävät ovat vanhempien ohella nuoruusiän toinen merkittävä sosiaalisen tuen lähde. Lapsuudessa vanhemmat lähes yksinomaan tyydyttävät lapsen yhteenkuuluvuuden ja läheisyyden tarpeet. Nuoruusikää lähestyttäessä vertaiset alkavat korvata yhä enemmän vanhempien roolia näiden tarpeiden tyydyttäjinä. (Ritokoski 2010, 65.) Nuoruusiässä ystävät koetaan jopa tärkeämmäksi sosiaalisen tuen lähteeksi kuin vanhemmat. Myös kouluiässä ystävien kautta raken-

tuva pienyhteisö on tärkeä lapsen kehitykselle. Kouluikäinen haluaa kuulua joukkoon, olla hyväksytty ja mukana rakentamassa yhteisiä asioita myös kodin ulkopuolella. Ystäviltä opitaan perheen ulkopuolista todellisuutta. (Cacciatore 2010, 13.) Ystävyysuhteiden ja vertaisryhmässä hyväksytyksi tulemisen rooli lapsen ja nuoren elämässä on erityisen merkittävää ja suojaavaa hänen kehitykselleen silloin, kun lapsi elää ongelmien, esimerkiksi perheongelmien, keskellä. (Ritokoski 2010, 65).

Ystävyydellä tarkoitetaan vastavuoroista ja läheistä, emotionaalisesti lämmintä perheen ulkopuolista suhdetta. Läheiset ystävyysuhteet antavat lapselle ja nuorelle tunteen kiintymyksestä, yhteenkuuluvuudesta, samaistumisesta, uskollisuudesta, rehellisyydestä ja luottamuksesta. Lisäksi ne tarjoavat sosiaalisen verkoston, jossa lapsi voi tehdä sosiaalisia vertailuja, kokea ryhmään kuulumista, toisten hyväksyntää ja ymmärtämystä, saada virikkeitä ja ajanvietettä sekä opetella sosiaalisia taitoja. (Laine 2005, 144.) Ystävyysuhteiden merkitykset ja tehtävät ovat erilaisia eri ikävaiheissa. Alle kouluikäisten ystävyysuhteissa korostuu yhteisten leikkien merkitys. Keskilapsuudessa ystävyysuhteet opettavat lapselle ennen kaikkea käyttäytymisen normeja ja lapsille on koko ajan tärkeämpää, millaisen vaikutelman he ikätovereilleen itsestään antavat. Nuoruusiässä ystävyysuhteissa korostuvat läheisyys, salaisuuksien jakaminen, itsen tutkiskelu yhdessä ystävän kanssa sekä loogisen päättelyn ja tunteiden yhdistäminen. (Ritokoski 2010, 61 - 62.)

Nuorten välillä voi olla suurtakin vaihtelua ystävien määrässä. Läheisten ystävien määrä vähenee vanhetessa. Optimaalisesta ystävien määrästä ei ole olemassa suosituksia. Yksikin läheinen ystävä voi riittää, vaikka onkin tutkittu, että ystävyysuhteet ja toverisuosio edistävät lapsen ja nuoren myönteistä kehitystä. Jo kohtalainen suosio tovereiden keskuudessa vaikuttaisi suojaavan lasta vaikeuksilta. Toisaalta ystävien suuri joukko ei välttämättä kerro yksilön kokemasta tuesta, vaan lähinnä vuorovaikutuksen määrästä. Lapsen ystävyysuhteissa merkityksellisempää on se, millaisia ystäviä heillä on ja millainen on ystävyysuhteiden laatu, kuin se, kuinka paljon ystäviä on. Kaikenlaiset ystävät eivät välttämättä tue lapsen ja nuoren kehitystä. (Ritokoski 2010, 62, 66; Ellonen 2008, 50; Salmela 2006, 37.)

Ystävien puutteen ja vertaisryhmässä torjutuksi tulemisen on todettu aiheuttavan ongelmia lapsen ja nuoren myöhemmässä elämässä. Torjutuksi tuleminen on usein yhteydessä kouluvaikeuksiin. Tämä saattaa näkyä esimerkiksi poissaoloina, luokalle jäämisinä ja koulun keskeyttämisenä. Ystävien puute saattaa vaikuttaa myös lapsen tunne-elämään ja siinä esiintyviin

ongelmiin. On todettu, että ystäviltä saatu sosiaalinen tuki vähentää riskiä sairastua masennukseen, tytöillä poikia voimakkaammin. Se, että tytöillä sosiaalisen tuen puute korreloi poikia voimakkaammin depressiivisiin oireisiin saattaa johtua siitä, että tytöt myös kokevat saavansa ystäviltä poikia enemmän sosiaalista tukea jo lapsuusiästä aina aikuisikään saakka. Masentuneisuuden lisäksi lapsi tai nuori saattaa tuntea häpeää, yksinäisyyttä sekä huononmuuden ja alemmuuden tunteita. Ystävien puute voi aiheuttaa myös heikkoa itsetuntoa ja huonoa itseluottamusta. (Ritokoski 2010, 66; Ellonen 2008, 50; Salmela 2006, 37.)

Läheiset ja merkitykselliset ystävyysuhteet sitä vastoin lisäävät nuoren itsearvostusta, sosiaalisia taitoja ja koulumenestystä sekä tytöillä että pojilla. Ystävien tuki ehkäisee voimakkaimmin myös sosiaalista ja emotionaalista yksinäisyyttä. Läheisiltä ystäviltä saatu sosiaalinen tuki muodostuu siitä, että nuori kokee voivansa kertoa ystävälleen ongelmistaan ja ystävän kanssa voi jutella mieltä vaivaavista asioista. Lisäksi ystävä ymmärtää ja kuuntelee. Hänen kanssaan voi viettää aikaa ja hän välittää toisen tunteista. (Salmela 2006, 38.)

Nuoret etsivät itselleen usein itsensä kanssa samankaltaisia ystäviä, saadakseen heiltä tarvitsemaansa sosiaalista tukea. Ystävykset ovat usein samanlaisia iältään, sukupuoleltaan ja rodultaan. Läheiset ystävät ovat myös usein melko samanlaisia persoonallisuuspiirteiltään, sosiaaliselta tai epäsosiaaliselta käyttäytymiseltään, moraaliselta ajattelutavaltaan sekä verbaalisilta ja älyllisiltä kyvyiltään. Myös heidän vertaisuusosionsa voi olla usein samalla tasolla. Vaikka ominaisuuksiltaan nuoret olisivatkin erilaisia, heitä saattaa yhdistää samanlainen käyttäytymismalli esimerkiksi alkoholin juomisen suhteen. Ystäväpiirillä onkin voimakas merkitys nuoren suhtautumiselle muun muassa tupakointiin, alkoholiin ja huumeiden käyttöön. (Laine 2005, 147.)

5.3 Ammatillaiset nuoren tukena

Vanhempien rinnalle kaivataan yhä enemmän erilaisia ammattikasvattajien tukitoimia. Kaikilla vanhemmilla ei ole voimia, rajojen asettamisen taitoja tai aikaa lapsilleen. Nuori ei saa aikuisesta turvaa, jos aikuinen on nuorelle kaveri. Jos perheellä ei ole aikaa tai voimavaroja lapselle, lapsi oivaltaa tämän väistämättä. Tällöin hän saattaa tuntea, ettei ole kenellekään tärkeä, ei perheelleenkään. Lapset, jotka kokevat yksinäisyyttä, turvattomuutta tai sisäistä pahaa oloa, purkavat sen temperamenttinsa ohjaamina eri tavoilla. Toiset häiritsevät käyttäy-

tymisellään, päihteiden käytöllä, rikollisuudella, toiset vetäytymällä ja kääntymällä sisäänpäin. Lapsi saattaa uppoutua kirjojen tai pelien maailmaan tai hakea yhteenkuuluvuutta muualta. (Cacciatore 2010, 12; Veivo-Lempinen 2009, 198 - 200.) Monet lapset muuttuvat sitä levottomammaksi, mitä huonommin perheen aikuiset voivat. Näin he lisäävät vanhempiansa taakkaa koettaessaan kohdistaa itseensä vanhempien vähäiset energiat. (Cacciatore 2010, 13.)

Kun vanhempien voimavarat eivät riitä tarjoamaan lapselle hänen tarvitsemaansa huomiota, lapsi hakeutuu muiden turvalliseksi kokemiensa aikuisten huomioon. Lapsi ei osaa kuitenkaan itse vielä arvioida, onko kyseinen aikuinen oikeasti turvallinen vai ei. Tällaisessa tilanteessa muiden lapsen ympärillä toimivien aikuisten, kuten kummien, sukulaisten, opettajan tai naapureiden merkitys korostuu. Nämä henkilöt voivat antaa paljon tukea sekä lasta kannattelevia kokemuksia ja aikaa. (Cacciatore 2010, 16.)

Läheisten tuella on siis tärkeä merkitys lasten ja nuorten hyvinvoinnille, mutta aina sekään ei riitä. Nyky-yhteiskunnassa perheillä ei ole aina sosiaalista verkostoa tukena tai nuori ei koe saavansa vanhemmiltaan riittävää tai oikeanlaista tukea. Tällöin auttamistyön ammattilaiset voivat auttaa perhettä. Auttamistyön ammattilaiset voivat parhaimmillaan toimia nuorille eräänlaisina sosiaalisina vanhempina. He voivat täydentää vanhemmuutta perheissä ja tukea nuorta ja perhettä silloin kun vanhempien voimavara ja keinot eivät syystä tai toisesta riitä. (Lämsä & Kiviniemi 2009, 228 - 231.) Vanhemmat eivät myöskään aina ymmärrä oman läsnäolonsa ja kiinnostuksensa merkitystä lapsille ja nuorille. Ammattilaiset voivat olla apuna vanhemmille tämän läsnäolon tärkeyden tunnistamisessa. (Cacciatore 2010, 13.)

Vanhempien ja ammattilaisten antama tuki eivät kuitenkaan ole vaihtoehtoisia vaan toisiaan täydentäviä. Nuoret tarvitsevat kasvunsa tueksi välittäviä aikuisia, jotka ovat aidosti kiinnostuneista heistä ja heidän elämästään. Parhaat edellytykset nuorten terveille ja tasapainoiselle kasvulle luo heidän kanssaan arjessa toimivien eri tahojen kumppanuus, jossa tunnustetaan, että vanhemmilla on ensisijainen vastuu kasvattaa lapsiaan ja että he ovat asiantuntijoita oman lapsensa asioissa, mutta myös se, etteivät vanhemmat selviydy kasvatustehtävästään yksin. (Lämsä & Kiviniemi 2009, 228 - 231.)

Myönteiset kokemukset ovat tärkeitä nuoren hyvinvoinnille. Niiden avulla nuorelle voi kehittyä luja itsetunto, luottamus omaan osaamiseen sekä omiin voimavaroihin. Niiden avulla on mahdollista kestää suuriakin takaiskuja. Hyvästä ja tiiviistä sosiaalisesta verkostosta nuori saa

apua ja tukea erityisesti silloin, kun epäily omasta riittämättömyydestä, heikkoudesta tai huonommuudesta valtaa ajatukset. Sosiaalinen tuki on nuorelle myös tärkeä voimavaratekijä. Lähiyhteisön ja palvelujärjestelmän tehtävänä on nuoren kasvun tukeminen. (Karvonen 2009, 159 - 161.)

Kasvussaan ja kehityksessään lapsi ja nuori tarvitsee tuekseen luotettavan ja arvostavan aikuisen, joka vahvistaa hänen sisäistä luottamustaan, hoitaa hänen sisäistä turvattomuuttaan ja kelpaamattomuuden uskomustaan (Mattila 2010, 22). Yhteistyön perustana on lämpimän ja kannustavan vuorovaikutussuhteen luominen nuoren ja aikuisen välille. Sosiaalisesti haavoitetun nuoren kohtaamisessa on tärkeää edetä nuoren ehdoilla ja hänen maailmastaan käsin. Tällöin nuori voi säädellä kohtaamisissa läheisyyttä ja edetä omaan tahtiinsa. Yhteisen toiminnan kautta saadut kokemukset siitä, että aikuinen on aidosti kiinnostunut hänestä ja hänen elämästään, ovat nuorelle tärkeitä. (Lämsä & Takala 2009, 189 - 190.)

Aikuisen antamassa tuessa on itsetunnon vahvistamisen rinnalla keskeistä toivoa antava asenne. Se, miten ja kuinka paljon lapset ja nuoret näkevät ja näyttävät toivoa on aikuisista kiinni. (Mattila 2010, 22.) Toivo on oleellinen tekijä ihmisen kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa. Toivon ylläpitäminen liittyy erityisesti läheisiin ja tärkeisiin ihmissuhteisiin. Ihmissuhteet toimivat tärkeänä toivon lähteenä ja edistäjinä monella tavalla. Pelkästään jo toisen ihmisen läsnäolo auttaa toivon säilymistä ja ylläpitämistä. Yksi tärkeimmistä toivon osatekijöistä on vastavuoroinen suhde, jossa osapuolet voivat kokea huolenpitoa, avun saamista, jakamista, luottamusta, lämpöä, lohduttamista, rohkaisua, kestävyyttä, tukea, keskinäistä kunnioitusta, rakkautta, yhteenkuuluvuutta ja omaa tarpeellisuutta. Vastavuoroiset suhteet auttavat nuorta ylläpitämään ja lisäämään toivoa, antavat hänen elämälleen merkitystä sekä auttavat selviytymään erilaisista vaikeuksista ja haavoittavista elämäkokemuksista. (Lämsä & Kiviniemi 2009, 223 - 225.)

Lapsen tai nuoren aito kohtaaminen on tärkeää ammattilaisen työssä. Aito kohtaaminen tarkoittaa luottamuksellisen suhteen ja toimivan yhteyden rakentamista nuoreen. Aito kohtaaminen antaa nuorelle tunteen siitä, että aikuinen on kiinnostunut hänestä ihmisenä eikä pelkästään hänen suorituksistaan ja saavutuksistaan. (Veivo-Lempinen 2009, 197.) Jokaisen henkilökohtaisen persoonan kunnioittaminen, myös lapsen, on jokaisen kohtaamisen perusarvo. Lapsen kunnioittamiseen liittyy olennaisesti se, että hänelle viestitetään hänen olevan juuri sellainen kuin hänet on tarkoitettu olemaan. (Mattila 2008, 49.) Muodollisestikin vaatimaton

kanssakäyminen jättää merkityksellisen jäljen, luo toivoa ja antaa elämänrohkeutta, kun siinä toteutuu aito kohtaaminen (Mattila 2008, 7).

Ammattilaisen ja asiakkaan kohtaamisessa ammatillisuus on yleensä kaksijakoinen. Toisaalta ammatillisuus antaa varmuutta asiassa sekä luottamuksen omaan kykyyn hoitaa tehtäviä ja auttaa toisia ihmisiä. Lisäksi ammattitaidon hankkimisen myötä välineet vuorovaikutuksen toteuttamiseen lisääntyvät. Toisaalta ammatillisuus voi antaa väärää turvaa. Ammatillisuutta voi käyttää verhona, jonka taakse ihminen piiloutuu. Pelkkä ammattitaito ei kuitenkaan riitä. Mikäli ammattilainen ei pane peliin myös omaa ihmisyyttään, tapaaminen epäonnistuu. (Mattila 2008, 7,12.)

Toimiva vuorovaikutus nuoren ja ammatillisen työntekijän välillä koostuukin ammatillisuudesta, inhimillisyydestä ja aitoudesta. Nuorta kuunnellaan ja hänen mielipidettään arvostetaan, vaikka ne eroaisivat omista. Lapsen ja nuoren kohtaaminen vaatii aikuiselta kykyä aitoon keskusteluun. Keskustelussa merkittävä rooli on kuunnella. Aidon kohtaamisen perusta on nuoren ja aikuisen välinen luottamus. Mitä enemmän nuorella on huonoja kokemuksia aikuisen luotettavuudesta, sitä kauemmin luottamuksen rakentuminen vie. (Veivo-Lempinen 2009, 202 - 205.) Aidossa kohtaamisessa luovutaan opituista vuorosanoista ja asetetaan alttiiksi oma ihmisuus. Tärkeää on silti, että jokainen saa säilyttää oman elintilansa. (Mattila 2008, 14.)

Sekä ammatillinen että vapaaehtoinen tukihenkilö toimivat vanhempien apuna ja tukena nuoren kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Tukihenkilöt täydentävät vanhemmuutta, joka syystä tai toisesta ei kykene sillä hetkellä vastaamaan lapsen tai nuoren tarpeisiin. Tukihenkilötoiminnan avulla lapsille ja nuorille pyritään tarjoamaan heidän aikuisilta tarvitsemansa tuki ja huomio ja sitä kautta turvaamaan heille mahdollisimman hyvä pohja tasapainoiseen kasvuun ja aikuisuuteen.

6 TEEMAHAASTATTELU TIEDONKERUUMENETELMÄNÄ

Aineiston hankintamenetelmänä olen käyttänyt teemahaastattelua. Tässä luvussa kerron ensin, miksi olen päätynyt haastatteluun aineiston hankintamenetelmänä ja seuraavaksi millainen on ollut haastateltavien valintaprosessi. Lopuksi kuvaan teemahaastattelua yhtenä haastattelun muotona.

6.1 Haastattelu aineiston hankintamenetelmänä

Laadullisessa tutkimuksessa yleisimpiä tiedonkeruumenetelmiä ovat haastattelu, havainnointi, kysely ja kirjalliseen materiaaliin tutustuminen. Tutkittaessa erilaisia aikomuksia käyttäytyä jollakin tavalla, on kysymiseen perustuva aineistonkeruumenetelmä soveliaain. Mitä formaalimpi ja strukturoidumpi tutkimusasetelma on, sitä enemmän käytetään kokeellisia menetelmiä ja strukturoituja kyselyjä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 73.) Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty yksilöhaastattelujen avulla. Aihetta olisi voinut tutkia myös lomakekyselyn avulla, mutta päädyin haastatteluun tiedonkeruumenetelmänä, koska koin sen avulla saavani parhaiten vastauksia asettamiini tutkimuskysymyksiin.

Käytännön työ sosiaalityöntekijänä on myös osoittanut minulle, ettei sosiaalityöntekijöillä ole aikaa vapaaehtoisten kyselylomakkeiden täyttämiseen, vaikka he kokisivatkin tutkimuksen tärkeäksi itselleen. Kyselylomakkeeseen vastaamiseen motivoiminen olisi ollut vaikea enkä usko, että kyselyn toistaminen olisi nostanut vastausprosenttia. Totesin, että ottaessani henkilökohtaisesti yhteyttä haastateltaviin, haastatteluun osallistumiseen motivoiminen olisi helpompaa. Puhelinkeskustelussa sovimme haastattelun ajankohdasta, jolloin sosiaalityöntekijä varasi sille erikseen oman ajan kalenteriinsa. Tämä tukee korkean vastausprosentin saavuttamista. Haastattelun valintaa tiedonkeruumenetelmäksi tukivat ajatukseni siitä, että haastattelun avulla on mahdollista saada yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta asiasta ja haastateltavien on mahdollista tuoda esille ajatuksiaan myös kysymysten ulkopuolelta. Koin, että mielipiteiden ja kokemusten tutkimiseen yksilöhaastattelu on toimivin tapa saada haluttua tietoa. Koin, että yksilöhaastattelun etu ryhmähaastatteluun nähden on, että yksilöhaastattelussa haastateltavat uskaltavat tuoda esille omia mielipiteitään ja kokemuksiaan ryhmähaastattelua helpommin. Kun kohdejoukkona ovat sosiaalityöntekijät, olisi ryhmähaastatteluaikeiden sopiminen ollut

hankalaa. Sosiaalityöntekijöiden kiireisen aikataulun vuoksi oli helpompaa saada sovittua yksilöhaastatteluja kuin yrittää sovittaa monen työntekijän kalentereita yhteen.

Toisin kuin arkikeskustelussa, tutkimushaastattelulla on erityinen tarkoitus ja erityiset osallistujaroolit. Tutkimushaastattelua ohjaa tutkimuksen tavoite. Haastattelussa roolit jakautuvat kysyjän eli tiedon kerääjän ja vastaajan eli tiedonantajan rooliin. Tiedon kerääjä pyrkii ohjaamaan keskustelua ja kannustamaan tiedonantajaa vastaamaan. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22 - 23.)

Hirsjärvi ja Hurme (2001) tiivistävät haastattelun luonteenomaiset piirteet viiteen kohtaan. Heidän mukaansa haastattelu on ennalta suunniteltu, ja tutkija on tutustunut tutkimuksen kohteeseen. Lisäksi haastattelu on haastattelijan alulle panema ja ohjaama. Haastattelija joutuu yleensä motivoimaan haastateltavaansa. Luonteenomaista on myös, että haastattelija tuntee roolinsa jo haastattelun alussa, mutta haastateltava oppii sen haastattelun kuluessa. Lisäksi haastateltavan on voitava luottaa siihen, että annettuja tietoja käsitellään luottamuksellisesti. (mt. 2001, 42.) Haastattelun etu kirjallisesti tehtävään kyselyyn nähden on sen joustavuus. Haastattelussa haastattelija voi toistaa ja tarkentaa kysymyksiä, esittää lisäkysymyksiä sekä esittää kysymykset siinä järjestyksessä, kun hän katsoo aiheelliseksi. Lisäksi haastattelun etuna on, että koska haastatteluista sovitaan usein henkilökohtaisesti, suostuttuaan harva haastateltava enää kieltäytyy haastattelusta. Tutkija pystyy myös valitsemaan haastatteluun henkilöt, joilla on kokemusta tai tietoa tutkittavasta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 74 – 75.)

6.2 Haastateltavien valinta

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan pyritään kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä. Näin ollen on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tai heillä on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon. Tämä tarkoittaa, että tiedonantajia ei valita satunnaisesti vaan harkitusti ja tarkoitukseen sopivasti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88). Koska laadullisessa tutkimuksen tarkoituksena ei ole saada tilastollisia yleistyksiä, aineiston koolla ei ole välitöntä vaikutusta eikä merkitystä tutkimuksen onnistumiseen. Ei ole olemassa mekaanisia sääntöjä aineiston koon määräämiseksi. Aineiston määrä on kvalita-

tiivisessä tutkimuksessa pitkälti tutkimuskohtainen; vastauksia tarvitaan juuri sen verran, kuin aiheen kannalta on välttämätöntä. (Eskola & Suoranta 2000, 61 - 63.)

Aineistonkeruun menetelmänä olen käyttänyt eliittiotantaa. Se tarkoittaa, että tutkimukseen tiedonantajiksi valitaan vain henkilöitä, joilta odotetaan saavan parhaiten tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88). Haastattelin kahdeksaa lastensuojelun avohuollossa työskentelevää sosiaalityöntekijää. Tarkoitukseni oli aluksi tutkia tukihenkilötoimintaa vuonna 2010 muodostetulla YTA eli yhteistoiminta-alueella. YTA-alueeseen kuuluvat kunnat ovat Pori, Noormarkku, Ulvila, Luvia, Merikarvia ja Pomarkku. Haastateltavia kartoittaessani kävi kuitenkin ilmi, ettei Noormarkussa, Pomarkussa ja Merikarvialla ole käytetty tukihenkilötoimintaa avohuollon tukitoimena. Luvialla taas ei kyseisellä hetkellä ollut työntekijää. Näin ollen alkuperäinen ajatukseni tutkimuksen tekemisestä ei ollut mahdollinen. Päädyin valitsemaan haastateltavani kolmesta eri Satakunnassa sijaitsevasta lastensuojelun toimipisteestä.

Otin yhteyttä kunkin toimipisteen lastensuojelun johtavaan sosiaalityöntekijään ja pyysin heiltä lupaa saada haastatella sosiaalityöntekijöitä heidän työajallaan. Tämän lisäksi johtavat sosiaalityöntekijät antoivat minulle niiden työntekijöiden nimet, joiden katsoivat parhaiten kykenevän osallistumaan haastatteluun työkokemustensa ja tukihenkilösuhteista saatujen kokemustensa perusteella. Tämän jälkeen otin henkilökohtaisesti yhteyttä valittuihin sosiaalityöntekijöihin ja sovin haastatteluajat heidän kanssaan. Kaikki haastateltavat ovat toimineet yli vuoden lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja kaikilla on käynnissä tällä hetkellä vähintään neljä tukisuhdetta. Näin ollen on realistista olettaa, että heillä on näkemystä tukihenkilötoiminnasta avohuollon tukitoimena. Kahden toimipisteen työntekijöiden haastattelut tein kasvotusten, yhden toimipisteen puhelinhaastatteluina. Osan haastatteluista tein puhelimitse, koska haastattelujen teko kasvotusten olisi ollut välimatkojen vuoksi vaikeaa. Puhelinhaastattelu saattaa asettaa haasteita haastattelun onnistumiselle sekä haastattelijan ja haastateltavan väliselle ymmärrykselle. Puhelinhaastattelussa ei ole mahdollista tulkita toisen eleitä ja ilmeitä. Lisäksi katsekontakti helpottaa yleensä molemminpuolista ymmärrystä. Etuna on kuitenkin, että haastateltavien ei tarvitse olla samassa paikassa, mikä mahdollistaa kauempanakin olevien tiedonantajien haastattelemisen ilman erityisiä kustannuksia. (Tiittula, Rastas ja Ruusuvuori 2005, 264 - 270.) Haastattelussa on tärkeintä saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta. Tämän vuoksi on perusteltua antaa haastattelukysymykset tai ainakin haastattelun aihe etukäteen haastateltaville (Tuomi & Sarajärvi 2002, 75). Lähetin haastateltaville sähköpostitse

etukäteen aiheeseen orientoivia ja ajatuksia herättäviä kysymyksiä (LIITE 1), jotka olin koonnut haastattelurunkoni perusteella.

6.3 Teemahaastattelu

Haastattelumenetelmänä käytin puolistrukturoitua eli teemahaastattelua. Metodologisesti teemahaastattelussa korostetaan ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioille antamiaan merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77). Teemahaastattelu tarkoittaa, että haastattelun aihepiirit, teema-alueet, on ennalta määrätty. Kysymysten muotoa tai järjestystä ei ole kuitenkaan suunniteltu valmiiksi. Haastattelija varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi, mutta niiden järjestys ja laajuus saattavat vaihdella haastattelusta toiseen. (Eskola & Suoranta 2000, 87.) Teemahaastattelujen struktuurin aste kuitenkin vaihtelee. Teemahaastattelu voi olla avoimen haastattelun tyyppisestä haastattelusta strukturoidusti etenevään haastatteluun. Tutkijan valinnassa on, esittääkö hän samat kysymykset, samoilla sananmuodoilla, samassa järjestyksessä kaikille haastateltavilleen vai eteneekö haastattelu vapaamuotoisemmin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77.) Tutkimusongelmani oli melko tarkkaan rajattu, jonka vuoksi haastatteluni etenivät strukturoidusti. Valitsin strukturoidun teemahaastattelun, koska sen avulla voin varmistaa, että aineistoni vastaa mahdollisimman kattavasti asettamiini tutkimuskysymyksiin.

Kun haastatteluaineisto muutetaan tekstimuotoon analysoitavaksi eikä tunnisteiden säilyttäminen aineistossa ole analyysille välttämätöntä, poistetaan tunnistetiedot eli aineisto anonymisoidaan. Suorat tunnistetiedot eli haastateltavan nimi, tarkat yhteystiedot ja syntymäaika poistetaan usein jo litterointivaiheessa. Suorien tunnistetietojen lisäksi haastatteluissa on usein epäsuoria tunnistetietoja, esimerkiksi asuinpaikkakunta, työpaikka, sukupuoli ja koulutustausta. Haastatteluna aihe vaikuttaa aina siihen, miten tarkkaan myös epäsuorat tunnistetiedot anonymisoidaan. (Kuula & Tiitinen 2010, 452.) Omassa tutkimuksessani en julkista tutkimukseen osallistuneiden kuntien nimiä haastattelemini sosiaalityöntekijöiden anonymiteetin takaamiseksi. Olen poistanut myös kaikki muut suorat ja epäsuorat tunnistetiedot. Olen antanut kullekin haastateltavalle sattumanvaraisessa järjestyksessä koodinumeron (H1, H2...), joita käytän aineistolainauksen yhteydessä.

7 INDUKTIIVINEN SISÄLLÖNANALYYSI

Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt induktiivista sisällönanalyysia. Ensimmäisessä alaluvussa kerron, miksi olen päätyntä kyseiseen analyysimenetelmään ja käyn läpi analyysiprosessia yleensä sekä omassa tutkimuksessani. Toisessa alaluvussa pohdin, mitkä asiat vaikuttavat laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen ja pohdin oman tutkimukseni luotettavuutta näiden kriteerien pohjalta.

7.1 Analyysiprosessi

Aineiston analyysimenetelmänä tässä tutkimuksessa olen käyttänyt induktiivista sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on analyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93.) Sisällönanalyysi on menetelmä, jolla voidaan analysoida kirjoitettua ja suullista kommunikaatioita ja jonka avulla voidaan tarkastella asioiden ja tapahtumien merkityksiä, seurauksia ja yhteyksiä (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 21). Sisällönanalyysin avulla pyritään tutkittavasta ilmiöstä saamaan kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93).

Laadullisen aineiston sisällönanalyysi voidaan tehdä joko aineistolähtöisesti eli induktiivisesti tai teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti eli deduktiivisesti (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110). Oma aineistoani olen analysoinut induktiivisesti eli aineistolähtöisesti. Induktiivisessa aineiston analyysissä pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Olennaista on, että analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja tai harkittuja vaan ne valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään siihen, että aikaisemmat havainnot, tiedot tai teoriat eivät saisi vaikuttaa analyysin toteuttamiseen tai lopputulokseen. Aineistolähtöisen analyysin ongelmana kuitenkin on, ettei ole olemassa puhtaasti objektiivisia havaintoja, vaan jo käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat aina tuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97 - 98.)

Analyysin avulla aineistosta pyritään luomaan selkeää ja yhtenäistä informaatiota, jotta sen perusteella voidaan tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Miles ja

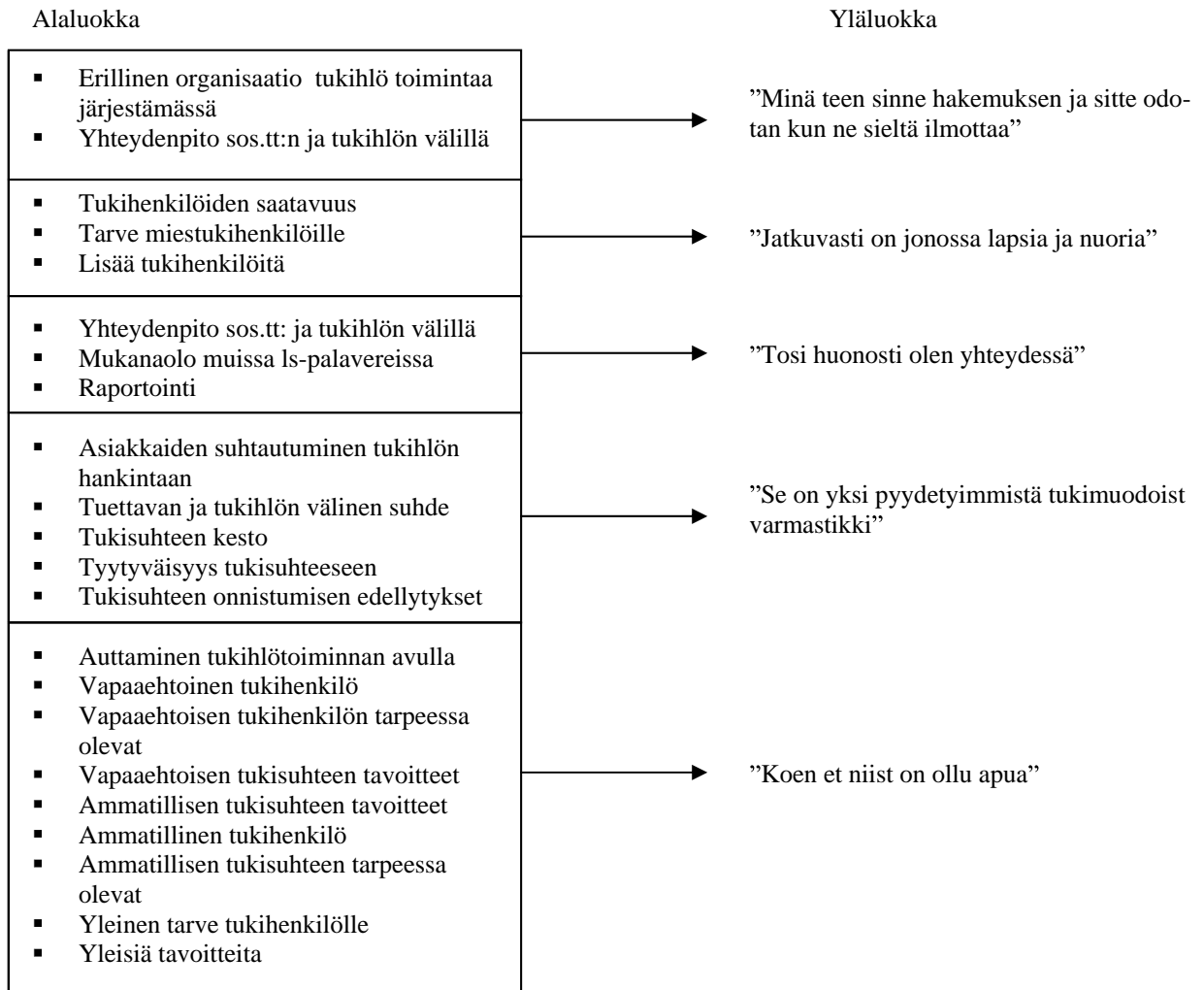
Huberman jakavat induktiivisen aineiston analyysin kolmeen vaiheeseen, jotka ovat aineiston pelkistäminen, ryhmittely ja abstrahointi. Ennen aineiston pelkistämistä ja koodausta tutkijan pitää valita sopiva havaintoyksikkö. Tutkimuskysymykset määrittävät havaintoyksikön. Havaintoyksikkö voi olla esimerkiksi dokumentti tai aineiston yksikkö, sana tai lause. Tavallisin käytetty havaintoyksikkö on aineiston yksikkö eli sana, lause, lauseen osa, ajatuskokonaisuus tai sanayhdistelmä. (Ruusuvaori, Nikander & Hyvärinen 2010, 21 - 22.) Omassa tutkimuksessani olen valinnut analyysiyksiköksi ajatuskokonaisuuden, joka muodostuu yhdestä tai useammasta lauseesta. Analyysissäni olen kiinnittänyt huomiota myös asiayhteyteen, jossa ajatuskokonaisuus esiintyy. Aineiston pelkistämässä aukikirjoitetusta haastatteluai-
neistosta karsitaan tutkimukselle epäolennaiset kohdat pois. Aineisto koodataan eli siitä kirja-
taan ylös tutkimuskysymyksiä vastaavat ilmaisut. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110 - 115.)

Toinen vaihe on aineiston ryhmittely. Ryhmittelyssä koodatun aineiston alkuperäisilmaisut käydään läpi tarkasti ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nime-
tään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Yksittäiset tekijät sisällytetään yleisimpiin käsittei-
siin, jolloin aineisto tiivistyy. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110 - 115.) Omassa tutkimuksessani
kävin läpi litteroidun aineistoni niin, että kaikki haastateltavien puhe tuli ryhmiteltyä jonkin
otsikon alle. Kokosin alkuperäisilmaisuuksina jokaisesta haastattelusta ne kohdat, joissa puhuttiin
samasta asiasta ja annoin ryhmälle sitä kuvaavan nimen. Ryhmiä, eli alaluokkia, muodostui
yhteensä 26.

Ryhmittelyä seuraa abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Abstrahoinnissa eli
käsitteellistämässä edetään alkuperäisinformaation käyttämistä kielellisistä ilmauksista teo-
reettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Tämä tapahtuu yhdistelemällä samansisältöisiä luok-
kia, jolloin saadaan yläluokkia. Ryhmittely on jo osa abstrahointiprosessia. Abstrahointia jat-
ketaan yhdistelemällä luokituksia niin kauan kuin se aineiston sisällön näkökulmasta on mah-
dollista. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110 - 115.) Analyysiprosessin eri vaiheet voivat kuitenkin
esiintyä samanaikaisesti ja usein analyysi onkin kolmea vaihetta monivaiheisempi (Latvala &
Vanhanen-Nuutinen 2003, 24). Analyysin abstrahointitasoa nostin yhdistelemällä ryhmittely-
vaiheessa muodostamiani alaluokkia isoimmiksi kokonaisuuksiksi eli yläluokiksi. Yläluokat
muodostin luokista, joiden katsoin käsittelevän samaa aihepiiriä. Yläluokat nimesin suorilla
aineistolainauksilla, jotka kuvasivat käsiteltävää aihetta. Tässä vaiheessa luovuin alkupe-
räisilmauksista ja aukikirjoitin haastateltavien puhetta loogisiksi kokonaisuuksiksi. Analyysin

luotettavuutta pyrin lisäämään suorilla aineistolainauksilla. Yläluokkia muodostui yhteensä 5 kappaletta.

KUVIO 1. Analyysiprosessi



Induktiivisessa sisällönanalyysissa vastaus tutkimustehtävään haetaan käsitteitä yhdistelemällä. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Abstrahoinnissa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja tuloksissa esitetään empiirisestä aineistosta muodostettu malli, käsitejärjestelmä, käsitteet tai aineistoa kuvaavat teemat. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 115.)

Laadulliselle analyysille on tyypillistä, että aineisto ja tutkimusongelma ovat tiiviissä vuoropuhelussa keskenään. Tutkijan aineistoon tekemät rajaukset sekä tietoisesti tekemät valinnat muokkaavat tutkimusongelmaa siten, että analyysissa on mahdollista vastata asetettuihin kysymyksiin. Aineistosta ei koskaan itsestään nouse mitään, vaan tutkimuskysymys sekä tutkijan lukemisen tapa, tulkinta ja valinnat ohjaavat ja jäsentävät aineiston käsittelyä. Aineiston purkamiseen, lukemiseen ja sen alustavaan koodaamiseen vaikuttaa tutkijan ymmärrys siitä, millaisia ilmiöitä tutkimusaineisto sisältää, mikä siinä on olennaista ja mihin analyysissa erityisesti keskitytään. Tutkijan itsekuri, työskentelyn systemaattisuus ja analyysivaiheen selkeä auki kirjoittaminen ovat tärkeitä tekijöitä tutkimuksen arvioitavuuden parantamisessa ja niiden avulla lukijoiden on mahdollista päätellä, miten tutkija on päätenyt raportoitaviin tuloksiin. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 14 - 15.)

Laadullista sisällönanalyysia on kritisoitu siitä, että toisinaan sen käsitettä pyritään käyttämään yritettäessä peitellä analyysin ohuutta. Analyysiksi ei riitä, että tehdään aineiston luokittelu, jonka jälkeen kerrotaan, mitä mihinkin lokeroon ja alalokeroon on kertynyt. Pelkkä luokittelu ei ole sama kuin analyysi. Analyysivaiheen tarkoituksena on saada aineistosta systemaattisesti läpikäyden irti jotain, joka suorissa lainauksissa ei sellaisenaan ole läsnä. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 19.)

Ongelmallista on, jos tutkijalla on vahva ennako-oletus tutkimustuloksista. Tällöin vaarana on, että tutkijan subjektiiviset ennakkokäsitykset muuttavat analysoitavaa aineistoa. (Metsämuronen 2006, 121.) Tiedostan, että itselläni on ennakkokäsityksiä työni ja taustani vuoksi. Työskentelen lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijänä, jolloin olen lähes päivittäin tekemisissä tukihenkilöiden tai lasten, joilla on tukihenkilö, kanssa. Olen itse hakenut tukihenkilöitä asiakkailleni, aloittanut tukisuhteita ja seurannut niiden etenemistä. Olen myös itse toiminut tukihenkilönä. Näin ollen aihe on minulle hyvin tuttu ja minulle on muodostunut osittain vahvojakin näkemyksiä tukihenkilötoiminnasta. Olen kuitenkin pyrkinyt lähtemään tekemään analyysiani tiukasti haastateltavieni ja heidän puheidensa pohjalta, yrittäen mahdollisimman pitkälle viedä ajatuksia eteenpäin heidän omilla sanamuodoillaan. Näin pyrin välttämään omien ennakkokäsityksieni tuomisen mukaan prosessiin. Koen, että omien ennakkokäsityksieni tunnistaminen ja niiden prosessointi ennen tutkimuksen aloittamista on auttanut minua perustamaan tutkimustulokset haastatteluista systemaattisesti analysoituihin tuloksiin eikä omiin ajatuksiini.

7.2 Luotettavuus laadullisessa tutkimuksessa

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analyysivaihetta ja luotettavuuden arviointia ei voida erottaa toisistaan yhtä jyrkästi kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija siirtyy vapaasti edestakaisin aineiston analyysin, tehtyjen tulkintojen ja tutkimustekstin välillä. Tutkija joutuu jatkuvasti pohtimaan tekemiään ratkaisuja ja ottamaan samalla kantaa sekä analyysin kattavuuteen että tekemänsä työn luotettavuuteen. (Eskola & Suoranta 2000, 208.) Tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus eli koherenssi painottuu. Ei riitä, että yksittäiset kohdat täytyisivät tutkimusraportissa loistavasti, vaan niiden pitää olla sitä myös suhteessa toisiinsa. (Tuomi & Sarajärvi 200, 135.)

Laadullisessa tutkimuksessa korostuvat analyysin systemaattisuuden ja tulkintojen luotettavuus. Luotettavuuden lisäämiseksi on tärkeää, että lukijalle kuvataan, mistä aineiston kokonaisuus koostuu ja kuvataan ne aineiston osat, joille päähavainnot rakentuvat. Analyysin vahvuuksien ohella on tärkeää esitellä myös sen mahdollisia rajoituksia. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on olennaista arvioida myös tutkimusasetelmaa ja sen toimivuutta. Voidaanko valitulla aineistolla saada luotettavia vastauksia tutkimuskysymyksiin? Onko valittu aineiston analyysimenetelmä tutkimusasetelman kannalta onnistunut? Onko analyysi tarpeeksi läpinäkyvä ja tulkinnat perusteluja? (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 27 - 28.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuskysymykset liittyvät tutkijaan, aineiston laatuun, aineiston analyysiin ja tulosten esittämiseen. Se, miten tutkija on tavoittanut tutkittavan ilmiön, vaikuttaa aineiston keruussa saatuun tietoon. Tällöin aineiston laatu korostuu. Aineiston analyysiprosessiin vaikuttavat tutkijan taidot, arvostukset ja oivalluskyky. Kun arvioidaan kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta, tarkastellaan tutkimuksen totuusarvoa, sovellettavuutta, pysyvyyttä ja neutraaliutta. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 36.)

Lisäksi on syytä erottaa toisistaan havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus. Laadullisessa tutkimuksessa puolueettomuus rakentuu suhteessa siihen, pyrkiikö tutkija ymmärtämään ja kuulemaan tiedonantajaa itseään vai suodattuuko tiedonantajan kertomus tutkijan oman kehyksen läpi, eli vaikuttaako esimerkiksi tutkijan sukupuoli, ikä, uskonto, virka-asema tai kansalaisuus siihen, miten hän kuulee ja havainnoi. Erityisesti tämä on tunnustettu ongelma laadullisessa tutkimuksessa, koska tutkija on tutkimusasetelman luoja ja tulkitsija. (Tuomi

& Sarajärvi 2002, 133.) Tällöin laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arvioinnin lähtökohtana on tutkija itse, joten luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia (Eskola & Suoranta 2000, 211).

Sisällönanalyysissä yleisten laadullisen tutkimuksen luotettavuuskysymysten lisäksi haasteena on, miten tutkija pystyy pelkistämään aineistonsa niin, että se kuvaa mahdollisimman luotettavasti tutkittavaa ilmiötä. Tutkijan pitää pystyä luotettavasti osoittamaan yhteys aineistonsa ja tulosten välillä. Luokittelun luotettavuus on merkittävässä roolissa, jotta tekstistä voidaan tehdä valideja päätelmiä. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 36–37.)

Koen, että omassa tutkimuksessani olen ottanut huomioon luotettavuuden kriteerit ja pyrkinyt tekemään luotettavaa tutkimusta. Tiedostan, että itselläni on ennakkokäsityksiä tutkittavasta aiheesta, joten tämän vuoksi olen analysoinut aineistoa johdonmukaisesti ja menetelmällisesti sekä pyrkinyt tuomaan analyysiprosessini vaiheet näkyväksi lukijoille. Tiedostan, että tutkimustulokseni eivät ole yleistettävissä, sillä aineistoni on verraten pieni ja haastateltavat ovat otos kolmen eri työpisteen sosiaalityöntekijöistä. Uskon, että tutkimustulokseni ovat kuitenkin vähintäänkin suuntaa-antavia ja valottavat tukihenkilötoimintaa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

8 ”SE VAAN ON HYVÄ PALVELU”

Analyysini lähtökohtana oli kysymys siitä, minkälaisena lastensuojelun avohuollon tukitoimena sosiaalityöntekijät näkevät tukihenkilötoiminnan. Analyysini perusteella olen jakanut sosiaalityöntekijöiden näkemykset tukihenkilötoiminnasta viiden eri yläkategorian alle. Olen muodostanut jokaisesta yläkategoriasta oman erillisen alaluvun. Ensimmäinen alaluku käsittelee tukihenkilöiden riittävyttä suhteessa palvelun tarpeeseen, toinen tukihenkilöpankin olemassa oloa tukihenkilötoiminnan edistämiseksi. Kolmas alaluku käsittelee sosiaalityöntekijän ja tukihenkilön välistä yhteydenpitoa ja sen vaikutuksia tukisuhteen onnistumiseen. Neljäs alaluku tuo esille sitä, miten sosiaalityöntekijät näkevät tukihenkilötoiminnan asiakkaitensa kannalta ja viides sitä, kokevatko sosiaalityöntekijät, että tukihenkilötoiminnan avulla pystytään auttamaan lapsia ja nuoria. Viimeinen alaluku on analyysin yhteenveto.

8.1 ”Jatkuvasti on jonossa lapsia ja nuoria”

On se vieläki vähä semmost et sitä joutuu jonottamaa ja odottamaa ja moni o jo aika kauanki odottanu. (H1)

Haastatteluista käy selkeästi ilmi, että vapaaehtoisia tukihenkilöitä ei ole tarpeeksi vastaamaan kaikkien tukihenkilöä tarvitsevien lasten ja nuorten tarpeeseen. Jokaisella haastatellulla on jonossa tukihenkilöä tarvitsevia lapsia ja nuoria ja kaikki sosiaalityöntekijät kokevat, että vapaaehtoisia tukihenkilöitä tarvittaisiin ehdottomasti lisää. Suurin osa haastateltavista on sitä mieltä, että vapaaehtoisten tukihenkilöiden saaminen on vaikeaa. Tukihenkilöitä on etsitty myös tukea tarvitsevien lasten ja nuorten lähipiiristä, mutta sitäkään kautta ei ole onnistuttu palkkaamaan uusia tukihenkilöitä. Lapset ovat saattaneet joutua odottamaan tukihenkilöä useita kuukausia, jopa vuoden, jona aikana lapsen tilanne ja tarpeet ovat saattaneet muuttua jo radikaalisti.

Juu joutuu [odottamaan tukihenkilöä]. Ja sehän hankaloittaa siinä kun puhutaan tukihenkilöstä ja se on juuri silloin siinä tapetilla ja ollaan niinku vastaanottavaisii ja ollaan samaa mieltä ja sitte menee monta monta kuukautta ja nyt mulla olis sulle tukihenkilö. Ai mikä tukihenkilö? Et jollain taval he on unohtanutki jo sen asian. Ni sillai se on hankaa. (H8)

Osalle lapsista joudutaan hankkimaan ammatillinen tukihenkilö siitä syystä, että vapaaehtoista ei ole mahdollista saada tai koska vapaaehtoisen tukihenkilön saaminen kestäisi liian kauan suhteessa lapsen tarpeisiin. On esimerkiksi mahdollista, että lapsi ei välttämättä muuten olisi

ammattillisen avun tarpeessa, mutta tukihenkilön saamisen katsotaan olevan hänelle erittäin tärkeää juuri tällä hetkellä. Tällöin kyseinen palvelu pitää ostaa yksityiseltä palveluntuottajalta. Kolmesta haastattelemastani toimipisteestä kahdessa käytetään selkeästi enemmän ammatillisia tukihenkilöitä kuin vapaaehtoisia. Toimipisteissä työskentelevät sosiaalityöntekijät kokevat tämän johtuvan osittain vapaaehtoisten tukihenkilöiden puutteesta.

Suhdeluku vois olla esimerkiksi täl alueella sil taval parempikin tai et vois ol vaiks puolet ja puolet [ammattillista ja vapaaehtoista] et meil on kyl asiakaskuntaa joille vois myöski tämmönen vapaaehtonen, mut niit ei o ollu saatavilla. (H7)

Kaikista vapaaehtoisista tukihenkilöistä vaikuttaa haastattelujen perusteella olevan pulaa, mutta erityisesti miestukihenkilöitä kaivattaisiin lisää mukaan toimintaan. Vapaaehtoisten miestukihenkilöiden puute on myös yksi syy ammatillisen palvelun ostoon, vaikka lapsi ei muuten olisi ammatillisen tukihenkilön tarpeessa.

Ihan jatkuva pulahan meillä on miehistä. Ihan tavallisista miehistä tiedäkö jotka juuri lähtis näitä meidän poikia muutaman kerran viikos ulkoiluttamaan. Ei meillä ole sellaisia miehiä eli jos me tarvitaan ihan miestä ni kyllä se sit täytyy tuolta ammatilliselta puolelta ottaa kerran heillä on palkkalistoilla miehiä. (H6)

Osa sosiaalityöntekijöistä on työssään todennut, että miestukihenkilön hakeminen vaikeuttaa tukihenkilön saamista lapselle entisestäänkin, joten heitä ei aina lähdetä edes hakemaan. Näin mahdollisuudet ovat paremmat sille, että lapsi saa ainakin jompaakumpaa sukupuolta oleva tukihenkilön.

Miestukihenkilö ny usei haetaan ja niit on tosi vähän saatavil et nyttten varmaan viimeks ku hain yhdel pojäl tukihenkilöö ni en varmaankaan laittanu siihen edes et toivotaan miestukihenkilöö koska ajattelin et sitä ei kuitenkaan tule. Mä oon pyrkiny aika nöyrästi lähtemään liikenteeseen tukihenkilön suhteen et pääasia et olis tukihenkilö. (H1)

Sosiaalityöntekijät eivät ole kokeneet ammatillisten palveluntuottajien kohdalla ongelmaa tukihenkilöiden saatavuudessa.

Kun otat yhteyttä näihin firmoihin niin kyllä se sitte käy todella nopeesti. Eli voidaan heti saman tien lyödä lukkoon päivät ja koska tavataan sillä aivan varmasti tulee tukihenkilö. Että se puoli toimii mutta sitte nämä meidän omat ei-ammattilliset ni siinä onki sitte hakeminen että löytyis. (H6)

Poikkeuksetta haastatellut kokevat saavansa lapsen tarpeita vastaavan ammatillisen tukihenkilön nopeasti ja vaivattomasti. Haastateltavat tuovat esille, että ammatillista tukihenkilöä lapsen tai nuoren ei tarvitse odottaa, vaan palvelu saadaan käyntiin käytännössä heti kun asiasta on nuoren ja perheen kanssa sovittu.

Haastattelujen pohjalta on hyvin selkeää, että tukihenkilötoimintaa käytettäisiin nykyistä enemmän avohuollon tukitoimena, mikäli resursseja olisi enemmän. Resurssit jakautuivat palvelun hankinnassa kahteen: vapaaehtoispuolella tukihenkilöiden määrään, ammatillisella puolella sosiaalityöntekijöiden käytettävissä oleviin määrärahoihin.

Juu käyttäisin varmaa sitäki [ammatillista tukihenkilöä] mut et nyt on tosiaa se et se täytyy nii kauhee tarkkaa miättii et mille perheelle ja tarkkaa perustella kun se kerra on nii kallista. Mut et jos olis helpompaa rahan puolest ammatillisis tukihenkilöis ja määrällisesti helpompaa vapaaehtosis tukihenkilöis ni molempii käyttäisin kyl enemmän. (H1)

Haastatteluista käy selkeästi ilmi, että vapaaehtoisten ja ammatillisten tukihenkilöiden käyttö eroaa toisistaan eri toimipisteissä. Kahden toimipisteen sosiaalityöntekijöillä oli käynnissä pääsääntöisesti ammatillisia tukihenkilöitä, yhdessä toimipisteessä pääasiallisesti vapaaehtoisia. Toimipisteessä, jossa käytettiin pääsääntöisesti vapaaehtoisia tukihenkilöitä, työntekijät toivat erityisesti esille määrärahojen puutteen ammatillisten palvelun hankinnassa. Haastatteluhetkellä toimipisteen työntekijöistä kellekään ei ollut meneillään yhtä ammatillista tukisuhdetta enempää. Osalla ei ollut niistä ollenkaan kokemusta. Työntekijät kokevat, että tarvetta ammatillisuudelle olisi, mutta ei määrärahoja sen käyttöön.

haastattelija: Miksei sul oo ammatillisi tukihenkilöit, onks siihen joku syy?

H5: Siis syy on se että määrärahat on ollut pienet. Eli hinnat on ammatillises puoles niin paljo isommat. (...) Eli määrärahoistahan se on ollu kiinni.

haastattelija: Et olisko sul ollut tarvetta käyttää ammatillist tukihenkilöö?

H5: Joo kyllä ehdottomasti. Ja ne on ihan hyviä palveluita mitä on ollu mut et rahan vuoksi. (H5)

Muissa toimipisteissä koettiin, ettei ammatillisten tukihenkilöitä voinut käyttää rajattomasti, mutta työntekijät eivät nähneet myöskään luvan saamista palvelun ostamiseen ongelmaksi.

En koe sillä lailla rajotusta että jos mä sen [ammatillisen tukihenkilön] pystyn perustelevaan ni kyllä se on aina mennyt että ei siinä ole ollut ongelmia. (H6)

Sosiaalityöntekijät pohtivat, miksi vapaaehtoisten tukihenkilöiden saaminen on niin vaikeaa. Yhtenä syynä voi olla ihmisten ennakkoluulo lastensuojelua kohtaan ja halukkuus toimia juuri lastensuojelun tukihenkilöinä. Tukihenkilötoimintaa on alettu kokeilemaan myös kouluterveydenhoitajien läheteellä, jolloin palvelun saamiseksi ei tarvitse olla lastensuojelun asiakkuudessa. Sosiaalityöntekijöiden epäilyksenä on, että tukihenkilöt hakeutuvat mieluummin ennaltaehkäisevään toimintaan, jolloin ongelmat eivät vielä ole niin suuria kuin lastensuojelun asiakkailla ajatellaan olevan. Eräs haastateltavista tuokin esille, että heidän toimipisteessään on tehty markkinointityötä kuten lehtijuttuja yhdessä tukihenkilötoimintaa järjestävän organi-

saation kanssa. Markkinoinnilla on pyritty levittämään tietoa sekä lastensuojelusta että tukihenkilötoiminnasta lastensuojelun palvelumuotona.

Osa haastateltavista kokee myös, että yhteiskunnallinen tilanne ja yhteiskunnassa vallitsevat arvot saattavat vaikuttaa ihmisten halukkuuteen vapaaehtoistyöhön. Kiire omassa elämässä, itsekeskeisyys ja ihmisten vähentynyt halu auttaa muita vaikuttavat vapaaehtoistyöntekijöiden määrään. Suurin osa sosiaalityöntekijöistä ajattelee myös, että tukihenkilöitä voisi olla mahdollista saada lisää, mikäli heidän palkkioitaan korotettaisiin. Haastatellut sosiaalityöntekijät kokevat tukihenkilöiden tekevät tärkeää työtä ja että työn arvostuksen tulisi näkyä myös palkkioiden suuruudessa.

...mutta toi on tärkeää tietää että niitä tukihenkilöitä olis ja löytyis ja heidän tukeminen. Se heidän tekemä työ se on oikeesti se on niin arvokasta ja hyvää työtä ja sen on jotenkin niinku luontasta toisille ihmisille. Et antais sen arvostuksen niille ihmisille jotka sitä tekee ja koulutus siihen tukeen ni se on hyvin pieni hinta siitä työstä mitä he tekee. (H6)

8.2 ”Minä teen sinne hakemuksen ja sitte odotan kun ne sieltä ilmottaa”

Vapaaehtoistoimintaan kaivattaisiin kipeästi mukaan uusia tukihenkilöitä, mutta heidän rekrytointinsa ja koulutuksensa vaatii aikaa ja rahaa. Tähän kunnan sosiaalityöntekijöillä itsellään ei ole resursseja. Kaikki haastateltavat sosiaalityöntekijät kokevat, että vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan ja tukihenkilöiden hankkimisen kannalta on hyväksi, jos toimintaa organisoisi jokin kunnan lastensuojelun ulkopuolinen, esimerkiksi kolmannella sektorilla toimiva, tukihenkilötoimintaan keskittynyt organisaatio.

... että olis sellanen pankki että joku joka pitäis sellasta rekisteriä näistä tukihenkilöistä, antais heille sitä koulutusta työnohjausta ja tällästä. Et saatas niitä ihmisiä tukihenkilöiksi kerran se on niin hyvä muoto palvelu. (...)Että kun varhasessa vaiheessa saatas näitä tukihenkilöitä niin ei meidän tarvis miettiä niin kauheesti näitä ammatillisia tukihenkilöitä. Et me pärjättäis kyllä näillä omilla vapaaehtosilla tukihenkilöillä. (H6)

Kaikissa kolmessa kunnassa, jossa haastatteluun osallistuneet toimipisteet sijaitsevat, toimii tukihenkilötoimintaa järjestävä kolmannen sektorin organisaatio eli tukihenkilöpankki. Tukihenkilöpankin toimenkuvaan kuuluu vapaaehtoisten tukihenkilöiden etsintä, rekrytointi, koulutus ja toimiminen tukihenkilöiden taustatukena sekä tukihenkilötoiminnasta tiedottaminen ja markkinointi. Tukihenkilöpankillla on listoillaan tukihenkilöitä, joita sosiaalityöntekijät voivat

hakea tarpeen ilmaannuttua. Hakeminen tapahtuu erillisellä hakukaavakkeella, johon sosiaalityöntekijä täyttää tarvittavat tiedot tuettavasta ja tarpeen, johon tukihenkilöä haetaan. Tukihenkilöpankin työntekijät pyrkivät löytämään henkilön, joka vaikuttaisi parhaiten soveltuvan kyseisen lapsen tai nuoren tukihenkilöksi. Erillinen organisaatio nähdään hyvänä myös sen toimintaa yhdentävän vaikutuksen vuoksi: samat kaavakkeet tukihenkilön hankintaan, väliarviointipalavereihin ja tukihenkilöiden raportteihin sekä yhtenäiset sopimukset.

Sosiaalityöntekijöiden ja tukihenkilöpankin välinen yhteistyön laajuus ja kokemukset yhteistyön toimivuudesta kuitenkin vaihtelevat toimipisteittäin. Kaksi toimipisteistä on yhteistyössä tukihenkilöpankin kanssa vain vähän tai osa työntekijöistä ei ollenkaan. Yhden toimipisteen työntekijät tekevät tiivistä yhteistyötä tukihenkilöpankin kanssa. Huolimatta yhteistyön laadusta, kaikki haastateltavat pitävät tukihenkilöpankin olemassaoloa toivottavana. Toimipisteessä, jossa sosiaalityöntekijät eniten käyttävät tukihenkilöpankkia, kaikki työntekijät ovat tietoisia pankin olemassaolosta, voimassa olevista käytännöistä tukihenkilön hankkimiseksi, tuntevat henkilökohtaisesti organisaatiossa työskentelevät työntekijät ja tuntuvat tekevän säännöllistä, toimivaa yhteistyötä tukihenkilöpankin ylläpitäjien kanssa. Kaikki toimipisteen vapaaehtoiset tukihenkilöt ovat tulleet tukihenkilöpankin kautta.

Se toimii ihan hirveen hyvin ja siäl on ne yhteyshenkilöt jotka on niinko semmosii hyvii tyypei et ne on reippaasti ja rohkeesti tännepäin yhteydes ja sin o hyvä ol yhteydes silla. Et se toimii kauheen hyvin. (H1)

Muissa toimipisteissä, joissa käytännön yhteistyö on vähäisempää tai sitä ei ole, työntekijät tietävät tukihenkilöpankin olemassaolon, mutta eivät koe sitä erityisen tärkeäksi tukihenkilöiden hankinnassa. Haastattelujen perusteella osasyynä tähän vaikuttaisi olevan, ettei tukihenkilöpankillä ole tukihenkilöitä tai sosiaalityöntekijät eivät tiedä tukihenkilöpankin käytännöistä. Tukihenkilöpankin käytölle vaikuttaisikin olevan tärkeää, että kaikki sosiaalityöntekijät tuntevat tukihenkilöpankkia ylläpitävän organisaation työntekijät ja ovat selvillä tukihenkilön hankkimiseen liittyvät käytännöistä. Tiivis yhteydenpito sekä mahdollisuus pohtia tukisuhteen tilannetta ja tavoitteita yhdessä tukihenkilöpankin työntekijöiden kanssa koetaan myös tärkeiksi. Erityisesti yhteistä pohdintaa ja molempien työntekijöiden ammattitaidon hyödyntämistä tukisuhteen onnistumiseksi toivotaan lisää.

Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta tärkeää on lisäksi, että tukihenkilön hakeminen tukihenkilöpankista on yksinkertaista ja helppoa. Osa haastatelluista kokee vapaaehtoisten tukihenki-

lön hakemisen olevan tällä hetkellä vaikeaa ja monimutkaista. Heidän mukaansa ammatillisen tukihenkilön hankkiminen on vapaaehtoisen tukihenkilön hankintaa yksinkertaisempaa.

Sillon mul oli kokemus et mä olisin toivonu et tosiaan et vähän selkeempää tai yksinkertaisempaa. Tyyliin sil taval vähän enemmän et soittais sinne jonneki ja sanois et tämmäne ja tämmäne lapsi oisko teil tähe ny jotain. Ku se et laitat ny jotain kirjallist hakemust sinne ja sit ne mieltii. Et varmaa se on niinku hyväki mut jotenki vaa oli semmonen, byrokraattinen on ehkä väärä sana mut jotenki et huh huh ku kestää ennen ku saa mitää. (H2)

Tukihenkilöpankista koetaan olevan hyötyä käytännön työssä ja pankin olemassaolon koetaan helpottaneen tukihenkilöiden saamista. Toimipisteet ovat aiemmin itse rekrytoineet tukihenkilönsä. Työntekijät kokevat, että tukihenkilöpankin kautta tukihenkilöitä on enemmän käytettävissä ja tukisuhteita kyetään aloittamaan nopeammassa tahdissa kuin aiemmin. Tukihenkilöiden valintaa ja sopivuutta juuri tietyille tuettavalle on sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta pystytty parantamaan tukihenkilöpankin avulla. Sosiaalityöntekijät kertovat tukihenkilöpankkiin, millaiselle lapselle ja minkälaiseen tarpeeseen tukihenkilöä tarvitaan ja tukihenkilöpankin työntekijät pyrkivät löytämään tarpeeseen parhaiten vastaavan tukihenkilön.

... kun itse tuntee sen asiakkaan ni tietää ne tarpeet mitä on. Ni kyl mä oon niinku pyrkiny sitte näille ihmisille ketkä välittää nää tukihenkilöt ni viestittämään sen et minkälaisist aikust ihmist tarvittais ja mikä sen kyky täytyy ol vastaanottaa niit mitä siält eteen tulee. (H5)

Haastatteluista käy ilmi, että tukihenkilöiden valinta on tärkeää, sillä tukisuhteen onnistuminen ja tuloksellisuus pohjautuvat pitkälti tuettavan ja tukihenkilön henkilökemiaan ja suhteeseen, jonka he luovat toistensa kanssa. Haastateltavat kertovat kuitenkin, että valintaan ei välttämättä aina pysty vaikuttamaan tukihenkilöpulan vuoksi. Parempi jonkinlainen tukihenkilö, kuin ei tukihenkilöä ollenkaan.

Toisaalta ei sovi varmaan kauheen semmosia tiukkoja ehtoja esittää kuitenkin tukihenkilöitäkään ei nyt ihan oo pilvin pimein saatavilla et täytyy olla onnellinen et ylipäättään saadaan tukihenkilö jollekin nuorelle. (H4)

Hyvänä asiana tukihenkilöpankissa nähdään myös tukihenkilöiden saama tuki ja työnohjaus. Haastatellut sosiaalityöntekijät näkevät, että tärkeää tukihenkilön jaksamiselle on se, että hän itse saa riittävästi apua ja tukea työssään. Haastatteluista käy ilmi, että sosiaalityöntekijöillä itsellään ei kuitenkaan ole riittävästi aikaa kyseisen tuen antamiselle. Tämä korostaa tukihenkilöpankin työntekijöiden merkitystä. Tukihenkilöpankin työntekijöiden avulla tukihenkilöille pystytään turvaamaan heidän tarvitsemansa kuuntelija, tuki ja työnohjaus.

Haastattelujen pohjalta voi sanoa, että sosiaalityöntekijät ja tukihenkilöt ovat hyvin vähän yhteyksissä keskenään. Kynnys ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään voi olla osittain korkea, minkä vuoksi kaikki informaatio tukisuhteesta ei saavuta sosiaalityöntekijöitä. Tukihenkilöpankin työntekijöiden voidaan haastattelujen pohjalta katsoa olevan myös tärkeä yhteyshenkilö tukihenkilöiden ja sosiaalityöntekijöiden välillä. Toimipisteessä, jossa tukihenkilöpankki on aktiivisessa käytössä, sosiaalityöntekijät kokevat, että tukihenkilöpankin työntekijät ovat säännöllisesti tekemisissä tukihenkilöiden kanssa ja että tukihenkilöt kykenevät kertomaan mahdollisista huolistaan heille. Tukihenkilöpankin työntekijät puolestaan ovat yhteydessä sosiaalityöntekijöihin.

Vaik tavallaa se mietityttää ain se et jos esimerkiks nousee jotai huoleaihei et kui herkästi tukihenkilöt sit ottaa yhteyttä. Mut sit taas toisaalt ni mää luota siihe et ku niil o kuitenkin niinko tiivis yhteys sin *tukihenkilöpankkiin* (nimi muutettu) ja siel tavallaa se yhteyshenkilö ni kyl ne *tukihenkilöpankin* tukihenkilöt sit sinne o yhteydes varmastikki jos tulee jotai huolestuttavaa ja sit nää *tukihenkilöpankin* yhteyshenkilöt on sit taas meihin päin niinko lastesuojeluun päin yhteydes et jos on jotai tosi huolestuttavaa. (H1)

8.3 ”Tosi huonosti olen yhteydessä”

Kaikki haastatellut sosiaalityöntekijät kertovat olevansa hyvin vähän yhteyksissä vapaaehtoisten tukihenkilöiden kanssa sovittujen tukisuhdepalaverien ulkopuolella. Haastatellut kertovat, että tukisuhteen alkaessa järjestetään aloituspalaveri, jossa on paikalla yleensä tukihenkilö, tuettava, tuettavan perhe sekä vapaaehtoisessa tukisuhteessa työntekijä tukihenkilöpankista. Aloituspalaverissa sovitaan tavoitteet tukisuhteelle. Aloituspalaverin jälkeen tukisuhteen kulumisia ja tavoitteiden toteutumista seurataan väliarviointipalaverissa. Haastatellut sosiaalityöntekijät järjestävät väliarviointipalavereja yleensä 3-6 kuukauden välein. Väliarviointipalaverien lisäksi tukihenkilöt kirjoittavat kuukausittain sosiaalityöntekijöille raporttia suhteen etenemisestä ja tapahtumista.

Kukaan haastatelluista sosiaalityöntekijöistä ei pääsääntöisesti itse ota yhteyttä tukihenkilöihin elleivät raportit anna siihen erikseen aiheutta.

Tällä hetkellä en ole, en millään lailla pysty, että se on valitettavasti yksipuolista. Kyllä se on ihan meidän sopimus heti ollu ku ollaan ensimmäisiä kertoja nähty ni ollu sopimus et he on aktiivisempi osapuoli yhteydenotoissa. Et se mun yhteydenotto on sitte nitte raporttien pohjalta jos siinä on joku ni tietysti silloin heitä tavoittelen ja tietysti näissä tapaamisissa. En silla lailla että mä viikoittain pystyisin heihin yhteyttä ottamaan ei todellakaan. Eikä kuukausittain eikä puoli-

vuosittainkaan mut että tietysti jos on sellanen siellä raportoinnissa ni ilman muuta otan yhteyttä. (H6)

Kaikki sosiaalityöntekijät tuovat esille ottavansa yhteyttä tukihenkilöön, mikäli heidän raporteissaan on jotakin huolestuttavaa. Haastattelujen perusteella myöskään tukihenkilöt eivät ole kovin aktiivisesti yhteydessä sosiaalityöntekijään. Vain muutama haastateltu kertoo tukihenkilön ottaneen yhteyttä heihin.

Koska muu yhteydenpito sosiaalityöntekijän ja tukihenkilön kesken on vähäistä, korostuu tukihenkilön kirjoittamien raporttien merkitys tiedonkulun välineenä. Tukihenkilöiden raportointiin haastatellut sosiaalityöntekijät ovat vaihtelevan tyytyväisiä. Osittain kritiikkiä saa ammatillisten tukihenkilöiden lähes kymmensivuiset raportit, jotka koetaan liian pitkiksi ja liian yksityiskohtaisiksi. Toisaalta taas joidenkin vapaaehtoisten tukihenkilöiden raportit koetaan liian suppeiksi. Osassa tukisuhteista sosiaalityöntekijät kokevat riittäväksi, että tukihenkilö raportoi vain, missä he ovat olleet ja mitä tehneet, mutta toisaalta he kaipaavat myös vapaaehtoisilta syvempää raporttia, jossa olisi mukana myös tukihenkilön omia havaintoja ja ajatuksia tuettavasta sekä tämän toiminnasta. Tukihenkilön ja sosiaalityöntekijän vähäisen yhteydenpidon vuoksi erityisen tärkeää on, että tukihenkilö kirjoittaa raportteihinsa kaiken, mikä häntä tuettavassa tai hänen tilanteessaan herättää huolta. Vapaaehtoisten tukihenkilöiden kohdalla ongelmana osalla on myös, että tukihenkilöiden raportit eivät aina saavu kuukausittain vaan välissä saattaa olla useitakin kuukausia, jolloin tukihenkilöstä ei kuulu mitään.

En tiedä tulisko siinä se ammatillisen tukihenkilön, en osaa sanoa eroo et ehkä osais enemmän havainnoida jotenki semmosia asioita mitkä vois olla tänne lastensuojelun niinku työntekijän näkövinkkelist tärkeä tietää ja mihin vois tarttua. Et voishan niissä raporteissaki olla ja siinä yhteydenpidossa enemmän sitä semmosta vähän että vähän pintaa syvemmältä, havaintoja, ajatuksia siitä nuoresta ja usein kun on sit näitä palavereja tässä toimistossa ne jää jostakin syystä vähän semmoseks pintapuoliseks. (H4)

Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden kertomusten pohjalta muodostuu kuva, että tukihenkilöiden tekemät havainnot ja mielipiteet tuettavasta eivät useinkaan kulkeudu lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle asti. Tällöin osa tukisuhteen avulla saatavasta hyödyistä ja tiedosta jää sosiaalityöntekijän taholta hyödyntämättä.

Haastellut sosiaalityöntekijät ovat pääsääntöisesti sitä mieltä, että olisi tärkeää olla yhteydessä tukihenkilöihin myös väliarviointipalaverien ulkopuolella ja he toivovat, että pystyisivät siihen useammin. He kokevat tiiviimmän yhteydenpidon olevan kuitenkin melko mahdotonta toteuttaa kyseisessä työtilanteessa. Sosiaalityöntekijät toivovatkin tukihenkilöiden aktiivista

roolia yhteydenpidon ylläpitämisessä. He kuitenkin tiedostavat myös, että tukihenkilöiden ei ole välttämättä aina helppoa ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään ja että työntekijöitä on usein myös hankalaa saada kiinni.

Ammatillisiin tukihenkilöihin sosiaalityöntekijät ovat yhteydessä tiiviimmin. Samoin yhteydenpito tukihenkilöistä sosiaalityöntekijöihin päin on aktiivisempaa. Osa sosiaalityöntekijöistä myös järjestää ammatillisen tukisuhteen arviointipalavereja tiiviimmin kuin vapaaehtoisissa tukisuhteissa. Tiiviimpään yhteydenpitoon haastattelujen mukaan vaikuttaa myös osittain se, että ammatilliset tukihenkilöt ottavat lisäksi osaa muihin lastensuojelullisiin palavereihin tai tapaamisiin. Kaikki haastatellut sosiaalityöntekijät, joilla on käynnissä yksi tai useampia ammatillisia tukisuhteita, kertovat, että tukihenkilöt osallistuvat pääsääntöisesti kaikkiin lapsen asioissa järjestettäviin palavereihin. Myös ne sosiaalityöntekijät, joilla ei ole käytännön kokemusta ammatillisista tukisuhteista, pitävät hyvänä, että ammatilliset tukihenkilöt olisivat mukana kaikessa mahdollisessa. Kukaan haastatelluista ei avannut kyseistä kohtaa enempää, mutta ajattelen, että ammatillisten tukihenkilöiden läsnäolo kaikessa mahdollisessa liittyy tukisuhteiden tavoitteisiin. Koska ammatillisen tukisuhteen tarkoituksena on yleensä muutoksen aikaansaaminen, on tärkeää, että tukihenkilöllä on kaikki mahdollinen tieto tuettavasta. Hän kykenee antamaan myös muille perheen kanssa työskenteleville viranomaisille tärkeää tietoa ja tärkeitä huomioita lapsesta tai nuoresta.

Vapaaehtoisten tukihenkilöiden mukana olo muissa lastensuojelun palavereissa kuin tukisuhteeseen liittyvissä vaihtelee toimipisteen mukaan. Toimipisteessä, jossa suurin osa tukihenkilöistä on vapaaehtoisia, tukihenkilöt eivät pääsääntöisesti ole osallistuneet muihin lapsen asioissa pidettäviin palavereihin. Sosiaalityöntekijät eivät näe heidän läsnäololleen mitään estettä, mutta eivät osaa sanoa syytä, miksi eivät ole kutsuneet heitä mukaan muuhun työskentelyyn. Kaikki kyseisen toimipisteen sosiaalityöntekijät kokevat kuitenkin, että tulevaisuudessa heitä voisi ottaa enemmänkin mukaan yhteistyökuvioihin.

Ei oo tässä ollu nytte. Oisko ollu edes tarvettakaan ja tietenki sitte pitää arvoida et onko sitä tarvetta. Mut jos sellanen tulee ni en näe miksi ei vois olla mukana. Ja jos sit on sellasii asioita mitä sit ei heidän kuullen voi puhuu ni voihan heitä pyytää sit hetkeks aikaa läsnäolemaan ja pyytämään poistumaan et se on ihan sit siinä mikä sit on sopivaa. (H8)

Kahdessa muussa toimipisteessä myös vapaaehtoiset tukihenkilöt osallistuvat muihinkin lastensuojelullisiin palavereihin. Kaikilla kyseisten toimipisteiden työntekijöillä ainakin osa va-

paaheitoisista tukihenkilöistä, tukisuhteen intensiteetistä riippuen, on kutsuttu lapsen asioissa järjestettäviin palavereihin.

Ihan pääsääntöisesti ellei toisin oo sovittu. Että kyllä he sen lapsen ja perheeseen sillä lailla liittyvät että kyllä he aika... Ei tule yhtään mieleen että vanhempi olis kieltäny ettei missään nimessä tukihenkilö ei ole mukana. Kyllä he on mukana. He on ollu tual psykiatrisellakin hoitoneuvotteluissakin ollu mukana että kyllä ihan... Kyllä heitä on molemmin. Että kyllä on ollu myös nämä jotka ei ole ammatikseen sitä tehneet että jos on mahdollista. Ovat olleet. (H6)

7.4 ” Se on yksi pyydetyimmistä tukitoimuodoist varmastikki”

Haastattelujen perusteella tukihenkilötoiminta on erityisen pidetty avohuollon tukimuoto, mikä korostaa entisestään toiminnan kehittämisen tärkeyttä. Kaikkien haastateltavien mukaan vanhemmat ja lapset suhtautuvat pääsääntöisesti positiivisesti ja innostuneesti tukihenkilön hankintaan. Kieltäytymisiä on harvoin.

Se o semmone tukimuoto et siit harvoin kyl kukaan oikeestaan kiältäytyy tai suhtautuu sillai et en mää halua tai muuta. Et enemminki mont kertaa laste ja nuorte vanhemmat pyytää et eiks vois saad jotai tukihenkilöö. Et kauheen myönteisesti siihe suhtauduta. (...) ja tosiaan ni se on pyydetyin tai yks pyydetyimmist tukimuodoist varmastikki. (H1)

Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan aina lähde edes ehdottamaan nuorelle tukihenkilöä, jos tietävät tämän olevan jo lähtökohtaisesti ajatusta vastaan. Tämä johtuu siitä, että kaikki haastatellut sosiaalityöntekijät ovat sitä mieltä, että etenkin vapaaehtoisen tukisuhteen pitää perustua molemminpuoliselle halukkuudelle.

Lähes kaikki haastateltavat tuovat esille, että lapsen tai nuoren vanhemmat ovat toivoneet lapselleen tukihenkilöä. Haastateltavat tuovat esille myös tapauksia, joissa nuoret ovat itse toivoneet itselleen tukihenkilöä.

Et kyl se on toisin päin et asiakas haluaa, perheen vanhemmat haluaa et meidän lapsi tarvii tukea muutakin kun me vanhemmat, meil ei o taas sitte antaa. Et on näin päin. (H3)

Et on ihan nuorii sitte tullu esimerkiks on itte kysyny et onko tukihenkilöö tai haluis tukihenkilöö. Et on kuullu tai nähny et jollain kaverilla on ja voisko saada. Et et on jopa tullu heiltä heiltä itseltään. (H7)

Osa tukisuhteista vaatii hieman aikaa lähteäkseen kunnolla käyntiin. Lähes kaikilla sosiaalityöntekijöistä on kokemuksia siitä, että nuori tai lapsi on suhtautunut aluksi hieman nihkeästi tukihenkilön hankintaan. Tapaamisten alettua ja toisiinsa tutustumisen jälkeen

tukihenkilön hankintaan. Tapaamisten alettua ja toisiinsa tutustumisen jälkeen nuoren suhtautuminen on kuitenkin muuttunut ja tukisuhde on lähtenyt toimimaan.

Haastattelujen perustella voi sanoa, että kun tukisuhde lähtee toimimaan, siitä tulee lähes poikkeuksetta tärkeä osa lapsen tai nuoren elämää ja tukihenkilön tapaamisia odotetaan. Tällöin tapaamisten peruuntumiset tai tukihenkilön puolelta tulevat katkokset tukisuhteessa aiheuttavat nuorissa pettymystä ja harmia.

Yksi nuori joka koki että tuli tukihenkilölle aina jotaki että oli noh auto rikki tai et ei päässy liikenteeseen pihasta kun oli satanu paljon lunta ni tukihenkilö ei päässy jotaki tämmösiä esteitä. Perheen äiti ei ollu sit siihen tyytyväinen. Siinänsä tukihenkilö muuten mut sit ku tuli peruuntumisia ja nuori koki sen niinku tosi kurjana. (H4)

Tämä korostaa osaltaan sitä, että lähtiessään mukaan tukihenkilötoimintaan, henkilön pitäisi kyetä sitoutumaan osaksi lapsen elämään aktiivisesti vähintään vuodeksi eteenpäin, mieluummin pidemmäksikin aikaa. Tukihenkilön aiheuttamat pettymykset ovat erityisen raskaita tuettaville lapsille, jotka ovat usein joutuneet pettymään aikuisiin jo aikaisemminkin.

Iso sitoutuminen on että toivosin että kaikki tukihenkilöt sen ymmärtää siihen ryhtyessäsä. (H4)

Tukisuhteen toimivuuden edellytyksenä onkin, että kaikki osapuolet, niin tukihenkilö, tuettava kuin hänen perheensäkin sitoutuvat tukisuhteeseen ja tapaamisiin. Vaikka tukisuhde perustuukin tuettavan ja tukihenkilön tapaamisiin ja heidän väliseen suhteeseensa, on tärkeää, että myös nuoren vanhemmat antavat luvan tukisuhteeseen ja kannustavat häntä siinä.

Kyl se niilt lapse vanhemmilt vaatii sen et ne antaa luvan sille tukisuhteelle ja on siin takan. Et sil lapsel ja nuorel sanoo et tää o munki mielest tosi hyvä juttu ja lähde vaan ja se o sun oma juttu ja oma ihmine ja sillai. Et kylhä se pääsääntöisesti ainaki nuorempie laste kohdal mut varmasti nuortenki kohdal menee sillai et jos vanhemmat o iha vastahankaa et ei ei missään tapaukses ja tää o iha älytön juttu ni sit he tietyst yhdes liittoutuu sitä vastaan et no ei kannata. Et sit ku se soittaa ni sanot et me ollaan lähös prismaa tai et vastaa. Kyl se ilman muut se vaatii sitoutumist ja semmost. Siis vanhemmilt sitoutumist ja luvan antamist sil lapselle ja sit silt nuorelt sitoutumist. (H1)

Epäonnistuneet tai ennenaikaisesti päätetyt tukisuhteet ovat harvinaisia. Vain kolme haastatelluista sosiaalityöntekijöistä mainitsi tilanteen, jolloin tukisuhde on pitänyt lopettaa sen toimimattomuuden vuoksi. Pääsääntöisesti vaikuttaisi, että aloitetut tukisuhteet päättyvät vasta kun tavoitteet on saavutettu ja tukihenkilölle ei ole enää tarvetta lapsen tai nuoren elämässä.

... tosissaa todetaa jotenki et ei sil oo enää tarvet. Et jos käy nii onnellisesti et tää tukihenkilö on saanu saateltu tän lapsen tai nuoren johonki harrastuksen piiriin ja sit sitä harrastust o vaik pari kertaa viikos ni sit jotenki rupeeki ehkä tuntuu et ei sil tukihenkilöl sillai enää löydykkää aikaa mikä o sit taas kauhee hyvä asia koska sillaiha se niinko on tarkotuski et tulis tarpeettomaks. (H1)

Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden järjestämät tukisuhteet ovat pääsääntöisesti kestäneet vähintään vuoden, usein useampia vuosia. Kaksi vuotta vaikuttaisi olevan haastattelujen perusteella yleisin tukisuhteen kesto. Pisimmät tukisuhteet ovat kestäneet jopa viidestä seitsemään vuoteen. Osa haastatelluista kertoo, että heillä on tukisuhteita, joiden on tarkoitus jatkua, kunnes nuori täyttää kahdeksantoista. Mikäli tukisuhde joudutaan kuitenkin päättämään ennen sovittua aikaa tai tavoitteiden toteutumista, syynä on haastattelujen perusteella yleensä tukihenkilön muutto toiselle paikkakunnalle tai muut tukihenkilön elämäntilanteessa tapahtuneet muutokset.

Haastateltavat tuovat esille, että tukihenkilön ja tuettavan välille muodostuu usein ystävyys-suhde, joka saattaa kestää virallisen tukisuhteen päättymisenkin jälkeen. Tämä korostuu haastattelujen puheessa etenkin vapaaehtoisten tukihenkilösuhteiden kohdalla. Useilla haastateltavilla on kokemuksia siitä, että tukihenkilö ja tuettava tapaavat toisiaan ja pitävät yhteyttä, vaikka tukisuhde virallisesti sosiaalitoimen puolesta on päätetty.

Joo et osa siis mul on yks ollu semmonenki et on halunnu niinku omasta et ei ole saanu siitä mitään korvauksia eikä ole enää ilmoitusvelvollinen enää minullekaan mut heidän ystävyys-suhde on jatkunut senkin jälkeen ja kivasti menee. (H5)

Haastattelujen perusteella vaikuttaisi, että yleensä kaikki osapuolet, niin tuettava ja hänen perheensä, tukihenkilö kuin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijäkin ovat tyytyväisiä tukisuhteeseen.

No se koko palvelu toimii siis sitte ku se henkilö on siis löytynyt ja hän on sitoutunut ja tietää mitä varten hän sitä työtä tekee ja näin että ne perusasiat on kunnossa ni sehän on niin loistava palvelu että. Niinku mä sanoin ni mulla ei ole yhtään huonoa kokemusta eikä ole näillä mun nuorillanikaan kenellä mä oon näitä heille tukihenkilöitä ni ollaan laitettu näitä suhteita pystyyn ni ei kenelläkään ole semmosta tiedäkö negatiivista kuvaa minkään näköstä. Et se vaan se on hyvä palvelu. (H6)

Kukaan haastatelluista sosiaalityöntekijöistä ei ollut tyytymätön järjestämiinsä tukisuhteisiin, vaan he ovat kokeneet niiden toimivan hyvin.

Ainaki näihin tukihenkilöihin mitä mulla nyt on ollut näillä nuorilla ni on ollut ihan tyytyväinen on ollut kaikkikin. Oikeestaan kaikki mitä täs nyt on vuosien varrella ollut ni iha usein onnistuneita ja on ollut tyytyväine. (H4)

7.5 ”Koen et niistä on ollut apua”

Kaikki haastatellut sosiaalityöntekijät kokevat tukisuhteet hyödyllisiksi niille lapsille ja nuorille, joilla tukihenkilö on. He kokevat myös, että tukisuhteiden avulla lasten ja nuorten elämäntilanteita on pystytty parantamaan ja ongelmia ratkaisemaan tai ainakin lievittämään.

Semmoses kriisitilanteessa voi sanoa et ei oikeestaan kauheen monikaan mistään avohuollon tukitoimista enää hyödy et tota mut tälläsen ennaltaehkäisevän mä koen et hyötyy. Et sil pystyy ehkäsemään varmasti monta muuta asiaa jos on hyvä tukihenkilösuhde. (H5)

Jokaisen lapsen ja nuoren tilanne on erilainen, kuten myös se tarve, johon tukihenkilöä on haettu, joten tukisuhteen onnistuminen ja hyödyllisyys saattavat tarkoittaa jokaisessa tukisuhteessa eri asioita. Toisen lapsen kohdalla onnistunut tukisuhde merkitsee huostaanoton siirtämisestä muutamalla kuukaudella eteenpäin, toisen lapsen kohdalla harrastuksen löytymistä.

Haastateltavat tuovat esille, että hyvin haasteellisista ja ongelmallisistakin tilanteista on päästy eteenpäin tukisuhteen, etenkin ammatillisen, avulla. Haastateltavat kokevat, että toimivien tukisuhteiden avulla pystytään estämään myös huostaanottoja. He kokevat, että tukihenkilösuhteisiin, kuin myös muihinkin avohuollon tukitoimiin tulisi panostaa lisää taloudellisia resursseja. Avohuollon palvelut tulevat halvemmiksi kuin huostaanotto ja moni lapsi pystyisi asumaan vanhempiensa kanssa, mikäli perhe saisi riittävät tukitoimet kotiin.

Se on ihan tosia et sillä [tukihenkilötoiminnalla] me estettäis muun muassa näitä huostaanottoja mitkä on ihan jumalattoman kalliita. (...) Sehän on järjettömän halpa siihen suhteutetusti että joudutaan ottaa huostaan. Kyllähän nyt huostaan joudutaan ottamaan lapsia se on selvä juttu. Ei siitä ikinä päästä eroon niistä huostaanotoista mut avohuollon työllä me saataisiin hirvittävän isot säästöt. Kuitenki suurin osa on autettavis täs kotiympyröissä, asua kotona siihen se tuki. (H3)

Usein on kuitenkin vaikeaa arvioida lapsen ja perheen kokonaistilanteen tasolla, miten tukihenkilö ja tukisuhde ovat kyenneet auttamaan ongelmien ratkaisemisessa tai lieventymisessä, sillä perheen kanssa työskennellään pääsääntöisesti myös muilla tavoin. Haastattelujen perusteella vaikuttaisi olevan tärkeää, että etenkin vapaaehtoinen tukihenkilö myös itse tiedostaisi oman toimintansa rajat ja sen minkälaisiin tavoitteisiin tukisuhteen avulla odotetaan päästä tai on ylipäätään mahdollista päästä.

[tukihenkilön olisi hyvä olla] itekki semmonen tasapainonen ja ei liiankaan auttamishaluinen. Eli oon kokenut senkin et jos ihan hirvee ihan semmonen palava auttamisen halu on ni ei sekään ole hyväks. Että kyllä siinä täytyy olla semmonen realististi sen asian suhteen tiedäkö. Et se on vain yksi tukimuoto että sillä ei todellakaan ihmishenkiä pelasteta eikä kenenkään muutakaan. (H6)

Syyt tukihenkilöiden hankintaan ovat moninaiset, mutta haastattelujen perusteella tukihenkilöä lähdetään pääsääntöisesti hakemaan lapselle tai nuorelle kahdesta eri pääsystä, puutteellisesta vanhemmuudesta tai lapsen omasta käyttäytymisestä johtuen.

Et monestihan se on lähtösin siitä perheestä eli perheen jompikumpi vanhempi kokee et he eivät pärjää ton lapsen kans riittävästi et tarvis jotain muuta kun mitä he kykenee antamaan. Kylhän ne tietysti yksinhuoltaja perheitä on aika monet et äiti ja lapset on se tyypillinen kuvio niin et se vanhemmuus ei riitä. Lapsi tarvitsee muuta kuin ja enemmän mitä mä kykenen antamaan ja se on se yks lähtökohta. Ja tietysti on nämä lapsen oma tai nuoren oma käyttäytyminen on sitä luokkaa esimerkiksi koulupoissaolot tai pikkurikollinen toiminta tai ehkä päihdeiden käyttöä, tän tyyppisiä on ollu. Vahigontekoja, väkivaltaa mitä nyt on tässä meneillä olevis suhteissa. Sit tietysti sillon ku lapsen tai nuoren tämmönen oma persoonallisuus on niin tota haastava kasvattajalle et se jo et se vanhemmuus ei niinku oikeen ettei pelkästään vanhemman kyvyttömyys elikä osaamattomuus vaan myös lapsen todella kova haastavuus. (H3)

Puutteet vanhemmuudessa pitävät sisällään haastatelussa vanhempien jaksamattomuuden ja väsymyksen, keinottomuuden kasvattajana tai että vanhemmilla ei ole aikaa tai halua viettää aikaa lapsensa kanssa. Tällöin lapsi jää vaille sitä tukea ja huomiota, jota hän tarvitsee. Useas-ta haastattelusta käy ilmi, että usein syy tukihenkilön hakemiseen on myös aikuisen, joko miehen tai naisen, roolimallin puuttuminen perheestä. Roolimallin puute saattaa johtua siitä, että perheessä on vain toinen vanhempi tai jos perheessä on molemmat vanhemmat, heistä toisella on esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmia, jolloin hän ei pysty osallistumaan täysiaikaisesti lapsen arkeen ja toimimaan normaalin aikuisen roolimallina.

Nyt ainaki viime aikoina niinku parin viimisen vuoden aikana ni siis yksinäiset, aikuisen nälkäset, kaverinälkäset lapset. Sit pojista se että monet on avioerolapsia tai isättömiä lapsia niin heille niinku semmost tervettä miehen mallia. Samoin ku tietyst kehittyville tytöille semmost tervettä aikuisen ja yleensä siis naisen mallia. (H5)

Lapsen oma oireilu koskee yleensä yksinäisyyttä, koulunkäyntiongelmia, päihdeongelmaa tai ongelmia vapaa-ajanvietossa. Lapsi, jolle tukihenkilöä lähdetään hakemaan, on yleensä yli 10-vuotias, useimmiten yläasteikäinen.

Tukisuhteen tavoitteisiin ja sitä kautta myös tukisuhteesta saadun avun mittaamiseen vaikuttaa olennaisesti se, onko kyseessä ammatillinen vai vapaaehtoinen tukisuhde. Haastattelujen perusteella sosiaalityöntekijät näkevät vapaaehtoisen tukisuhteen ennen kaikkea ennaltaehkäisevänä tukimuotona ja ammatillisen tukisuhteen korjaavana tukimuotona. Olennaista tavoitteiden saavuttamiselle ja tukisuhteen onnistumiselle vaikuttaisi olevan asetettujen tavoitteiden realistisuus.

Mun mielestäni siin on varmaan se mikä sitä [suhteen onnistumista] ennakoi et just se mimmoset odotukset asettaa. Et jos vapaaehtosel asettaa tämmöset tavoitteet ku ammatillisel ni mä luulen et ei ehkä kukaan osapuoli olis kovin tyytyväine. (H2)

Ammatillinen ja vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta vastaavat haastattelujen perusteella eri tarpeisiin ja myös niiden toimintamalli ja tavoitteet ovat erilaiset. Valinta siitä, haetaanko nuorelle vapaaehtoista vai ammatillista tukihenkilöä, pitää tehdä jokaisen lapsen kohdalla erikseen ja arvioida, minkälaisesta avusta ja tuesta lapsi sillä hetkellä hyötyy eniten. Haastattelujen perusteella ammatillista tukihenkilöä käytetään haastavissa tilanteissa, kriisissä olevilla lapsilla ja nuorilla. Osittain haastatteluissa korostuu ammatillisen tukihenkilötoiminnan viimesijaisuus avohuollon tukitoimina. Mikäli ammatillisen tukihenkilötoiminnankaan avulla ei saada näkyvää muutosta aikaiseksi, pitää perheen kohdalla alkaa miettimään kodin ulkopuolista sijoitusta joko avohuollon tukitoimena tai huostaanottona. Ammatillisen tukisuhteen selkeänä tavoitteena vaikuttaisi olevan muutoksen aikaansaaminen.

Kun tavoitteena on konkreettisen muutoksen aikaansaaminen nuoren ja hänen perheensä tilanteessa, haastateltavien puheessa korostuvat hyvinä asioina ammatillisessa tukihenkilötoimissa työskentelyn menetelmällisyys, jäsentyneisyys ja työntekijöiden ammatillinen koulutus. Myös mahdollisuus intensiiviseen työskentelyyn lapsen ja perheen kanssa koetaan tässä tilanteessa tärkeäksi. Lähes kaikki haastatellut sosiaalityöntekijät kokevat ammatillisen tukihenkilön hyväksi puoleksi myös, että tukihenkilö ei tee työtä vain lapsen tai nuoren kanssa, vaan ottaa työskentelyyn mukaan koko perheen.

Sit jos on kysymys sellasist ongelmist et tää ammatillinen tukihenkilötoiminta on aika taval myös sellast perhetyötä. Et vaiks se on vaan tavallaan ni se silti työskentelee myös perheen kans vaik se onki sen lapsen. Et heil on näit yhteisii istuntoja et välil keskustellaan perheen kanssa. Et se on sillai niinku monipuolisempaa. (H2)

Ammatilliselle tukisuhteelle asetetaan haastattelujen perusteella tarkemmat ja yksityiskohtaisemmat tavoitteet kuin vapaaehtoiselle tukisuhteelle. Niiden toteutumista ja ajankohtaisuutta myös seurataan vapaaehtoista tukisuhdetta tarkemmin. Ammatillisen tukisuhteen tavoitteet liittyvät pääasiallisesti lapsen tai nuoren tilanteen konkreettiseen korjaamiseen ja muutoksen aikaan saamiseen. Useimmin mainitut yksittäiset tavoitteet liittyivät haastatteluissa koulunkäyntiongelmien poistamiseen, rikoskierteen katkaisemiseen ja / tai päihteidenkäytön vähentämiseen.

Joo kyllä, aika tarkatki tavoitteet. Ammatillisen tukihenkilötoiminnan tavoitteina voi olla ihan selkeesti se että tilanteen korjaaminen. Ja sen muutoksen aikaansaminen niin et se loppuu nää niinko poissaolot ja niin pois päin päihteiden käyttö vähentyy ja... Et ehkä se ammatillinen tukihenkilötoiminta on ku asetetaan isommat tavoitteet ja niitä ehkä seurataan tarkemmin ku vapaaehtosen tukihenkilötoiminnan osalta. (H2)

Lähes kaikki sosiaalityöntekijät tuovat esille, että odotukset ammatillisesta tukisuhdetta kohtaan ovat korkeammat kuin vapaaehtoista tukisuhdetta ja että ammatilliselta tukihenkilöltä vaaditaan enemmän. Haastatellut sosiaalityöntekijät odottavat ammatilliselta tukisuhteelta erilaista intensiteettiä ja työtettä, näkyviä tuloksia ja tilanteen parantumista. Pääsyyinä tähän vaikuttaisi olevan palvelun korkea hinta, palvelusta maksetuille rahoille odotetaan vastinetta.

Vapaaehtoisen tukihenkilön hankkimisessa haastatteluissa korostuu ennaltaehkäisevyys ja lapsen tukeminen. Yleensä vapaaehtoinen tukihenkilö hankitaan lapselle, kun tilanne ei ole vielä kovin haastava tai kun esimerkiksi lapsi itse haluaa tukihenkilön. Lapsella tai nuorella on ongelmia, mutta ei vielä kovin vakavia. Vapaaehtoisissa tukisuhteissa korostuu myös kaveritoiminta-ajatus ja epävirallisuus. Sosiaalityöntekijät näkevät, että vapaaehtoisella tukisuhteella pystytään vaikuttamaan osittain myös samantyyppisiin ongelmiin kuin ammatillisella, mutta lievempiin.

Ja sit vapaaehtonen ei se ny siis oo niinko ei o tarkoitus tietyst mikään kaveritoiminta mut et kyl se mun nähdäkseni enemmän on semmost kaverillist toimintaa ja semmost niinko nuoren oma ihminen joka sit vie vähä johonki ja auttaa käy uimas ja elokuvis ja sillai. Et tavallaan vapaaehtonen vähä semmost kevyempää tukee ehkä tai siis paljon varhasemmas vaihees vapaaehtonen. (H1)

Haastatteluista käy ilmi, että kun ammatillisessa tukihenkilötoiminnassa tukihenkilön odotetaan työskentelevän nuoren lisäksi myös koko perheen kanssa, vapaaehtoisessa tukisuhteessa korostuu, että tukihenkilöä haetaan yksin lapselle. Tärkeäksi kaikkien sosiaalityöntekijöiden puheessa nousee tukihenkilö lapsen omana aikuisena. Tapaamisilla lapsi saa itselleen aikuisen

jakamattoman huomion. Vapaaehtoisessa tukisuhteessa olennaista on lapsen tukeminen vallitsevassa tilanteessa.

Vapaaehtoiselle tukisuhteelle haastatellut sosiaalityöntekijät asettavat yleensä väljemmät ja yleisemmät tavoitteet kuin ammatilliselle. Joissain tukisuhteissa tavoitteita saatetaan tarkentaa ja yksityiskohtaistaa vielä väliarviointipalaverissa.

Voi olla että joskus liia yleisesti. Tietysti ois tarkoitus että ne kirjattas mahdollisimman yksityiskohtaisesti, muuten se on et jos sinne nyt kirjaa tietysti tämmöstä että: nuoren tukeminen aikuistumisessa ja itsenäistymisessä eikä muuta ni jään se sitten tietysti aika ylimalkaseks. Et olishan se hyvä et ja kirjata jo vähän et mitä he vois sitte yhdessä tehdä ja jotenki semmosta tarkempaa suunnitelmaa sitte. Mut tietysti siinä alotuspalaverissa se ei välttämättä kaikki oo vielä niin itsestään selvää et sit vois ajatella et sit seuraavassa palaverissa ku nuori ja tuettava on vähä tutustunu toisiinsa ni sitte niinku pystyy vähän syventämään sitte. (H4)

Odotukset tukihenkilöiden raportoinnille ja väliarviointipalaverille ovat pienemmät. Odotukset raporteille ovat yleisluontoisempia ja yhteydenpito sosiaalityöntekijän ja tukihenkilön välillä on vähäisempää kuin ammatillisten tukihenkilöiden kanssa. Lähes kaikki sosiaalityöntekijät ajattelevat myös, että ammatillisten tukihenkilöiden työskentely tuettavien kanssa on tiiviimpää, useita kertoja viikossa. Vapaaehtoisessa tukisuhteessa sosiaalityöntekijöiden odotukset tapaamisten tiheydestä on noin kerran viikossa.

Odotukset ja tavoitteet vapaaehtoisessa tukisuhteessa liittyvät yleisimmin mukavaan yhdessäoloon, yhdessä tekemiseen sekä perheen ulkopuolisen aikuisen tuen ja roolimallin antamiseen.

Vapaaehtonen o ehkä sit enemmän sitä sitä sellasta hauskanpitoa ja tervettä aikuissuhdetta ja tekemistä ja olemista ja tämmösiä perusasioita. (H7)

Yleisimpiä yksittäisiä tavoitteita vapaaehtoiselle tukisuhteelle, joita haastattelussa esiintyy, ovat harrastuksen löytyminen, ohjaaminen järkevään ja terveelliseen vapaa-ajan toimintaan, koulunkäynnin tukeminen ja terveen, normaalin aikuisen seura.

Yhdessä toimipisteistä käytetään vapaaehtoisia tukihenkilöitä myös ammatillisen tukihenkilötoiminnan jatkeena. Palvelu nuorelle on aloitettu ammatillisena, mutta työskentelyn aikana ongelmat on saatu pienenemään siinä määrin, että ammatilliselle tuelle ei ole enää tarvetta. Katsotaan kuitenkin, että nuori tarvitsisi edelleen tukea, mutta sen olisi mahdollista olla vähemmän ammatillista ja intensiivistä. Tällöin ammatillinen tukisuhde saatetaan päättää ja aloittaa vapaaehtoinen tukisuhde.

Ajatuksena on aika usein et se on kuitenkin et se alkaa tämmösen ammatillisen tukihenkilötoimintana mut sit ku se tilanne täst helpottuu et nää ongelmat lievenee ni sit aletaan miettimään tota vapaaehtoistukihenkilöä. Et sit ajatellaan et sit se vois niinku riittää semmonen et ei olis enää niin intensiivist ja vois ol vapaaehtoseltakin pohjalta toimia. Et tämmönen siin on yleens aika usein. Et ei oo niinko semmonen ei oo kuitenkaa kunnan kannalt kovin järkevää et ammatillist tukihenkilötoimintaa vuosikausii pidetään yllä. Et sit jos on vaan tämmäst vaan et tarvii tämmäst perheen ulkopuolist aikuisen seuraa tai se menee enemmän siihen suuntaan ja nää ongelmat pienenee ni sit siin vaihees aletaan miettii sitä vapaaehtosta et jos se riittäis. (H2)

Haastateltavat eivät haastatteluissa tuoneet esille sitä, onko tukihenkilön vaihtuminen prosessin aikana tuottanut ongelmia lapsille tai nuorille. Tukihenkilön vaihtuessa lapsen tai nuoren pitää tutustua uuteen ihmiseen ja alkaa luomaan taas alusta luottamuksellista suhdetta hänen kanssaan. Itselläni ei ole omassa työssäni kokemusta ammatillisen tukisuhteen vaihtumisesta vapaaehtoiseen, joten en osaa sanoa, onko tukihenkilön vaihtumisella ongelmallisia seurauksia tai jos on, niin millaisia.

Haastatellut sosiaalityöntekijät tuovat esille, että lapsi tai nuori ei aina kaipaa ammatillista apua, vaan on hyvä, että tuki on epävirallisempaa, vapaaehtois pohjalta.

On kyllä monessa paikassa on ihan myöskin se hyvä että ei ole mitään ammatillista. Se on ihan lähtee siitä ihmisen halusta auttaa ja olla tukena niin kyllä siinä on myöskin ihan hyvät omat puolensa. Ja ei aina tarvi olla ammatillista kaiken avun vaan myöskin ihan tiedätkö mikä lähtee siitä auttamisen halusta ni se on myöskin ihan hyvä tuki. (H6)

Vaikka kontrollin elementti on mukana osittain myös vapaaehtoisissa tukisuhteissa, se ei ole niin vahvana kuin ammatillisissa. Osa sosiaalityöntekijöistä pohtii, että nuoren saattaa olla helpompi lähteä vapaaehtoisen tukihenkilön mukaan ja alkaa luomaan suhdetta vapaaehtoisena toimivaan ihmiseen, kuin ammattilaiseen, jolloin myös suhteen tavoitteet ovat isommat ja ammatillisemmat.

7.6 Yhteenveto

Haastattelujen perusteella olennaiseksi asiaksi tukihenkilötoiminnassa nousee vapaaehtoisen ja ammatillisen tukihenkilötoiminnan erottaminen toisistaan. Vapaaehtoinen ja ammatillinen tukihenkilötoiminta vaikuttavat olevan kaksi eri tukitoimea saman nimikkeen alla. Niiden toiminta-ajatus sekä käytännön työskentely, tavoitteet ja odotukset eroavat toisistaan. Tarve ammatilliselle tukihenkilölle on erilainen kuin tarve vapaaehtoiselle tukihenkilölle. Jotta lasta tai nuorta pystytään auttamaan parhaalla mahdollisella tavalla, on tärkeää arvioida, minkälai-

nen tuki on oikeanlaista suhteutettuna olemassa oleviin ongelmiin ja siihen minkälaiseen tarpeeseen tukitoimilla pyritään vastaamaan.

Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta on ennaltaehkäisevää tukea, jonka perusajatuksena on lapsen tai nuoren rinnalla kulkeminen sekä epäviralliseen kaveritoiminta-ajatukseseen perustuva tukeminen. Vapaaehtoisen tukihenkilön tarkoituksena on pääasiallisesti normaalin arjen ja normaalin aikuisen mallin antaminen lapselle tai nuorelle. Ammatillinen tukihenkilötoiminta puolestaan on korjaava tukitoimi, jonka avulla pyritään saamaan aikaan muutosta tai konkreettista tilanteen parantumista niin nuoren kuin koko perheenkin tilanteessa. Ammatillinen tukihenkilö haetaan yleensä tiettyä muutostehtävää varten ja se on usein myös viimesijainen avohuollon tukitoimi, jolloin tukisuhteen tavoitteena on huostaanoton ehkäiseminen.

Tukisuhteen on todettu olevan toivottu, pidetty ja tuloksellinen tukimuoto. Lastensuojelun asiakaslapsen ja heidän vanhempansa saattavat myös itse toivoa tukihenkilön hankkimista tai sosiaalityöntekijän ehdottaessa sitä, vastaanotto on pääsääntöisesti positiivinen. Tukisuhteen avulla on kyetty saavuttamaan lapsen kannalta tarkoituksenmukaisia tavoitteita ja kaikki osapuolet, tukihenkilö, tuettava, hänen perheensä sekä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ovat yleensä tyytyväisiä tukisuhteisiin. Epäonnistuneita tukisuhteita on harvoin. Tukisuhteilla ei kuitenkaan kyetä saamaan aikaan hyviä tuloksia, mikäli tukisuhteen tavoitteet ja odotukset eivät ole oikeanlaiset palvelun toimintaperiaatteeseen suhteutettuna. Mikäli vapaaehtoiselle tukisuhteelle asetetaan ammatillisen tavoitteet ja odotukset, odotettavissa on turhautumista, epäonnistumisten tunteita ja väsymystä joka taholta. Tällöin onkin väärin sekä tuettavaa että tukihenkilöä kohtaan, jos esimerkiksi taloudellisten resurssien puutteen vuoksi vapaaehtoisia tukihenkilöitä käytetään silloin, kun tarve olisi ammatilliselle tuelle.

Realististen tavoitteiden ja oikein valitun tukimuodon lisäksi tukisuhteen onnistumiseen edellytyksenä on molemminpuolinen sitoutuminen. Lastensuojelun asiakkaat ja heidän perheensä sitoutuvat pääsääntöisesti hyvin tukihenkilötoimintaan ja tukihenkilöstä tulee tärkeä ihminen lapsen tai nuoren elämässä. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että tukihenkilöt tietävät, mihin ovat ryhtymässä ja että he ovat valmiita sitoutumaan lapseen ja tämän elämässä olemiseen pitkällä tähtäimellä, vähintään vuodeksi. Tukisuhteen päätyminen ennen aikojaan on suuri pettymys lapselle.

Tukihenkilötoiminnan yksi isoimmista ongelmista on vapaaehtoisten tukihenkilöiden puute. Tukihenkilötoiminnan järjestämiseen ja rekrytointiin keskittyneet organisaatiot ovat lisänneet tukihenkilöiden määrää ja helpottaneet heidän saatavuuttaan. Tukihenkilöitä ei ole kuitenkaan tarpeeksi vastaamaan tämänhetkiseen tarpeeseen. Lapset joutuvat jonottamaan tukihenkilöitä pitkään, avun saaminen kestää. Ammatillisia tukihenkilöitä joudutaan palkkaamaan paikkaamaan vapaaehtoisten tukihenkilöiden vajetta. Sosiaalialalla on miehiä yleisesti ottaenkin vähän, tukihenkilötoiminnassa heidän puuttumisensa näkyy erityisesti. Miestukihenkilöille on erityisen suuri tarve, sillä valtaosa tukihenkilöistä on nuoria naisia.

Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta on tärkeä avohuollon tukimuoto ja sen avulla pystyttäisiin auttamaan monia lapsia ja nuoria jo ennen kuin heidän ongelmansa kasvavat isoimmiksi ja tarve voimakkaammille tukimuodoille syntyy. Tukihenkilöiden onnistunut rekrytointi on olennaisessa osassa saatavuuden parantamisessa. Ammatillisia tukihenkilöitä on helpommin saatavilla ja ammatilliset tukisuhteet saadaan järjestettyä nopeasti tarpeen ilmettyä.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä tutkimuksessani olen sosiaalityöntekijöitä haastatteleamalla lähtenyt hakemaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin: voidaanko tukihenkilötoiminnalla auttaa lapsia ja nuoria, onko tukihenkilöitä riittävästi sekä miten vapaaehtoinen ja ammatillinen tukihenkilötoiminta eroavat toisistaan. Vastauksia näihin kysymyksiin hain haastatteleamalla kahdeksaa lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijät työskentelivät kolmessa eri Satakunnassa sijaitsevassa toimipisteessä. Haastattelut tein teemahaastattelumenetelmällä. Aineiston analysoin induktiivisella sisällönanalyysillä. Analysoinnin pohjalta nostan aineistosta esiin kaksi mielestäni merkittävintä teemaa, joita pohdin tässä kappaleessa; mikä on tukihenkilön rooli ja tontti lapsen auttamisprosessissa sekä mitkä ovat sosiaalityöntekijän mahdollisuudet auttaa lasta.

Tukihenkilöllä on oma paikkansa ja roolinsa lapselle ja hänen perheelle tarjotussa tuen kokonaisuudessa. Tukihenkilön rooli sekä sosiaalityöntekijän asettamat tavoitteet ja odotukset toiminnalle eroavat kuitenkin ammatillisen ja vapaaehtoisen tukihenkilön välillä. Tämä tutkimustulos yllätti minut. Työssäni sosiaalityöntekijänä en ole tullut ajatelleeksi tai huomanneeksi, että ammatillinen ja vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta ovat käytännössä kaksi eri tutkimuotoa, vaikka ne pääsääntöisesti niputetaankin saman nimikkeen alle. Tämän näkyväksi tekeminen on mielestäni tärkeää tukihenkilötoiminnan kehittämisen kannalta. Vapaaehtoisen ja ammatillisen tukihenkilötoiminnan erottaminen takaa realistiset odotukset ja tavoitteet tukihenkilölle ja hänen toiminnalleen, mikä edesauttaa onnellisen lopputuloksen päätymistä kaikkien osapuolten, eli tuettavan ja hänen perheensä, tukihenkilön, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän sekä sosiaalitoimen, kohdalla.

Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta on ennaltaehkäisevää tukea lapsille ja nuorille, joilla on ongelmia, mutta ei vielä kovin vakavia. Ennaltaehkäisevästä tuesta puhutaan yleensä kun tarkoitetaan ennen lastensuojelun asiakkuutta tarjottavia tukitoimia. Mielestäni on kuitenkin perusteltua käyttää myös tässä yhteydessä, jo lastensuojelun asiakkuudessa olevien kohdalla, termiä ennaltaehkäisevä tuki, sillä vapaaehtoisen tukihenkilön tarkoituksena on ongelmiin puuttuminen ennen niiden pahentumista ja tarjota lapsille ja nuorille kevyempää tukea moniin muihin lastensuojelun toimenpiteisiin verrattuna.

Tärkeää on mielestäni puhua ennaltaehkäisevästä tuesta myös siinä merkityksessä, että tukea antamassa ja lapsia ja nuoria auttamassa ovat vapaaehtoistyöntekijät. Vapaaehtoistyöntekijän toiminnalle ei voida asettaa samanlaisia velvoitteita kuin ammatilliselle tukihenkilölle. Vapaaehtoisen tukihenkilön ei tarvitse eikä kuulu käyttää voimavarojaan perheen elämäntilanteen selvittämiseksi tai ongelmien ratkaisemiseksi, vaan hänen tehtävänsä on keskittyä lapseen tämän arkipäivässä. (Korhonen 2005, 29.) Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta ei ole kriisiauttamista vaan yhteistoimintaa arkiongelmien keskellä (Lahtinen 2003, 15).

Alisa Puustinen ja Anu Korhonen ovat ottaneet kantaa vapaaehtoisen rooliin ja toimenkuvaan. Heidän mukaansa vapaaehtoistyöntekijän pitää asettaa omalle työskentelylleen sellaiset rajat ja puitteet, joihin hän tuntee itse kykenevänsä ja joihin hän on valmis sitoutumaan. Vapaaehtoistyössä toimitaan omalla vapaa-ajalla ja tämän pitää näkyä myös tukisuhteen tavoitteissa ja odotuksissa. Vaikka tukihenkilön tuleekin sitoutua tukihenkilötoimintaan ja tuettavaan lapseen pitkäjännitteisesti, ei vapaaehtoistyöstä saa tulla velvollisuutta tai pakkoa. (Puustinen 2009, 105 - 106; Korhonen 2005, 17 - 18, 64.)

Vapaaehtoiselta pohjalta toimivalle tukisuhteelle ei yleensä aseteta kovin yksityiskohtaisia tavoitteita, ja pohdin, onko niille tarvettakaan. Voiko vaarana olla, että vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta menettää tärkeimmän voimavaransa eli epävirallisuuden, mitä tavoitteellisemmaksi toiminnaksi tukisuhde määritellään? Vapaaehtoisen tukihenkilön rooli on toimia lapselle tai nuorelle luotettavana aikuisena, tukijana, kuuntelijana ja kaverina, aikuisena, jota on hauska tavata ja jonka kanssa on hauska tehdä asioita. Vapaaehtoisen tukisuhteen ajatus perustuu vahvasti toimivan ihmissuhteen luomiseen tuettavan ja tukihenkilön välillä ja sitä kautta lapsen tai nuoren tukemiseen tämän ongelmallisessa elämäntilanteessa. Vapaaehtoisen tukihenkilön tavoitteena onkin juuri lapsen tukeminen, ei ongelmien poistaminen tai muutoksen aikaansaaminen.

Vapaaehtoisen tukihenkilön roolin näkökulmasta pohdin myös heidän läsnäoloaan muissa lastensuojelullisissa palavereissa kuin tukisuhteeseen liittyvissä. Onko vapaaehtoisen tukihenkilön paikka muissa tuettavan lapsen tai nuoren lastensuojelullisissa palavereissa? Mahtuuko se vielä niiden raamien sisälle, joita vapaaehtoiselle tukihenkilölle voidaan asettaa? Mikä on vapaaehtoisen tukihenkilön rooli näissä palavereissa? Vapaaehtoiset työskentelevät omasta persoonastaan lähtien, eivät ammatillisista lähtökohdista. Onko tukihenkilön rooli palaverissa tukea lasta, saada häntä koskevaa tietoa vai kertoa omia havaintojaan lapsesta?

Kun vapaaehtoinen tukihenkilötoiminnan katsotaan olevan ennaltaehkäisevää tukea, ammatillinen tukihenkilötoiminta puolestaan on korjaava tukitoimi, jonka avulla pyritään saamaan muutosta aikaan niin nuoren kuin hänen perheensäkin tilanteessa. Tällöin myös ammatillisen tukihenkilön tontti lapsen tai nuoren elämässä on suurempi kuin vapaaehtoisen ja tukisuhteelle voidaan asettaa vapaaehtoista tukisuhdetta tiukempia velvoitteita ja tarkempia tavoitteita. Ammatilliselta tukihenkilöltä odotetaan usein konkreettisen muutoksen aikaansaamista ja ongelmien ratkaisemista. Tämä onkin perusteltua, sillä ammatillinen tukihenkilö toimii tukihenkilönä työkseen ja hänellä on tehtävään soveltuva koulutus, ammattitaito sekä työskentelymenetelmät.

Ammatillisessa tukisuhteessa korostuu monessa kohdin lastensuojelullinen kontrolli ja velvoitteisuus. Tukihenkilöltä odotetaan vapaaehtoista tarkempaa raportointia, yhteydenpitoa sosiaalityöntekijään ja osallistumista myös muihin lapsen tai nuoren lastensuojelullisiin palaverihin. Ammatillinen tukihenkilö hankitaan yleensä nuorille, joiden ongelmat ovat kärjistyneet ja pitkittyneet. Ammatillisessa tukisuhteessa korostuu monissa kohdin tukitoimen viimesijaisuus, eli nuoren ja perheen viimeinen mahdollisuus korjata tilanne ennen huostaanottoon ryhtymistä. Pohdinkin, millaiset lähtökohdat tämä asetelma antaa tukisuhteen alkamiselle. Koetaanko tukisuhde pakkona, velvoitteena, jotta nuori voi asua kotona vai antaako asetelma entistä enemmän motivaatiota ja halua saada suhde toimimaan ja muutosta aikaiseksi? Pohdin myös, olisiko ammatillisia tukihenkilöitäkin syytä palkata jo ennen kuin huostaanotto pitää ottaa puheeksi. Voitaisiko ammatillisen tukihenkilötoiminnan avulla vähentää huostaanottoja, jos tuki olisi tarjottavissa jo nykyistä aiemmin? Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisikin, miten usein ammatillisella tukihenkilötoiminnalla on kyetty ehkäisemään huostaanottoja. Olisiko luku suurempi, mikäli palvelu olisi aloitettu jo aiemmin?

Palvelujen oikea-aikaisuus ja oikean palvelun kohdistaminen oikeaan ongelmaan saavat minut pohtimaan myös sosiaalityöntekijän mahdollisuuksia vaikuttaa ja edesauttaa muutosta asiakkaansa elämässä. Sosiaalitoimi, kunnan taloudelliset resurssit, esimiehet ja toimiston totut, epäviralliset tai viralliset, käytännöt asettavat reunaehdot sosiaalityön tekemiselle, joiden sisällä sosiaalityöntekijä toimii. Monessa kohdin sosiaalityöntekijä joutuu työssään tasapainoilemaan asiakkaan ja hänen tarpeidensa sekä asetettujen reunaehtoisten välillä. Sosiaalityöntekijä näkee asiakkaansa tarpeen ja tietää, millä palvelulla tarpeeseen voitaisiin vastata, mutta

taustaorganisaation tekijät, kuten esimiehet ja taloudelliset resurssit, eivät aina anna työntekijälle mahdollisuutta toteuttaa asiakkaan tarvitsemia tukitoimia.

On tutkittu, että lähes kolmannes lastensuojelun asiakkaana olevista lapsista ei saa kaikkia tarvitsemiaan avohuollon tukitoimia ja palveluita. Suurimmat syyt ovat resurssipula sekä pitkät jonot palveluihin. (Huuskonen & Korpinen 2009, 1-2, 22.) Lapsia ja perheitä on myös epäoikeudenmukaista, jos heitä pyritään auttamaan väärin kohdistetuin tukitoimin.

Samanlaisia tuloksia on saanut myös Minna Kivipelto, joka on väitöskirjassaan tutkinut sosiaalityön kriittistä arviointia. Kivipelto jakaa sosiaalityön arvioinnin perusteet sosiaalityön sisältä ja ulkoa tuleviin perusteluihin. Sisältä tulevat perustelut liittyvät sosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin, sosiaalityön eettisiin periaatteisiin sekä sosiaalityön kehittämiseen. Ulkoa tulevat perustelut eli pyrkimykset tuloksellisuuteen, tehokkuuteen ja tilivelvollisuuteen ovat lisääntymässä myös sosiaalialalla. Liikeyrityksissä käytetyt johtamismenetelmät, kuten NPM (New Public Management), lisääntyvät koko ajan myös julkisella sektorilla. Arviointeja käytetään yhä enemmän kontrollin ja tehokkuuden lisäämiseen ja julkisten menojen vähentämiseen. (Kivipelto 2006, 47-53.) Nämä perustelut ovat usein ristiriidassa keskenään ja niiden keskellä sosiaalityöntekijä tekee työtään. Sosiaalityöntekijällä on toisaalla velvollisuutensa asiakasta ja tämän auttamista kohtaan, toisaalta organisaatiotaan, jota hän edustaa.

Jatkotutkimusaiheena olisikin mielenkiintoista ja hyödyllistä tutkia sitä, miten työntekijän taustaorganisaatio, johto ja toimipiste vaikuttavat sosiaalityöntekijän työskentelyyn, hänen työssään tekemiinsä valintoihin sekä päätöksiin. Omassa tutkimuksessani tuli esille, että toimipisteen vallitsevilla käytännöillä ja työskentelytottumuksilla vaikuttaisi olevan enemmän merkitystä tukihenkilöiden käyttöön kuin sosiaalityöntekijän henkilökohtaisella taustalla tai työkokemuksella. Se, miten tukihenkilöitä käytetään ja mitä kautta heitä hankitaan, lähtee suurimmaksi osaksi hallinnollisista käytännöistä, mutta myös työpisteen sisällä vallitsevista totutuista toimintamalleista. Omassa tutkimuksessani toimipisteet erosivat selkeästi toisistaan siinä, käytetäänkö pääsääntöisesti ammatillisia vai vapaaehtoisia tukihenkilöitä, onko sosiaalityöntekijöillä lupaa tai määrärahoja käyttää ammatillisia tukihenkilöitä, käytetäänkö tukihenkilöpankkia vapaaehtoisten tukihenkilöiden hankinnassa, ovatko tukihenkilöt mukana myös muissa kuin tukisuhteeseen liittyvissä lastensuojelullisissa tapaamisissa sekä käytetäänkö vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa ammatillisen jatkona.

LÄHTEET

Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 17-51. Saatavilla: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/3e955ab5-14e4-4478-8b72-cfa482210151>, viitattu 4.5.2011

Cacciatore, Raisa (2010) Lapsi ja perhe. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus, 7 - 30.

Ellonen, Noora (2008) Kasvuyhteisö nuoren turvana. Tampere: Tampereen Yliopistopaino

Eskola, Antti & Kurki, Leena (2001) Johdannoksi. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 7 - 14.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen Aino & Törrönen, Maritta (2006) Kohti lapsisensitiivistä työtä. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 5 - 20.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2010) From welfare to illfare: public concern for Finnish childhood. Teoksessa Hannele Forsberg & Teppo Kröger (toim.) Social work and child welfare politics through Nordic lenses. Bristol: The Policy Press, 47 - 64.

Forsberg, Hannele & Kröger, Teppo (2010) Introduction. Teoksessa Hannele Forsberg & Teppo Kröger (toim.) Social work and child welfare politics through Nordic lenses. Bristol: The Policy Press, 1 - 10.

Forsman, Anna (2010) Tukihenkilö nuoren tueksi ja ystäväksi. Tuettavien nuorten ja heidän vanhempiansa kokemuksia lastensuojelun avohuollon tukihenkilötoiminnasta. Pro gradu - tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Heikkinen, Alpo (2007) Nuoret lastensuojelun avohuollossa -palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Helsinki: Sosiaali- ja terveydenhuollon tietopalvelu. Saatavilla: http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/47cfc5804a176e1e949cfc3d8d1d4668/nuoret_lastensuojelun_avohuollossa.pdf?MOD=AJPERES, viitattu 5.4.2011

Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Helsinki: Stakes. Saatavilla: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T30-2007-VERKKO.pdf>, viitattu 3.4.2011.

Heino, Tarja (2008) Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Stakesin työpapereita 9/2008. Helsinki: Stakes. Saatavilla: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T9-2008-VERKKO.pdf>, viitattu 6.4.2011.

Heino, Tarja (2009a) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 198 - 215.

- Heino, Tarja (2009b) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 52-75. Saatavilla: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/3e955ab5-14e4-4478-8b72-cfa482210151>, viitattu 4.5.2011
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna (2009) Runtas vuosi lastensuojelun avoimuuden asiakkuuden alkamisesta: mitä lapsille kuuluu nyt? Lastensuojelun tieto –hankkeen tutkimusosion loppuraportti. Pikassos Oy.
- Jokinen, Pirjo (2011) Jälkihuollossa olevien nuorten kokemuksia ammatillisesta tukihenkilötoiminnasta. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Juhila, Kirsi (2009) Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännössä – Michael Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 47 - 66.
- Järventie, Irmeli (2008) Päivänsäde vai menninkäinen? Identiteettien kasvattaminen eriarvoisuuden puutarhoissa. Teoksessa Anja Riitta Lahtinen, Raija-Leena Punamäki & Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: Wsoy, 98 - 116.
- Karvinen, Synnöve (1993) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 17 - 54.
- Karvinen, Synnöve (2000) Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa Synnöve Karvinen, Tarja Pösö & Mirja Satka (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 9 - 31.
- Karvonen, Riina (2009) Keinoja stressin hallintaan. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä (toim.) Mun on paha olla –näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 159 - 171.
- Kinnunen, Petri (1999) Sosiaalinen tuki ja kolmas sektori. Teoksessa Liisa Hokkanen, Petri Kinnunen & Martti Siisiäinen (toim.) Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 102 - 115.
- Kivipelto, Minna (2006) Sosiaalityön kriittinen arviointi. Sosiaalityön kriittisen arvioinnin perustelut, teoriat ja menetelmät. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kivistö, Jaana (2006) ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Turun Yliopisto: sosiaalipolitiikan laitos, ammatillinen lisensiaatti-tutkielma. Saatavilla: <http://www.nuortenkeskus.fi/binary/file/-/fid/378>, viitattu 7.5.2011.
- Korhonen, Anu (toim.) (2005) Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ.

Kuula, Arja & Tiitinen, Sanni (2010) Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa Johanna Ruusuvaara, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 446 - 459.

Känkkänen, Päivi (2009) Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino, 232-240. Saatavilla: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/3e955ab5-14e4-4478-8b72-cfa482210151>, viitattu 4.5.2011

Lahtinen, Pirkko (2003) Ihminen on tärkein instrumentti. Työnohjaus vapaaehtoisessa tukihenkilötyössä. Helsinki: Sms-Tuotanto.

Laine, Kaarina (2005) Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Keuruu: Otava.

Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa (2003) Laadullisen hoitotieteen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: Wsoy, 21 - 43.

Lehtinen, Sini (1994) Tukihenkilö apuna arjessa, järjestöjen tukihenkilöprojekti. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Lehtinen, Sini-Tuulia (1997) Vapaaehtoistoiminta – kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Helsinki: Kansalaisareena.

Lindell, Sami (2003) Nuorten hyvinvointi murroksessa kotona ja koulussa – vapaaehtoistyös-
säkö mahdollisuus? Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

LSL Lastensuojelulaki 13.4.2007/471.

Lämsä, Anna-Liisa & Kiviniemi, Liisa (2009) Toivo kaikkien voimavarana. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä (toim.) Mun on paha olla –näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 223 - 234.

Lämsä, Anna-Liisa & Takala, Sari (2009) Sosiaalisesti haavoitetun nuoren kohtaaminen ja kasvun tukeminen. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä (toim.) Mun on paha olla –näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 185 - 195.

Mattila, Kati-Pupita (2008) Arvostava kohtaaminen: arjessa, auttamistyössä ja yhteisössä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mattila, Kati-Pupita (2010) Asiakkaana ihminen: työnä huolenpito ja auttaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Metsämuronen, Jari (2006) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Jari Metsämuronen (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp, 81 - 150.

Moilanen, Johanna & Väisänen Mia (2007) Kokemuksellisen oppimisen soveltaminen ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoiminnan koulutuksessa: kouluttajan oppaan laatiminen. Saatavilla: https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/49655/jamk_1237537006_7.pdf?sequence=2. Viitattu 1.2.2010.

- Mäntysaari, Mikko, Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (2009) Johdanto. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 7 - 16.
- Parton, Nigel & Kirk, Stuart (2010) The nature and purposes of social work. Teoksessa Ian Shaw, Katharine Briar-Lawson, Joan Orme & Roy Ruckdeschel (toim.) *The SAGE handbook of social work research*. Cornwall: the MPG Books Group, 23 - 36.
- Puustinen, Alisa (2009) Sukupolvet verkoksi ja välittävät sukupolvet –hankkeiden arviointiraportti. ”Tärkeintä yhdessäolo”. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. Saatavilla: <http://www.koskeverkko.fi/Public/default.aspx?contentid=21710&nodeid=24557>, viitattu 17.2.2010.
- Rantalainen, Sanna (2010) ”Olisin ilman sitä varmaan jossain lastenkodissa tällä hetkellä.” Nuorten kokemuksia lastensuojelun avohuollon tukihenkilötoiminnasta. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Ritokoski, Sami (2010) Lapsi ja kaverit. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) *Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma*. Jyväskylä: Gummerus, 59 – 78.
- Ruffolo, Mary C., Thoburn, June & Allen-Meares, Paula (2010) Children, young people and families. Teoksessa Ian Shaw, Katharine Briar-Lawson, Joan Orme & Roy Ruckdeschel (toim.) *The SAGE handbook of social work research*. Cornwall: the MPG Books Group, 378 - 391.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 22 – 56.
- Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9 - 38.
- Salmela, Jaana (2006) Koetun sosiaalisen tuen, pätevyyden, itsearvostuksen ja liikunnan yhteyksiä nuoruusiän kasvuvuosina. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Chydenius-instituutti.
- Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009) Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Juva: Jyväskylä: PS-kustannus, 293 - 314.
- Solantaus, Tytti & Pruuki Heli (2010) Lapsi, perhe ja lastensuojelu. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) *Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma*. Jyväskylä: Gummerus, 318 - 335.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2002) *Selvityksiä 2002:9. Kansalaisten tarpeista sosiaalialan moniosaamiseen. Osaamisen monimuotoisuutta jäsentämässä*. Saatavilla: http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/eritosaamis/osa6_8.htm, viitattu 24.5.2011
- Taskinen, Sirpa (2008) *Lastensuojelulaki (417/2007) soveltamisopas*. Helsinki: Stakes.

Tiittula, Liisa, Rastas, Anna & Ruusuvuori, Johanna (2005) Kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta tietokonevälitteiseen viestintään – virtuaalihaastattelun näkymiä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 264 - 271.

Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Utti, Emmi (2009) Vapaaehtoistyöntekijän sitoutuminen lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ.

Veivo-Lempinen, Lea (2009) Nuoren aito kohtaaminen. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä (toim.) Mun on paha olla –näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 197 - 213.

LIITTEET

LIITE 1. Haastateltaville etukäteen lähetetyt kysymykset.

TUKIHENKILÖTOIMINTA AVOHUOLLON TUKITOIMENA

- 1) Mitä kautta tukihenkilöt tulevat? Käytättekö vapaaehtoisia vai ammatillisia tukihenkilöitä? Millaisia eroja näet vapaaehtoisella ja ammatillisella tukihenkilötoiminnalla?
- 2) Millaisille lapsille/nuorille ja millaisessa tilanteessa lähdetään hakemaan tukihenkilöä?
- 3) Millaiseen tarpeeseen tukihenkilötoiminta parhaiten vastaa?
- 4) Onko Sinulla mahdollisuutta vaikuttaa tulevaan tukihenkilöön tai tämän ominaisuuksiin?
- 5) Miten vanhemmat ja lapset suhtautuvat yleensä tukihenkilön hankintaan?
- 6) Asetetaanko tukisuhteelle tavoitteita? Jos asetetaan, millaisia ovat yleisimmät tavoitteet?
- 7) Minkälaisia odotuksia Sinulla on yleisesti järjestämiäsi tukisuhteita kohtaan?
- 8) Miten yhteydenpito toimii Sinun ja tukihenkilöiden välillä?
- 9) Milloin tukisuhde päättyy? Mitkä asiat siihen vaikuttavat?
- 10) Oletko kokenut, että tukihenkilötoiminnan avulla on voitu auttaa lapsia ja perheitä?
- 11) Onko kunnassasi riittävästi tukihenkilöitä saatavilla?
- 12) Mikä tukihenkilötoiminnassa toimii mielestäsi hyvin? Mikä kaipaisi vielä kehitettävää?

KIITOS JO ETUKÄTEEN VASTAUKSISTASI!

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.